

MAI 1986

Nytt om

Kvinne- FORSKNING

1/86
Vitenskapsteori:
Kvinneforskningens
utfordringer og nyvinninger

Nytt om kvinneforskning utgis av NAVFs sekretariat for kvinneforskning

UNIVERSITETET I OSLO
AMERIKANSK INSTITUTT

NYTT OM KVINNEFORSKNING

fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråds

Sekretariat for kvinneforskning

Årgang 10, 1986

Redaksjonen:

Sekretariatet for kvinneforskning

Ansvarlig redaktør: Aina Schiøtz

Omslag: Harald Gulli

Opplegg for layout: Josef Leupi

Sats: Jet-Z

Trykk: GCS Oslo

ISSN: 033-0265

Utkommer med 4–6 nummer pr. år.

Ettertrykk er tillatt når forfatter samtykker og kilde oppgis.

Tillatelsen gjelder ikke illustrasjoner.

Løssalg: kr 15,–

Abonnement: kr 70,–

Postgiro: 5 14 71 60

Redaksjonens adresse:

NYTT OM KVINNEFORSKNING

Munthes gt. 29, 0260 Oslo 2

Tlf. (02) 55 58 00

Sekretariatets styre:

Professor Ase Hiorth Lervik, leder

(repr. for humaniora)

Professor Julie Skjæraasen

(repr. for medisin)

Konsulent Ragnhild Grennes

(repr. for FAD)

Professor Asbjørn Aakvaag

(repr. for NAVFs styre)

Forsker Kari Skrede

(repr. for samfunnsvitenskap)

Førsteamanuensis Berit Riddervold Heimdal

(repr. for naturvitenskap)

Varamedlemmer:

Professor Jorunn Hareide

Professor Trond Eskeland

Professor Gerhard Stoltz

Førsteamanuensis Siri Gerrard

Førsteamanuensis Odd Erik Johansen

I sekretariatet:

Daglig leder Aina Schiøtz

Konsulent Ingvild Gaasemyr

Administrasjonssekretær Randi Borgen

Førstekontorfullmektig Esther Sonja Bergene

Forskningsleder, ennå ikke ansatt.

Kjære leser

Kvinnernes kulturhistorie ble lansert under slagordet «Brikkene faller på plass». Det har falt, det faller og det vil falle mange brikker på plass i vår virkelighetsforståelse i kjølvannet av kvinneforskningen. Men det skjer noe mer: Hele «puslespillet» endrer seg. Den gamle kunnskapen blir aldri som før.

Det er et trivielt bilde at nye deler endrer helheten. Hva skjer når det som har status av helhet er den etablerte vitenskapen, og brikkene i puslespillet er kunnskap frambrakt ved kvinneforskning? Hvordan møtes faglige utfordringer og nyvinninger av det etablerte? Hvordan takler resten av helheten utfordringene til endringer i selve grunnlaget for kunnskapsproduksjonen?

Slike problemstillinger setter vi søke-lyset på i dette nummeret. Hanne Haavind tar i sin artikkel utgangspunkt i spørsmålet om kvinneforskningens forståelsesformer og den etablerte samfunnsvitenskapen, er mer forskjellig enn mange kvinneforskere i utgangspunktet antok. Eva Lundgren presenterer hvordan kjønnsforskjeller kan defineres svakt eller sterkt, med helt forskjellige konsekvenser for vitenskapelig aktivitet. Toril Moi drøfter om feministiske litteraturforskere egentlig har utviklet nye metoder og lesemåter. Matthias Kaiser tar opp hvordan filosofifaget kan møte utfordringene fra feministisk filosofi, og gir forslag til innføringslitteratur i feministisk filosofi. Birgit Broch-Utne presenterer pedagogien, historikeren og feministen Dale

Spenders allsidige forfatterskap. Tre vitenskapsteoretiske fora ved universitetene presenterer seg.

Vi bringer også en artikkel utenom tema. Musikkviteren Marit Lie belyser den skjeve kjønnsfordelingen i komponistyrket.

NAVFs styre har igjen behandlet Sekretariatets framtid. Sekretariatet skal bestå til ut 1990. Det skal legges vekt på informasjons- og formidlingsarbeid, samt arbeidet for å øke andelen kvinner i vitenskapelige stillinger innenfor medisin, naturvitenskap og teknologi. Sekretariatet mister én av fem stillinger.

Hanne Haavind sluttet som forskningsleder hos oss fra nyttår. Vi vil takke Hanne for det hun har bidratt med. Hun har vært en enorm inspirator både faglig og personlig. Den faglige aktiviteten din vil vi fortsatt ha glede og nytte av på mange måter, men vi savner deg her i huset. Vi ønsker deg lykke til på din nye arbeidsplass. Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo.

Fra vår side er dette temanummeret et forsøk på å få i gang en debatt på området «kvinneforskning og vitenskapsteori». Det er liksom greit så lenge kvinnene holder på med sitt. Men den etablerte vitenskapen gir ikke generøst innpass på sitt domène for denne nye kunnskapen, hver millimeter må kjempes fram. Vi håper at dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning* bidrar til forståelse av hvorfor og hvordan.

Innhold

Hanne Haavind:

Kvinneforskning og vitenskapelige paradigmer s. 4

Toril Moi:

Fra kvinnelitteraturforskning til feministisk tekstteori? s. 12

Eva Lundgren:

Universitet og kjønn. Forskningsinstitusjoner og feministisk vitenskapsteori . s. 18

Matthias Kaiser:

Feministisk filosofi — på vei inn i filosofifaget? s. 26

Vitenskapsteori ved universitetene

– Gunnar Skirbekk: Vitenskapsteoretisk forum ved Universitetet i Bergen s. 32

– Matthias Kaiser: Seminaret i vitenskapsteori ved UiO s. 33

– Helge Høibraaten: Vitenskapsteoretisk Forum, Universitetet i Trondheim . s. 36

Birgit Brock-Utne:

Dale Spender — kvinnen som tør der andre tier s. 38

Marit C. Lie:

Kvinnen som skapende kunstner i vår musikk-kultur s. 43

BOKOMTALER

Kvinnernes kulturhistorie s. 49

Skriften mellom linjene s. 55

Discovering Reality. Feminist Perspectives on Epistemology,

Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science s. 58

Karriere, Menn, kvinner og lederskap s. 60

Tidens kvinder s. 64

Kvindefællesskaber s. 64

Kvinnekår i det gamle samfunn ca. 1500–1850 s. 69

LITTERATURKOMMENTARER	s. 72
MØTER, SEMINARER, KONFERANSER	
Nordisk kvinnehistorikermøte	s. 79
«Kvinnebevissthet omkring århundreskiftet»	s. 80
Seminar om kvinneperspektiv på samfunnsplanlegging	s. 83
Kvinneår til 2000	s. 88
Kvinner og omsorg — høringsmøte	s. 90
Handlingsplan for likestilling — møte med organisasjonene	s. 90
MØTER SOM KOMMER	s. 93
LITT AV HVERT	s. 101
STIPEND	s. 111
NYE STIPENDIATER, FORSKERE OG PROSJEKTLEDERE I NAVF FRA 1986	
s. 114	
ARTIKLER I TIDLIGERE UTKOMNE NUMRE AV NYTT OM KVINNEFORSKNING	
s. 119	
PUBLIKASJONER	s. 122
PUBLIKASJONER FRA SEKRETARIATET	s. 125

Kvinneforskning og vitenskapelige paradigmer

Amerikanske og franske feminister presenterer vitenskapsteoretisk kritikk av patriarkal samfunnsvitenskap. De diskuterer prinsipper eller retningslinjer for en alternativ kvinnelig vitenskapelighet. Våre hjemlige kvinneforskere har vært meget forsiktige med å definere seg som vitenskapsteoretikere, men mange har nok spurt seg selv og hverandre om kvinneforskningen er et vitenskapelig alternativ, bygget på andre og nye paradigmer. Få har følt seg kallet til å svare, oppsummerer Hanne Haavind, som i denne artikkelen drøfter hvordan kvinneforskning innen samfunnsvitenskapene kan representere en erkjennelse som er grunnleggende forskjellig fra den etablerte.

Mine faglige ambisjoner har gått i substansiell retning. Som de fleste andre kvinneforskere, har jeg søkt kritiske og avslørende analyser av interessante og viktige sosiale fenomener. Etter hvert har likevel ytre omstendigheter fremtvunget en sterkere interesse for vitenskapsteoretiske spørsmål. Vitenskapsteoretiske resonnementer er blitt et nødvendig forsvar for det jeg driver med, og et angrep på dem som ikke aksepterer det.

Jeg hadde trodd at kvinneforskningens resultater skulle vekke mer interesse og

anerkjennelse i den vitenskapelige verden. I løpet av ti år har kvinneforskningen vunnet politisk legitimitet og allmenn interesse, men ikke vitenskapelig anerkjennelse. Det har fått meg til å se om igjen på hvordan erkjennelse vokser frem og blir brukt i vitenskapens verden. Kan det tenkes at kvinneforskningens forståelsesformer og «malestream» samfunnsvitenskap er mer forskjellige enn jeg og flere med meg overskuet da den første feministiske fagkritikken vokste frem her i Norge tidlig på syttitallet? Her skal jeg prøve meg med noen foreløpige svar.

Kamp om forståelsesformer

For å begynne veldig enkelt: I virkeligheten foregår kamper, men i den vitenskapelige verden foregår det kamper om virkeligheten. Som forskere kjemper vi om forståelsesformer. Forståelsesformer kan sammenliknes på flere forskjellige måter, og det er en rekke vansker knyttet til disse sammenlikningene.

1. Den første type sammenlikning gjelder forståelsesformens uttaltethet. Det er ofte vanskelig å bli enige om hva en forståelsesform utsier. Det er en stor fordel at den er eksplisitt på en måte som gjør det mulig å ta stilling til den.
2. Den neste type sammenlikning har med vitenskapsinterne krav å gjøre. La meg her kalle det forståelsesformens skjønnhet og appell. Vitenskapelige konvensjoner kategoriserer noen kunnskaper som grunnleggende, andre som detaljer. Noen forståelsesformer oppleves som nye og revolusjonerende, andre som banale og selvfølgelige. Slike former for kategorisering er det selvfølgelig ikke lett å oppnå full enighet om. Likevel er det den bevisste refleksjon over erkjennelsesmessige konvensjoner som skiller den vitenskapelige forståelse fra den dagligdagse. De vitenskapsinterne krav er mangesidige og kan ikke rangeres på noen enkel måte. En forståelsesforms evne til presisjon kan f.eks. oppveies av en annens evne til å samle mye kunnskap under et lite antall prinsipper.
3. Den tredje type sammenlikning dreier seg om hvordan forståelsesformer griper og preger virkeligheten. Samfunnsvitenskapelig forståelse blir menneskelig selvforståelse, på en måte som styrker eller svekker sosiale verdier.

Det første kriteriet viser til at det vitenskapelige språket er det samme som det dagligdagse. Det andre kriteriet viser til ambisjonene i retning av å skape en uttrykksmåte som ved hjelp av refleksjon overskrider dagligspråkets partikulære forankring i kontekst. Det tredje kriteriet forankrer vitenskapelig erkjennelsesproduksjon som virksomhet i en virkelig verden.

Alle tre kriteriene må brukes ved sammenlikning av forståelsesformer for å vurdere deres fortrinn og ulemper. Slike sammenlikninger fører vanligvis ikke til at en forståelsesform blir betraktet som sann og en annen som falsk, snarere er det slik at forskjellene mellom forståelsesformene sett i lys av de tre typene kriterier, driver den videre utvikling av erkjennelsen. Forskjellene mellom forståelsesformene må bli oppfattet som så interessante at de er verdt å gå videre på.

Kvinneforskere er vi blitt i opposisjon til våre fags toneangivende forståelsesformer. Det var utviklingstrekk i psykologisk teori som forskrekket meg, i første omgang fordi de grep og rammet virkeligheten på en måte som var uforenlig med mine verdier. Psykologisk teori kunne bidra til å legitimere kvinners underordnede situasjon. Dette gjaldt ikke bare eldre teorier. Drivende krefter i utviklingen av psykologisk teori så ikke hvilken side deres forståelsesformer støttet i virkelighetens kamper. De følte ikke noe ansvar for å analysere de sosiale konsekvensene av den erkjennelse de presenterte. De holdt seg til vitenskapsinterne krav alene. Da kunne de rose seg av at de kun lot seg lede av nysgjerrighet for å vinne sannhet.

Sammenlikning og kritikk av vitenskapelig forståelse etter det tredje kriteriet gir ofte fruktbare impulser til selvkorleksjon. Om jeg stusset over en psykologi som er egnet til å legitimere kvinneundertrykking, kunne jeg ikke vinne gehør i vitenskapens verden uten også å komme med kritikk

etter vitenskapsinterne kriterier. Min ambisjon ble å være med å lage en motforståelse. En motforståelse måtte både være mer uttalt og ha større skjønnhet og appell. Bare på denne måten kunne den gripe virkeligheten slik at andre verdier, slik som likeverdighet og gjensidighet i forhold mellom kvinner og menn, ble styrket.

Avsløring av uttalte forutsetninger

Siden jeg nå med hensikt blander vitenskapsteoretiske betraktninger med min personlige historie, vil jeg si hvor jeg begynte. Det som opprørte meg, var psykologiens teorier om mødres betydning for uheldig utvikling hos sine barn. I 1973 skrev jeg en artikkel som het «Myten om den gode mor». Det var et oppgjør med psykologiens uttalte og uttalte moderlighetsforestillinger. Det som fra min side var ment som en faglig kritikk, ble oppfattet som en debattbok. Den vakte først og fremst interesse hos mødre med høyere utdanning. Det var tydeligvis lettere å slå igjennom med alternativ forståelse i virkeligheten enn i forskningen. Dette var i 1973, altså før kvinneforskningen hadde fått navn som det.

Hvorfor var det så en forståelsesform som behandlet mødres skyld og ansvar som opprørte meg? Det overrasker neppe noen om jeg forteller at jeg selv fikk barn i 1972. Bøker om barns utvikling og mødres betydning leste jeg på en annen måte enn før. Barnet ble beskrevet som morens ansvar, mens den uttalte forutsetning var at hun var dets eneste håp.

Når jeg så nærmere på forståelsesformer som ble brukt, oppdaget jeg at de var lite uttalte. Teorien sa noe om hva mor måtte mene eller burde, men sa det kanskje ikke allikevel. En rekke vanlige vitenskaps-

interne krav var ikke oppfylt i fremstillingen. Teoretiske resonnement besto ofte av en blanding av følelsesmessige appeller og tilfeldig og spredt dokumentasjon. Analogier ble hyppig brukt, uten at deres relevans ble vurdert. Det ble foretatt omfattende generaliseringer fra en kontekst til en annen, uten at viktige forskjeller i kontekst ble diskutert.

Det var særlig disse formelle svakhetene ved forståelsesformene som gjorde dem lite egnet til å legitimere den sosiale isoleringen av kvinnene med småbarna som sitt eksklusive ansvar. Troverdigheten hos dem som kjempet for at barn skulle bli et felles ansvar for kvinner og menn i en samfunnsmessig sammenheng, ble svekket. Men det var jo dem jeg ville støtte.

Nå var jeg ikke dummere enn at jeg forsto at selv om ingen vitenskapelige aktiviteter kan sies å være helt verdifrie, så er ikke alle verdibegrunnede standpunkter og handlinger nødvendigvis vitenskapelig verdifulle. Mitt verdibegrunnede engasjement ble omsatt i vitenskapelig virksomhet. Jeg så meg rundt og oppdaget at den kritikken jeg rettet mot utviklingspsykologien, hadde sine paralleller i alle samfunnsvitenskapelige fag. Jeg fikk være med å utvikle et kvinneperspektiv. Det var den første omformingen av en flink skolepike til en selvstendig forsker. Redselen for å gjøre feil, den stadige forsikringen i retning av at det ikke skal være noe å si på det jeg gjør, vek gradvis for et engasjement.

Kvinneforskningens ambisjon er å utvikle erkjennelse, som er egnet til å avsløre og forandre kvinners posisjon som underordnede i et samfunn med mannlig dominans. Ser en på den enkelte kvinneforskers historie, er nok den feministiske posisjon først blitt inntatt med en politisk begrunnelse. En vitenskapssosiologisk analyse av norske universiteter på syttitallet vil vise at det er kvinnelige studenter og forskere som nettopp fordi de er politiske feminister, blir

i stand til å avsløre at en samfunnsmessig kvinneundertrykking opprettholdes og legitimeres i faglige analyser. Det er altså ikke kvinnes politiske engasjement, men mangler og skjevheter ved den vitenskapelige forståelse som er *kvinneforskningens* begrunnelse.

Har kvinneforskning vitenskapelig interesse?

Kvinner ber ikke om å få studere kvinner fordi de selv er kvinner og fordi det derved faller lettere for dem å studere ting de kjenner og forstår og er engasjert i. De kommer med en kritikk som gjør det nødvendig å vurdere om igjen eksisterende forståelsesformer i samfunnsvitenskapene. Den vitenskapsteoretiske utfordringen gjelder ikke bare det tredje kriteriet, altså hvorvidt forståelsen er egnet til å hemme eller fremme kvinners frigjøring. Mannlige kolleger tar ikke utfordringen alvorlig nok, om de bare akter seg for å si noe negativt om kvinner, eller for sikkerhets skyld ikke sier noe om kvinner i det hele tatt. Utfordringen gjelder like meget de to første kriteriene.

Kvinneforskningens fremvekst i løpet av de siste ti år er registrert av alle i den vitenskapelige verden. Men de fleste synes ikke den har brakt noe interessant. Noen tror det skyldes at kvinneforskerne har isolert seg. Mange betrakter kvinneforskning som et felt, som naturlig nok vekker noens interesse, men slett ikke alles. Mange synes det er hyggelig at man får mer kunnskap om kvinner, særlig veldokumentert kunnskap som ikke er politisk skjev. Kvinneforskningen befinner seg i den paradoksale situasjon at den har vakt stor sosial oppmerksomhet og liten vitenskapelig interesse.

Kan en vitenskapssosiologisk analyse av hvordan kvinneforskningen har utviklet

seg og blitt møtt, sette oss på sporet av viktige vitenskapsteoretiske spørsmål? Jeg har forsøkt å se på de vitenskapelige vurderinger jeg selv og andre kvinneforskere har fått. Noen omfattende undersøkelser har jeg ikke foretatt, men jeg har begynt å undre meg. Siden jeg ikke mener at kvinneforskning er et felt, eller at kvinneforskere har isolert seg, er det nærliggende for meg å ha andre forklaringer på hvorfor kvinneforskningen ikke oppleves som en utfordring for de andre medlemmene av det vitenskapelige miljø.

Min erfaring er at selv de som gir positiv omtale til arbeidet utført av kvinneforskere, opplever at de gjør denne forskeren en tjeneste. De opplever ikke innholdet i denne forskningen som noen utfordring for seg selv. De som vurderer, gir inntrykk av å sitte trygt, de er ikke blitt overrasket av noe, og de synes det er enkelt å ta stilling til hva som er sterke og svake sider ved de arbeidene de har vurdert.

Denne type erfaringer har fått meg til å spørre: Kan faglige vurderinger av kvinneforskeres arbeid tas til inntekt for at de som vurderer, opererer med et annet paradigme enn det som ligger bak de arbeidene som de har vurdert? Kan det tenkes at forskjellene i paradigmer, om de ikke erkjennes og sammenlignes, gjør at det samme empiriske arbeide kan vurderes som henholdsvis trivielt eller interessant, ubalansert i sine konklusjoner eller rokker ved etablerte sannheter o.l.?

Fra kritikk til paradigmeskifte?

Med paradigme mener jeg rett og slett et sett av prosedyreregler for erkjennelsesmessig bevegelse. Samtidig er paradigme

noe overordnet og mer omfattende enn forståelsesformer som kan sammenlignes etter de kriteriene jeg nevnte innledningsvis. Når forståelsesformer sammenlignes, kommer de samtidig i nytt lys fordi de blir relative til hverandre. Et paradigme er en mer prinsipiell og fast posisjon for hvordan erkjennelse vinnes. De fleste norske kvinneforskere vil antakelig si at de kritiserer vitenskapelig forståelse, men bruker de samme grunnleggende paradigmer som i annen vitenskapelig virksomhet. Det er altså dette jeg setter et forsiktig spørsmålstegn ved.

La meg illustrere med noen eksempler:

En undersøkelse er bygget på omfattende personlige intervjuer med et mindre utvalg kvinner. Undersøkelsens konklusjon blir vurdert som basert på utilstrekkelig empiri. Kvinneforskningens prosedyreregler for innsamling av empiri legger stor vekt på kvinners egne erfaringer i egenskap av undertrykt kjønn. Autentisiteten i disse erfaringene fremkommer ikke bare fordi de er forskjellige fra menns erfaringer, men fordi de er erfaringer fra underordnede posisjoner i et sosialt system. Kvinnenes erfaringer gir ikke bare ny innfallsvinkel til kvinnene selv, men til dette systemet.

Slik empiri kan fremstå som svak og utilstrekkelig hvis prosedyrereglene for innsamling av empiri forutsetter at det er mulig å overskue hele systemet og alle parter erfaring fra ett objektivt ståsted. Om en tror at ens vitenskapelige tradisjon allerede har tilkjempet seg et nøytralt ståsted i forhold til maktforhold og motsetninger mellom kjønn, så vil nye og overraskende resultater lett bli tilskrevet svakheter ved empirien.

På lignende vis kan en tenke seg at de som vurderer og den som blir vurdert har forskjellige syn på hva som er ensidige og tilfeldige analyser, i motsetning til balanserte og systematiske. Selv om en vitenskapelig vurdering er en sammenligning av

forståelsesformene hos den som vurderer og den som blir vurdert, blir vurdererens forståelse lett den overordnede. Den som blir vurdert kan vanskelig stille spørsmål ved dette, uten ytterligere å blamere seg selv.

Kvinneforskningens ambisjon er å være kritisk og korrigerende. Hensikten er ikke bare å løfte frem supplerende analyser, men å rukke ved etablerte forestillinger om hva som er systematisk søken og et balansert resultat. Om denne ambisjonen ikke oppfattes, vil analyseresultatet nødvendigvis bli vurdert annerledes. Om de som vurderer bruker prosedyreregler som tilsier at analysens ideologiske formål kun er en følge av forskerens personlige engasjement, så vil resultatet nødvendigvis virke tilfeldig og ensidig.

Om det er slik at kvinneforskningen representerer et paradigmatisk skifte, men dette ikke blir erkjent ved vurderingen av den enkelte forskers arbeider, så vil forskeraktørene bli utstyrt med noen personlige egenskaper. Kvinneforskerne roses for å vise vilje og energi. De betraktes som noen som har en spesiell personlig motivasjon for sin forskning. Dette kan aksepteres, så lenge en er villig til å overholde de saklighetskrav andre stiller. Engasjementet er prisverdig, så lenge en innordner seg andres vurderinger. Jeg vil tro at det er flere enn meg som kjenner igjen denne type beskrivelser av kvinneforskere.

De tankebaner jeg nå er inne på, kan virke ganske besynderlige. Jeg antyder altså at det kan tenkes at kvinneforskningen representerer et paradigmatisk skifte som verken blir erkjent av fagenes etablerte utøvere, og heller ikke av kvinneforskerne selv. Kvinneforskerne tar ofte ikke mål av seg til å drive vitenskapsteori. Skal de bli akseptert, kan de ikke formulere sin vitenskapsteoretiske posisjon. I stedet legitimerer de sin faglige innsats med den samfunnsmessige betydning den kan få. De

personvurderinger de blir utsatt for, stemmer i noen grad med deres selvoppfatning. Vi er ivrigere og allsidigere, men ikke bedre enn andre.

Den innebyggete motstand mot å gjøre forskerkjønn relevant

Eva Lundgren hører til de få norske kvinneforskere som argumenterer for at forskjellene mellom feministisk forskning og patriarkalsk forskning er paradigmatisk. I en annen artikkel i dette nummeret tar hun opp hvorfor bestrebelsene i retning av et paradigmeskifte ikke blir erkjent, hverken av kvinneforskerne selv eller av fagenes etablerte utøvere.

Motstanden mot å gjøre forskerkjønn til en vitenskapskonstituerende kategori henger, ifølge Eva Lundgren, sammen med den toneangivende vitenskapelighets kategorisering av hva som er relevant og irrelevant. Vitenskapens påståtte kjønnsnøytralitet fremkommer som en følge av at kjønn gjøres irrelevant for å forstå vitenskapelig virksomhet. Dette pretenderer å være forskersamfunnets hjelpemiddel for å avlære hverdagslivets kjønns sosialisering. Eva Lundgren avslører at den kjønnsnøytraliteten som derved oppstår egentlig er et resultat av en sekundærsosialisering som snarere underbygger og styrker den primære kjønns sosialiseringen. I vitenskapens verden blir patriarkalske verdier løstrevet fra en samfunnsmessig kontekst og abstrahert. Derved blir de mindre partikularistiske og tilsvarende mer universalistiske.

Skal denne sekundærsosialiseringen avsløres, må vitenskapssosiologiske analyser trekkes inn. Når mannlige forskere ikke opplever kvinneforskningen som en utfordring, så er det nærliggende for oss å tenke at det skyldes kjennetegn ved dem som personer. De er kanskje tradisjonelle, eller sløve og dovne, eller opptatt av å beskytte

egne maktposisjoner i forskningsmiljøene. Etter vitenskapelige konvensjoner blir dette oppfattet som irrelevant for vurderingen av kvaliteten av deres tenkning. Men om vi godtar dette skillet mellom relevant og irrelevant, så blir de patriarkalske verdiene abstrahert, og kvinneforskningens bestrebelser i retning av et paradigmeskifte blir samtidig usynlig.

Om vi ikke godtar det konvensjonelle skillet mellom vitenskapsteori og vitenskapssosiologi, så vil vi heller ikke se egenkapene til de innflytelsesrike menn i samfunnsvitenskap som tilfeldige. Deres egenkapene er sentrale og vitenskapsteoretisk relevante kjennetegn ved de eksisterende prosedyreregler for å utvikle erkjennelse. Disse reglene er slik at de *à priori* utelukker den posisjon vi forsøker å utvikle.

Har kvinner biologisk kjønn og menn sosialt kjønn?

Det er det konvensjonelle skillet mellom vitenskapsteori og vitenskapssosiologi som tilsier at kvinner som kvinner ikke kan ha noe spesielt å bidra med. For, sier disse reglene, kjønn er en biologisk kategori, og biologiske forutsetninger kan ikke bidra til vitenskapelighet.

Med en slik argumentasjon overses at det kvinnelige mennesket er et sosialt vesen. Innebygget er forestillingen om at det kvinnelige som «bare» er sosialt, det kan og bør avlæres for å gjøre en egnet til forskning, mens det som er biologisk må holdes utenfor. Hvem ser på den tenkende mannen som en biologisk kategori? Hvem betrakter *hans* dannelse til et sosialt menneske som noe irrelevant som må avlæres totalt?

Vitenskapelig virksomhet gir nettopp mulighet til å overkomme svakheter og begrensninger i eget erfaringsgrunnlag og

kan trekke inn andres. Følgelig må man ikke være kvinne for å forstå kvinner, det er riktig nok. Men man kan ha forskjellige *interesser* i å basere seg på kvinners erfaringer. Interessene i retning av ikke å overkomme den patriarkalske forskningens begrensninger kan være skjult, stilltiende akseptert. Derfor blir det slik at bare de som ikke deler disse interessene blir dem som er i stand til å avsløre dem.

Har kvinneforskere rett?

Som kvinneforskere mener vi selvfølgelig ikke at vi har rett uansett, men vi mener at det er innebyggede hindringer for at vi kan få det. Disse hindringene skyldes i praksis at vi er få, nye på arenaen osv. Men disse sosiologiske hindringene har sin vitenskapsteoretiske parallell, de er innebygget i metareglene. De siste årenes kvinneforskning har stadig tatt for seg enkelte slike prosedyreregler, men sjelden oppsummert dem til å utgjøre et mønster.

Den eneste muligheten vi har til å markere en spesiell kvinnelig paradigmatiske posisjon, er at vi gjør forestillingen om en ikke-erkjent underordning gjeldende også

innen den prosess som konstituerer vitenskapelig virksomhet. Den kjønnsbaserte underordningen i vitenskapens verden finnes i forholdet mellom de prosessene som betraktes som offentlige, formelle, legitime, viktige osv., og de prosessene som betraktes som private, uformelle, illegitime og uviktige. Kvinneforskningen må, som Eva Lundgren fremhever, bryte slike grunnleggende epistemologiske skiller ved å snakke høyt om forskningens hverdagsliv.

Dette er høyttenkning. Jeg kan ikke bevise nå at det jeg sier er sant. På sett og vis har jeg gjort spørsmålet om kvinneforskningen representerer et eget paradigme til et empirisk spørsmål. Bare møysommelig vitenskapelig arbeid kan dokumentere om jeg har rett eller ikke. Som vanlig vil det bli et dobbeltarbeid. For å klargjøre vår egen posisjon, må vi også forstå de andres posisjon. Det er det våre mannlige kolleger slipper. Samtidig peker det rett på det patriarkalske i universalistisk form.

Hanne Haavind
Førsteamanuensis
Psykologisk institutt
Universitetet i Oslo

Norges eneste
tverrfaglige tidsskrift
i samfunnsvitenskap

Tidsskrift for
**Samfunns-
forskning**

- *Tidsskrift for Samfunnsforskning* gir deg den beste oversikten over hva som skjer i norsk samfunnsforskning
- Det er her du finner den første presentasjon av nye forskningsresultater, debattstoff, kunnskapsoversikter og forskningspolitiske innlegg
- Hvert nummer har en rekke anmeldelser av nye bøker i samfunnsfagene
- *Tidsskrift for Samfunnsforskning* utkommer med 6 hefter i året. Hvert hefte er på ca 100 sider

Fra innholdet i 1985:

- T. Noack, L. Østby: Færre barn — årsaker og konsekvenser (nr 1-2, 1985)
- T. Colbjørnsen: Interne arbeidsmarkeder: Tilfluktsrom eller feller? (nr 3, 1985)
- T. Gran: Handlingsmodeller og forvaltningsmakt i norsk bistand til Tanzania (nr 4, 1985)
- K. Moxnes: Hans og hennes skilsmisse (nr 5, 1985)

- Abonnementspris 1986: Private NOK 192,-, Institusjoner NOK 275,-, Studenter NOK 138,-.

Tidsskrift for Samfunnsforskning utgis av Universitetsforlaget,
Postboks 2959 Tøyen, 0608 Oslo 6. Tlf. 02/27 60 60.

Til: Universitetsforlaget, Abonnementsseksjonen,
Postboks 2959 Tøyen, 0608 Oslo 6.

Tidsskrift for
**Samfunns-
forskning**

Ja, takk, jeg/vi ønsker å abonnere f.o.m. nr 1/1986

..... Private NOK 192,- Institusjoner NOK 275,- Studenter NOK 138,-

Navn: _____

Stilling: _____

Adresse: _____

Postnr./sted: _____

Send ingen penger nå. Regning vil bli sendt.
Heftene sendes når betaling er mottatt.

2419

Fra kvinnelitteraturforskning til feministisk tekstteori?

Er «kvinneforskning» et tjenlig begrep? Har feministisk litteraturforskning egentlig utviklet nye metoder og lese måter? Hva er fransk feministisk teori? Kan politisk engasjement sies å være en litteraturvitenskapelig metode? I denne artikkelen tar Toril Moi disse og andre spørsmål opp til drøfting.

På norsk er begrepet «kvinnelitteraturforskning» godt innarbeidet. De fleste tror de vet hva det betyr: kvinners forskning om litteratur skrevet av kvinner. Men denne definisjonen er ikke uproblematisk. For tenk om en mann skrev en bok om Bjørg Vik? Eller at en kvinne produserte en feministisk analyse av Johan Borgens verker? Min egen bok, *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory* (London: Methuen, 1985) passer heller ikke inn under denne enkle definisjonen: den handler nemlig ikke om litteratur i det hele tatt.

«Kvinnelitteraturforskning» og «kvinneforskning» er analoge betegnelser, og de samme problemene gjelder dem begge. Navnet «kvinneforskning» har historisk forankring i kvinnebevegelsen på slutten av sekstitallet og tidlig på syttitallet. I denne første fasen begynte kvinner å forske om kvinner som en reaksjon på det de oppfattet som den patriarkalske fortrengheten og fortielsen av kvinner og det kvinnelige. All forskning om kvinner ble slik «kvinneforskning», nettopp fordi enhver synlig-

gjørelse av det kvinnelige i en mannsdominert sammenheng som oftest vil kunne oppfattes som et klart kvinnepolitisk prosjekt, tett knyttet til kvinnebevegelsens mål.

I dag er bildet noe mer komplisert. Vi har innsett at ikke all forskning om kvinner står i kvinnefrigjøringsens tegn. En forskning med kvinner som objekt kan lett redusere dem til umælende gjenstander på linje med fisk eller kjemefysiske partikler. Kvinner og kvinners erfaringer kan synliggjøres på fornedrende og foraktelige måter, og slett ikke alle kvinnelige forskere er progressive forsvarere av kvinnesaken, verken personlig eller i sitt arbeid. Dersom en ser på den såkalte «kvinnelitteraturforskningen» er det også påfallende at pionerene innen emnet på slutten av sekstitallet ikke skrev om kvinners bøker: de skrev kritisk om mannlige forfatters forestillinger om kvinner og kvinnelig seksualitet, eller om mannlige kritikers seksistiske vurderingsnormer.

Feministisk forskning

Ut fra dette kan en slutte seg til at «kvinneforskning» kan handle om både menn og kvinner, den kan utføres av både menn og kvinner, og den kan ta for seg teoretiske og filosofiske problemstillinger. Men er det da overhodet mulig å definere denne forskningen? Hva er det som gir den dens identitet? Mitt syn er at det som forener dette mangfoldet, er «kvinneforskningens» *kvinnepolitiske engasjement*. Dette perspektivet vil jeg gjerne kalle *feministisk*. Her følger jeg alminnelig anglo-amerikansk språkbruk og definerer ordet svært vidt, nemlig som ethvert perspektiv som på en eller annen måte tar standpunkt mot kvinneundertrykking, mot seksisme og mot patriarkalsk makt. Med «patriarkalsk» mener jeg like generelt et system, ideologi eller tankegang som på en eller annen måte legitimerer menns makt over kvinner i en hvilken som helst sammenheng (kulturell, politisk, sosial, økonomisk, psykologisk osv.).

For meg har ordet «kvinneforskning» altså den store ulempen at det både er upresist og impliserer at menn ikke kan bedrive slik forskning. «Feministisk forskning» derimot er forholdsvis presist, og gir forskningsfeltet vårt en fleksibel profil som svarer til det mangfoldet av arbeid som faktisk gjøres innen området. Den eneste grunnen jeg kan se til fremdeles å bruke ordet «kvinneforskning» (eller «kvinnelitteraturforskning») er at ordet muligens virker mindre provoserende på noen av de menn som sitter med makten og pengesekken. «Feministisk» forskning toner nemlig flagg: den gir seg klart til kjenne som *kvinnepolitisk* forskning. Slik kan den av vrangvillige kritikere gjerne oppfattes som uvitenskapelig og forutinntatt. Men selve grunnlaget for all feministisk forskning har alltid vært en flengende kritikk av teorier om universali-

tet og nøytralitet innen forskningen. Ingen forskning er nøytral og objektiv i absolutt forstand. Dominerende forskningstradisjoner er ikke universelle eller generelle: de fremmer menns interesser og foregår på menns premisser, og kan derfor godt kalles patriarkalsk forskning. Ingen forskning foregår i et historisk, sosialt eller politisk vakuum: den er alltid fanget opp i et nettverk av maktreasjoner og får alltid også politiske konsekvenser (hvilket ikke er det samme som å si at den *bare* har politiske konsekvenser).

«Feministisk forskning» er derfor et hederlig og ærlig navn på vårt forskningsfelt. Dessuten unngår det den beklagelige tendensen til ghettoisering som ligger i begrepet «kvinneforskning». «Feministisk forskning» viser til en profil og en politisk analyse vi bør være stolte av, heller enn å forsøke å skjule den av frykt for hevn-gjerrige utfall fra mennene som svinger sparekniven.

Kjønn og makt

Hva betyr det egentlig å være politisk eller kvinnepolitisk orientert i sin forskning? *Kvinnepolitisk interesse* vil jeg definere som en interesse for forholdet mellom kjønn og makt. En interesse for kvinner, kjønn eller kjønnsforskjeller alene er altså ikke nok. (Selv om en slik interesse nok kan tjene kvinnesaken så lenge vi befinner oss i en patriarkalsk dominert situasjon.) Uten en analyse av hvilke spesifikke *interesser* som fremmes og hvilke som blir skadelidende i de sammenhengene vi forsker på, kan en heller ikke kalle seg selv en feministisk forsker. Innenfor denne vide definisjonen har en selvfølgelig fritt spillerom: kjønn kan oppfattes som empirisk kategori, psykoanalytisk konstruksjon, eller marxistisk variabel, og makt kan teoretiseres ved hjelp av Marx, Freud eller Foucault

eller mer empirisk orienterte teoretikere. Dette vil selvfølgelig føre til stor uenighet blant feministiske forskere, en uenighet som vil speile generelle uenigheter innen de enkelte fagområdene. Dette vil antageligvis bare berike og styrke det feministiske forskningsmiljøet. Det viktigste er at vi har et begrep om feministisk forskning som gjør det mulig for oss å se at vi tross alt har et felles (eller relativt felles) politisk perspektiv, og samtidig at dette perspektivet åpner for et mangfold av forskjellige tilnæringsmåter til vårt sentrale problem: *analysen av forholdet mellom kjønn og makt*. Feministisk teori- og metodedebutt bør derfor i høy grad være preget av en politisk analyse av konsekvensene av de enkelte tilnæringsmåtene.

Feministisk litteraturforskning

Det finnes selvfølgelig mange forskjellige former for feminisme: sosialistisk, lesbisk, separatistisk, liberal, anti-rasistisk, osv. Alle disse formene er godt representert innen feministisk litteraturforskning: Det foreligger ikke noe fast forhold mellom ens politiske orientering og den eller de metoder og teorier en griper til i sitt litteraturvitenskapelige arbeid. En feministisk litteraturforsker kan i prinsippet bruke en hvilken som helst metode eller teori så lenge den ikke kommer i konflikt med hennes kvinnepolitiske perspektiv. Dette betyr at feministiske kvinneforskere må undersøke og utforske eksisterende teories politiske implikasjoner svært omhyggelig før de eventuelt selv tar dem i bruk. Mitt eget arbeid på dette området har overbevist meg om at med noen ganske få unntak vil en feministisk analyse av eksisterende litteraturteori vise et nokså komplisert bilde: det vil finnes både kvinnepolitisk positive og

negative aspekter innen de fleste metoder. Den feministiske litteraturforskerens oppgave blir da å «ekspropriere» eller «overta» de eksisterende metodene for sin egen virksomhet. Denne «overtakelsen» består i en eksplisitt politisering, vurdering og eventuell nødvendig omforming av den angjeldende teorien.

Grunnen til at en slik vurderende og omformende «overtakelse» av eksisterende teorier blir så viktig for feministiske forskere er at det så langt jeg kan se, overhodet ikke finnes noe rent og ubesudlet feministisk eller kvinnelig teoretisk rom der vi kan hente ubesmittede feministiske teorier. Vi er historisk situert i en patriarkalsk tradisjon, og må derfor utnytte sprekene og motsigelsene i den dominerende ideologien for å vinne fram med våre egne analyser. Alle ideer, til og med feministiske ideer, er i så henseende kultivert på patriarkalsk grunn. Det er derfor ingen grunn til å skjule det faktum at Mary Wollstonecraft var inspirert av den mannsdominerte ideologien utviklet i forbindelse med den franske revolusjon, eller at Simone de Beauvoir var dypt påvirket av Sartres mest fallosentriske kategorier da hun skrev *Det annet kjønn*. Det viktigste er å vise *hvordan* de med et slikt utgangspunkt likevel klarte å produsere kvinnefrigjørende dokumenter. Det er ikke en tankes eller teoris opprinnelse som teller, men hvordan den blir brukt og hvilke politiske og teoretiske effekter den får i vår spesielle sammenheng.

Hovedfaser i feministisk litteraturforskning

En rask gjennomgang av feltet viser at feministisk litteraturforskning startet i USA på slutten av sekstitallet med en serie analyser av patriarkalsk ideologi i menns bøker. Kate Millett analyserte seksismen i

D.H. Lawrence, Henry Miller og Norman Mailers bøker. Mary Ellmann kritiserte mannlige litteraturkritikere og -forskeres vurderingsnormer. Etter denne første fasen samlet interessen seg en stund omkring studiet av «kvinnebilder i litteraturen». I praksis gjaldt dette stort sett studiet av kvinnefremstillinger hos mannlige forfattere. Disse ble vanligvis kritisert for sin manglende realisme. Kravet om realistiske kvinnebilder i litteraturen kom av og til i konflikt med kravet om fremstillinger av sterke, selvstendige og aktive kvinner, et krav som minnet sterkt om kravet om sosialistisk realisme på trettitallet. Det gikk likevel ikke lang tid før amerikansk (og skandinavisk) kvinnelitteraturforskning samlet seg om studiet av kvinnelige forfatters verker. Glemte kvinnelige forfattere ble hentet fram fra bibliotekenes mørkeloft, nylest og nyutgitt. Både kjente og ukjente kvinners verker ble underkastet et grundig studium, gjerne fra en sympatisk og helhetssøkende synsvinkel. Denne moderne kvinnelitteraturforskeren søkte nennsomt etter «kvinnebevisstheten», «kvinnekulturen» eller den «kvinnelige tradisjonen» hos den enkelte forfatter eller hos gruppen av forfattere. Denne forskningen er ennå sterk, livskraftig og nødvendig.

I de senere år har det likevel også kommet til en ny tendens til å stille spørsmål ved det teoretiske grunnlaget for denne forskningen. Kan en virkelig lese kvinnelige forfattere ved hjelp av de samme metoder som mannlige forskere alltid har brukt i sine studier av menns verker? En økende teori- og metoddebatt har ført til nokså skarp kritikk av den «liberale» humanismen som dominerer den stort sett empirisk orienterte amerikanske feministiske litteraturforskningen fra denne fasen. (For inngående presentasjon og kritikk av disse retningene, se første del av min bok.) Helt mot slutten på 1970-tallet begynte imidlertid fransk feministisk teori å bli

kjent i England og Amerika, og dette har ført til et helt nytt utgangspunkt for debatten omkring forholdet mellom kvinnelighet, skrift og makt.

Fransk feministisk teori

Blomstringsåret for denne teoriutdannelsen kom så tidlig som i 1974, da både Luce Irigarays *Spéculum de l'autre femme* og Julia Kristevas *La Révolution du langage poétique* ble utgitt. (Begge disse bøkene foreligger nå på engelsk: Irigarays heter *Speculum of the Other Woman*, Ithaca, N.Y.: Cornell, 1985; og Kristevas bok er delvis oversatt under tittelen *Revolution in Poetic Language*, New York: Columbia University Press, 1984). I perioden 1975–77 ga så Hélène Cixous ut mange av sine mest sentrale skrifter over emnet «kvinnelig skrivemåte» (*écriture féminine*). Inspirert av filosofen Jacques Derrida og psykoanalytikeren Jacques Lacan har disse franske kvinnene utviklet en serie av interessante teorier omkring forholdet mellom det kvinnelige og språket. De tre nevnte teoretikere er innbyrdes nokså forskjellige, og selv om de ofte nevnes i ett åndedrag, bør de ikke slås i hartkorn. En bør heller ikke glemme at det finnes mange andre kvinnelige teoretikere med andre synspunkter i Frankrike i dag, selv om det store flertallet av dem arbeider innenfor det en litt overfladisk kan kalle en «poststrukturalistisk» tradisjon.

Generelt kan en si at fransk feministisk teori tar det for gitt at psykoanalysen er en frigjørende teori og praksis som med stort hell kan tas i bruk for å forstå hvordan det kvinnelige konstrueres under trusselen fra Farens Lov, eller fallosen, som styrer det Lacan har kalt den symbolske orden (vår kultur, samfunnsorden og familieformer). Derridas radikale dekonstruksjon av binære motsetninger og hans teoretiseringer over begrepet forskjell, er grunnlaget for

Virginia Woolf, *Drei Guineen*, *Frauenoffensive*

16 «Kan en virkelig lese kvinnelige forfattere ved hjelp av de samme metoder som mannlige forskere alltid har brukt i sine studier av menns verker?»

en radikal kritikk av tradisjonell oppfatning av kjønnsforskjeller som gapet mellom to statiske enheter (mannlig vs. kvinnelig). Den kvinnelighet de franske teoretikerne snakket om, er ingen essens, men en flytende, lekende, alltid unnvikende tråd i en vev av mange forskjellige betydningsbærende elementer. «Kvinnen er alltid et annet sted» («La femme ce n'est jamais ça») skrev Julia Kristeva en gang: det kvinnelige (enda mindre enn det mannlige) kan ikke gripes, defineres og settes på formel. Ethvert forsøk på å kategorisere det kvinnelige vil nødvendigvis føre tilbake til essensialistiske, patriarkalske tankeformer, vil en Derrida-inspirert feminist hevde. Det er derfor et paradoks — og et tankekors — å oppdage at både Cixous og Irigaray går i sin egen felle og påberoper seg denne dekonstruksjonsteorien *samtidig* som de forsøker å gi det «kvinnelige» eller den «kvinnelige skrivemåten» en ny, positiv definisjon.

Plassrammen for denne artikkelen tillater meg ikke å gå gjennom de grunnleggende forutsetningene for disse teori-dannelsene. Interesserte lesere kan kanskje begynne med å lese de gode og relativt lett tilgjengelige intervjuene med Kristeva og Cixous trykket i det danske tidsskriftet *Kritik* nummer 71. En lengre presentasjon av hver teoretiker samt fyldige bibliografiske opplysninger finnes i min bok.

Feministisk tekstteori?

Temaet for dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning* er vitenskapsteori. Redaksjonen ville gjerne vite noe om hvilke vitenskapsteoretiske konsekvenser kvinneforskningen har hatt og har for mitt fag-

område. Innen litteraturvitenskapen avhenger svaret på dette spørsmålet helt av hva man mener med «vitenskapsteoretisk konsekvens». Feministiske litteraturforskere har ikke oppfunnet noen nye metoder eller teorier (i alle fall ikke dersom en definerer disse begrepene på forholdsvis snevert, tradisjonelt vis). De beskjeftiger seg heller ikke med vitenskapsteori i den vanlige, filosofiske betydningen av dette ordet. Men de har klart å stille en hel serie nye spørsmål til teksten og til tekstteorien, spørsmål som har forandret vårt syn på hva som er viktig i litteraturen, hvordan litteratur skal vurderes og hva som bør stå sentralt i tekstteorien. Spørsmål som «Hva er det kvinnelige i teksten?», «Er jakten på det kvinnelige en patriarkalsk felle for feministiske litteraturforskere?», «Hva er forholdet mellom kjønn og makt i den litterære institusjonen? i den enkelte tekst? i forholdet mellom forfatter og tekst? mellom tekst og leser?» har inspirert overbevisende nytt arbeid innen litteraturvitenskapen.

Etter mitt syn finnes det altså ingen spesifikk *feministisk tekstteori*, men det finnes overbevisende feministiske nylesninger, omforminger og «overtakelser» av eksisterende teorier innen faget. Disse har alle det til felles at de ved å fokusere på kjønnsforskjeller og forholdet mellom kjønn og makt gjør det mulig *både* å kritisere eksisterende teoridannelser for deres eventuelle seksistiske tendenser, og å få fram de selvsamme teoriens potensielle bidrag til feministisk forskning.

Toril Moi

Forskningsleder

Senter for humanistisk kvinneforskning

Universitetet i Bergen

Universitet og kjønn

Forskningsinstitusjoner og feministisk vitenskapsteori

Når mannsverdier blir «hevet opp» til universelle normer, blir de dermed «opphevet», dvs. det vil by på språklig motstand å gjennomføre betegnelsen «mannlig» som noe partikulært og å argumentere for at disse verdier tilhører en partikulær rolles sett av normer. I institusjoner hvor verdier med rot i mannsrollen er blitt allmenngyldige, er det vanskelig å bruke ordet «patriarkalsk» uten å komme i strid med vanlige språkbbruksregler. På tross av dette vil Eva Lundgren i det følgende forsøke å klargjøre noen av de patriarkalske forutsetningene i mannsdominert forskning og belyse hvordan de blir reproduisert og vedlikeholdt i en forskningsinstitusjon som universitetet.

En feministisk forskningskritikk i mer omfattende form tar utgangspunkt i en refleksjon over *kjønn*. Et hovedspørsmål — som også vil ligge under denne fremstillingen — er hvilken *type kategori* kjønn representerer i forskningssammenheng, og hvor *fundamental* denne kategori kan betraktes som i forhold til andre vitenskapslogiske kategorier. Vi kan tenke oss en skala som spenner fra en forståelse av kjønn som sosiologisk variabel — via kjønn som dimensjon — til kjønn forstått som en konstituerende kategori.

Feministisk analyse kan vi plassere på en skala mellom de to polene humanistisk og gynosentrisk feminisme. *Humanistisk* feminisme opererer med overordnede begreper om det universelt menneskelige, slik dette har vært definert eller forutsatt i vår tradisjon. Disse har primat fremfor det kjønnsspesifikke. *Gynosentrisk* feminisme gir derimot begreper om det kjønnsspesifikke primat fremfor begreper om det universelt menneskelige.

Som vi skjønner, utgjør kjønn i et humanistisk feministisk perspektiv ingen egen

vitenskapelig kategori. I gynosentrisk feministisk perspektiv utgjør kjønn derimot en konstituerende kategori, med avgjørende betydning for både objektet og subjektet.¹ I denne sammenheng sier det seg selv at en forskningskritikk som springer ut av en refleksjon over *kjønn* med nødvendighet har relevans for hele den vitenskapsteoretiske debatten, og dermed angår all forskning — og alle forskere.

Legitimert makt og marked på universitetet

Det er påfallende at det finnes så få institusjonsanalyser av universiteter og andre forskningsinstitusjoner. Dette vanskeligjør forståelsen av hvordan vitenskapssamfunnet fungerer, og representerer dermed en viktig hindring for vitenskapsteoretiske diskusjoner med utgangspunkt i kjønn.²

Norske universiteter kan karakteriseres som store forskningsinstitusjoner, faglig bredt sammensatt, politisk og økonomisk relativt uavhengige, relativt lite oppdragsstyrte. Med utgangspunkt i de tre klassiske autoritetsformer — tradisjonell, byråkratisk og karismatisk legitimitet³ — kan vi konstatere at norske universiteter ikke helt er preget av én dominerende autoritetstype: Tradisjonell legitimert makt preger særlig møteformer, festritualer, skoleretninger, fagdeling, instituttstruktur, forskerrekuttering (laugsmodellen). Byråkratisk-legal autoritet styrer de administrative-økonomiske rutiner, mens karismatisk overbevisningskraft — eller mangel på sådan, og dermed på legitimitet — konstituerer store deler av universitetspedagogikken.

Men alle disse tre legitimitetstypene er problematiske å forene med viktige normer (ideologi) om forskningens frihet og forskersamfunnets åpenhet. I tillegg til legi-

timert makt, altså autoritet, finnes det også et betydelig felt av *interesse*bestemte handlinger, f.eks. det vi kaller et *marked*. Sterkest preger *markedet* nedre del av universitetshierarkiet, nemlig studentkollektivet, med få organiske bindinger og små muligheter for nye, stabile gruppedannelser — særlig i en tid med studentpolitisk ebbe. En student er revet løs fra sin primærgruppe og har lite solidarisk bindevev i sekundærgruppene. Studenter har høy selvmordsfrekvens, og vil kunne være et godt eksempel på Durkheims begrep om *anomali* i et svakt integrert samfunn. Studentsosialiseringen — som det første stadium i forskersosialiseringen — er altså sterkt preget av normer for markedskonkurranse.

Universitetet som en forskningsinstitusjon har altså klare innslag av marked ved siden av de tre klassiske autoritetsformer. Men det foreligger et diffust og lite oversiktlig blandingsforhold av styringselementer fra marked, autoritetstyper osv. Med andre ord fremstår vitenskapssamfunnet som uoversiktlig og sammensatt med hensyn til hva som foregår av sosiale dynamikker og spill. Når det da ikke er knyttet noen særlig opplysende ideologi («bruksanvisning») til de ulike sosiale vøreformer, tar det lang tid å orientere seg i et universitetssamfunns komplekse sosiale vev — og mange er eksemplene på sammenblandinger og misforståelser i veven av formelle, eksplisitte og implisitte, uformelle regler:

Universitetet som sosialt system

For det første: Universitetets «skjulte pensum» er omfattende. En rekrutt til vitenskapssamfunnet må bruke mye tid og energi på å lære seg de uformelle reglene — og ikke minst meta-reglene for hvor og når

bestemte regler gjelder og når og hvor de ikke gjelder. På denne måten blir forskersamfunnet et omfattende felt for sekundær- eller tertiærsosialisering. Ved forskerrekuttering kan det være helt avgjørende om en er vel sosialisert inn i den toneangivende fagsjargongen av passord og terminologiske vaner som ofte konstituerer og holder ved like faggrenser. Uformelle kommunikasjonsmønstre vanskeliggjør således en *kjønnskonstituert* fag- og forskningskritikk som nettopp er avhengig av å kunne *rive opp* demarkasjonssymbolene for fag- og disiplingrenser for sin omfattende refleksjon over betydningen av kjønn.

For det andre: Nettopp fordi forskningsetikken så sterkt betoner normer som upartiskhet, selvkritikk, fordomsfrihet, intersubjektivitet, ærlighet, herredømmefri kommunikasjon, dialogstrukturer, falsifikasjonsvilje osv., blir det i praksis vanskelig å benevne de *faktiske* samhandlingsmønstre, funksjoner, autoritetsformer, sosiale normer som forskeren i ulike situasjoner inngår i og preges av. Det er med andre ord stor sannsynlighet for at den velmenende forsker, som helst vil tro at han er styrt av de vitenskapelige idealer, *har liten innsikt i hva han faktisk gjør*. Vitenskapslogikk og forskningsetikk fungerer dermed lett som tilslørende ideologi. For eksempel kan det skjule seg sterke følelser bak en selvoppfatning om affektnøytralitet og saklighet, mye selvorientert (manns-)forskning er kamuflert som kollektive verdier, atskillige partikularistiske handlinger er ideologisk vridd i retning av legitimitet for universalnormer osv.⁴ Kanskje er det slik at det foreligger en funksjonell sammenheng mellom ideologien om forskning og forskerens manglende innsikt i hva han gjør — nemlig som en *systematisk interessebestemt feilerkjennelse*?

I dette perspektivet innebærer en «prakseologisk» beskrivelse⁵ av forskning som

en *virksomhet ikke ulik andre gjøremål i dagliglivet*, en trivialisering i forhold til vitenskapens høye prestisje og ambisjoner. Denne trivialisering er uvant — og kanskje truende. Som en av mange virksomheter i samfunnet er det lite oppsiktsvekkende at forskergruppene preges av samme *kjønnsundertrykkelse* som ellers. Men spørsmålet er hvilke *konsekvenser* dette får for ideologien om et «åpent forskersamfunn» konstituert av *kritisk rasjonalitet*.

Kontekst

La oss fortsette en prakseologisk tilnærming: Hvis ord og formuleringer ikke primært har sin mening gjennom de ting og saksforhold begrepene og påstandene *refererer* til (den tidlige Wittgenstein), men ut fra de livsformer språket inngår i (den sene Wittgenstein), så blir *kontekst* i vid betydning et nøkkelbegrep — ikke bare i humaniora. Også naturvitenskapens mer formaliserte språk henter sin mening fra dagligspråket, hvor ordenes betydning alltid skapes ut fra de brukssammenhenger, praksisformer, sosiale institusjoner osv. som ordene bruksmessig er instituert i.

Imidlertid: Oppmerksomhet er en knapp ressurs. Et hvilket som helst ord og tekstavsnitt er logisk del av en uendelig rekke kontekstsirkler, og en kommer raskt til praktiske begrensninger for hvor mange kontekstsirkler en kan ta i betraktning ved teksttolkning. I praksis tar man i beste fall bare hensyn til *nærkonteksten*, selv om det ikke foreligger noen prinsipiell begrunnelse for at *fjernkonteksten* (i ulike betydninger) i mindre grad er konstituerende for ordenes mening.

Av og til legger kjønnsdimensjonen seg så påtrengende opp i nærkonteksten at det skal godt gjøres å avblende denne dimensjonen. Men nettopp som konkret *nærkontekst* fremtrer kjønn gjerne som *variabel*,

forstått som en kontingent egenskap ved siden av en rekke andre, altså et delproblem. Som omfattende institusjonell forutsetning vil imidlertid «patriarkatet» i vid forstand fremtre på et svært allment nivå, altså som en utpreget fjernkontekst.

La oss nå anta at kjønnsproblematikken normalt tilhører fjernkonteksten: Til fjernkontekstens vev av implisitte og vagt reflekterte forestillinger hører grunnleggende elementer fra primærsosialiseringen. De selvfølgeliggjorte, aksiomatiske forestillinger vi tenker ut fra, kan kunnskaps-sosiologisk betraktet struktureres som et *symbolsk univers*. Dette normalt ikke-bevisstgjorte forestillingsmaterialet vil representere et normativt og «praktisk tregt felt» (Sartre) — et felt som er vanskelig tilgjengelig for endring.

Sekundærsosialisering

I prinsippet kan det tenkes at sekundærsosialiseringen i vitenskapssamfunnet systematisk vil kunne bryte med disse primærsosialiserte normer og forestillinger. Lite tyder imidlertid på at det innenfor vitenskapssamfunnet foregår noen systematisk *avlæring* og *nylæring* i forhold til primærsosialiserte kjønnsnormer i vitenskapssamfunnet. For eksempel: Til forskerens språklig-normative handlingskontekst hører det sosiale liv i forskersamfunnet, uformell pauseprat, strategiske korridoroverveielser, spøk, dopassiar, flørt, krangel, fest, fyll, aggresjonsutblåsning, smisking, sjalusi, prestisje, manipulering, allianser, terapeutiske samtaler, kjønnsanekdoter osv. osv. I disse uformelle virksomheter vedlikeholdes bestemte kjønns holdninger vel så effektivt som i direkte, metodisk refleksjon innenfor forskningsvirksomheter i snever, eksplisitt forstand. Derfor er det antakelig ingen dristig påstand at forsker-

sosialiseringen også med hensyn til kjønns holdning først og fremst skjer innenfor uformelle sosiale sammenhenger i vitenskapssamfunnet, og at forskersosialiseringen snarere underbygger og styrker enn avlærer normer og tankevaner fra den primære kjønnsrollesosialisering.

Intersubjektivitet og kjønn

La oss understreke det generelle poenget ved å ta utgangspunkt i vår tidligere konklusjon, at forskeren ikke har full oversikt over hva han gjør: Forskningsidealet foreskriver en norm om *intersubjektivitet*: Andre skal kunne etterprøve mine undersøkelser. Men intersubjektivitet er normalt avhengig av forskerens egen beskrivelse av den metodiske vei som er tilbakelagt for å nå det vitenskapelige resultat. Forskeren skal redegjøre mest mulig ærlig og ufordekt for de argumenter som er brukt og de forhold som er tatt i betraktning. Spesielt i humaniora blir ærlighet en avgjørende forskningsetisk norm, fordi leserne her er spesielt avhengige av forskerens selvangivelse. Dette betyr at utgangspunktet for den intersubjektive etterprøving er forskerens *intensjonalitet*.

Imidlertid: Nyere hermenevtikk har blikk også for andre — også ubevisste — dimensjoner, stikkordmessig uttrykt som illusjon, tilsløring, falsk bevissthet og fortrenkning.⁶ Dette innebærer at en leser (etterprøver) ikke uten videre kan bygge på forskerens selvangivelse av metodisk vei og av hvilke forhold som har innvirket på forskningsresultatet. En kritisk etterprøver må altså ta i betraktning at selvangivelsen kan være misvisende, herunder at kjønnsdimensjonen kan ha påvirket forskningen på en måte forskeren ikke har vært seg bevisst. Det er sjelden en kan lese i forordet til vitenskapelige publikasjoner betraktninger som: «Mitt forskerkjønn har påvirket

mine metodiske prioriteringer, mine kategorier og begreper på en gjennomgående måte, uten at jeg i detalj er i stand til å redegjøre for denne kjønnskjevheten . . . »

Relevant — ikke-relevant

Som den siste betraktning skulle illustrere, foreligger det klare vitenskapelige *konvensjoner* for hvilke forhold det er relevant å trekke inn i en forskningsmessig argumentasjon, og hvilke ikke. Nå er nettopp dette skillet mellom hva som kan brukes som «åpne», gyldige forskningsargumenter, og hva som er irrelevant, usaklig, konfidentielt, ugyldig *i seg selv* en viktig markering av kompetanse/inkompetanse i forskersamfunnets sosialiseringsspross. For eksempel: En uformell vurdering av en person — avgitt på en fest — kan kausalt være avgjørende for tildeling av stillinger, men kan ikke brukes som argument i et offisielt forskerdokument («ugyldig», ikke-relevant). Viktige helhetsvurderinger av forskere/skoleretninger unndras dermed en eksplisitt og metodisk sikret overprøving i den formelle del av forskningsevalueringen — og dette benevnes som «gyldig». Den som ikke har internalisert effektivt dette konvensjonelle skillet mellom gyldig-ugyldig, relevant-ikke relevant, saklig-usaklig osv., vil lett bli utdefinert av forskersamfunnet.

Mye av den feministiske fagkritikken går nettopp ut på å problematisere det konvensjonelle skillet mellom relevant-ikke-relevant, gyldig-ugyldig, og å flytte grensen for saklig-usaklig på en grunnleggende måte. Derfor må en kjønnskonsituert vitenskapelig opposisjon bestrebe seg på ikke å *internalisere* disse skillelinjene. Dette krever høyt nivå av kritisk bevissthet, betydelig selvfølelse — og energi. Samtidig vil et slikt forsøk på *avlæring* minske

sjansen til å bli opptatt i og avansere i fellesskapet, noe som i sin tur reduserer den vitenskapelige selvtilliten, og derfor i praksis utgjør en massiv barriere mot feministisk vitenskapskritikk.

Filtereffekt

På denne bakgrunn lar den såkalte *filtereffekten* seg forstå: Filtereffekten er basert på den selektive dynamikken som ligger i *den internaliserte makt*, og kommer til syne i selvsensur og selvdisiplinering. Den minoritetsrepresentant som søker å bli opptatt og anerkjent av forskerfellesskapet, vil normalt la sine handlinger *filtreres* av forventninger knyttet til normer, sanksjoner, negativ kritikk osv. Forventninger om mot-handlinger vil ligge som et selektivt nett og sile ut en rekke kritiske handlinger og synspunkter.

Nå trenger ikke disse forventningene om sanksjoner og kritikk referere til faktiske eller sannsynlige handlinger. Men *muligheten* for slike fremtidige mothandlinger vil på forhånd være tilbakekoblet som et bremsende og disiplinerende filter på kvinners virksomhet. Selvkritikken kan være sterkt oppdimensjonert i forhold til en mulig/faktisk kritikk, og vil dermed disiplinere for forsiktighet, skyldfølelse og liten selvtillit. Patriarkalske normer og kriterier kan ha gjort sin virkning *før* det eventuelt ville blitt nødvendig å henvise eksplisitt til disse normene, eventuelt kombinert med sanksjoner.

Med andre ord vil det sjelden være nødvendig med et eksplisitt forsvar for implisitte patriarkalske normer — dels fordi patriarkalske normer kan være mest effektivt internalisert hos kvinner. Dermed krever et kjønnskonsituert forsprang minimalt aktivt vedlikehold. Dersom det da pålegger minoritetskjønnene å ha *bevisbyrden* for at

forskningsnormer og forskningsinstitusjoner er systematisk kjønnskjeve — og minoritetens kritikk på forhånd er filtrert bort — styrker dette forholdet systemets reprodutivt evne.

Den undertrykte part kan altså være den

mest aktivt handlende aktør i å vedlikeholde kjønnskjevheter,⁷ den sterkeste part mest passiv. Dette vil også svekke muligheten for den sistnevntes innsikt i hvordan systemet er konstituert. Det blir lett å være «i god tro».

Hvor fundamentalt er kjønn i forskningssammenheng? (Bildet viser M. Bloch, den første kvinnelige kandidat ved elitehøyskolen Polytechnique. Fra Kvinnernes kulturhistorie.)

Kan kritisk forskning være kjønnsdogmatisk?

All forskning er programmatisk kritisk. Hvor kritiske de ulike former for vitenskapelig virksomhet i praksis måtte være, hva forskeren er kritisk med hensyn på og hva ikke, er en helt annen sak. Men hvis intensjonen om en kritisk forskning på flest mulige nivåer er et viktig kriterium på «ekte» vitenskap, hvorfor er da ikke forskningen kritisk med hensyn på *kjønn*?

I tråd med illustrasjoner i denne artikkelen, må det vel kunne sies å være dokumentert med atskillige desimaler at en stor del av forskningen har en betydelig kjønnskjevhet på svært mange nivåer: rekruttering, deltakelse, hierarkisk attribusjon, temata, metoder, kategorier, konstitusjonelle forhold osv. Spissformulert: Kanskje er det ikke lenger en uvennlig påstand å si at en stor del av tidligere og nåtidig forskning bedriver reproduksjon av kjønnsstereotyper og kjønnsfordommer i stor stil — på tross av utvilsom kritisk intensjon.

Nå gjelder dette forholdet som kjent også andre samfunnsinstitusjoner, som fagbevegelse, kirke, skole, næringsliv, familie osv. Men problemet er langt alvorligere for en forskningsinstitusjon som universitetet enn andre samfunnsinstitusjoner: En patriarkalsk prest er dog en prest, en LO-pamp likeså! Derimot er en patriarkalsk forsker ingen legitim vitenskapsmann, men en kjønnsdogmatiker. Og kjønnsdogmatikk verken var eller er eller vil bli vitenskap, men representerer en selvmotsigelse i begrepet om vitenskap: *ukritisk forskning*.

Det totale har intet navn

Imidlertid — og som berørt innledningsvis — er det vanskelig å finne adekvate be-

tegnelser på omfattende og universelle fenomener, når konkurrenten er oppspist i monopoliseringsprosessen.⁸ Dette forholdet gjør seg gjeldende i en problematisk betegnelse som «patriarkalsk», på samme måte som det er vanskelig å oppnå en følelse av språklig symmetri mellom «kvinneforskning» og «mannsforskning» — etter som normer med rot i mannsrollen er blitt allmenngyldige. Og desto mer motstand — språklig, psykologisk — vil det medføre når kvinneforskningen prøver å vekke til live glemte navn. Det all-menne har intet navn, fordi det ikke kan avgrenses, defineres. For å gi mannsnormer adekvate navn må de avgrenses, spesifiseres — og avlæres.⁹

Eva Lundgren
Universitetet i Bergen

Noter

1. Mer om dette i Eva Lundgren: *Paradigmebegrepet fruktbarhet i feministisk vitenskapskritikk*, prøveforelesning, Bergen 1985 og Eva Lundgren: *Finnes det en særskilt feminin epistemologi?*, bearbeidet innlegg på Vitenskapsteoretisk seminar, UiO 1985.
2. En av de viktigste framstillingene er skrevet av Talcott Parsons (sammen med G.M. Blatt): *The American University*, Cambridge 1973. Nettopp på grunn av den parsonianske implisitte norm om rollekomplementaritetens fundamentalt funksjonelle status, er det vanskelig å bygge en feministisk orientert vitenskapsinstitusjonsanalyse på et slikt grunnlag. Med dette er det ikke sagt at Parsons ikke er både en viktig og fruktbar forsker og teoretiker i vitenskapsteoretisk kontekst. — For øvrig ønsker jeg i det følgende å føre både en forskningssosiologisk (dels -psykologisk) og en forskningslogisk diskusjon, uten at jeg ønsker å disponere stoffet ut fra denne todelingen — noe som ville underbygge det prinsipielle skillet mellom en sosiologisk analyse av vitenskap og en logisk/filosofisk diskusjon om forskningsmetoder og forskningsspross. Her vil en feministisk innfallsvinkel innebære at vi søker å motvirke denne oppsplitting.
3. Se Max Weber: *Makt og byråkrati*, Oslo 1973.

4. Jfr. Parsons' mønstervariabler.
5. F.eks. Gunnar Skirbekk: *Prakseologisk meditasjon over daglegverda og vitenskapane*, i *Prakseologi*, Bergen 1978.
6. Se f.eks. Atle Kittang: *Hermeneutikkens historie frå Dilthey til Habermas*, s. 55, i *Hermeneutikk og litteratur*, Bergen 1979.
7. Det er stor sannsynlighet for at dette derfor vil gjelde svært mange etablerte og anerkjente kvinnelige forskere. Mange kvinnelige pionerer har betalt en høy pris for å bli opptatt i vitenskaps-samfunnet — liksom mange feministiske forskningspionerer har betalt en høy pris for sin opposisjon (nihilering) — jfr. Eva Lundgren: *Kjette-rens dilemma — sosiologi som teologikritikk*, i Eva Lundgren: *På tvers. Tre arbeider til disputasgrunnlag*, Bergen 1985.
8. Herbert Marcuse analyserer noe lignende i tilknytning til varesamfunnets evne til å integrere motsetninger og ufarliggjøre opposisjon — uttrykt i stikkordet *repressiv toleranse*, se f.eks. Kontrast nr. 13/1968.
9. Denne artikkelen bygger i hovedsak på Eva Lundgren: *Normal vitenskap og kjetersk kjønn. Kvinneforskning som vitenskapsteoretisk refleksjon*, i *På tvers. Tre arbeider til disputasgrunnlag*.

Feministisk filosofi — på vei inn i filosofifaget?

Det er vitenskapsteoretisk interessant hvordan en forskningsdisiplin med veletablerte tradisjoner forholder seg til nye strømninger i faget som tilsynelatende ikke tilpasser seg den dominerende forskningsretning, eller til og med synes å rokke ved noen av fagets grunnleggende teorier. Hvordan skjer faglig fornyelse? Hvordan kan det ha seg at enkelte problemstillinger i en periode synes å bestemme hele den faglige debatt, mens de i en annen periode må vike plassen for nye og uventede problemstillinger?

Med utgangspunkt i disse generelle problemstillingene drøfter Matthias Kaiser hvordan filosofifaget kan møte utfordringene fra feministisk filosofi.

Etter Thomas S. Kuhn¹ har vitenskapsfilosofer akseptert at slike faglige endringer best kan forstås som et resultat av et samspill mellom to faktorer, nemlig de man tradisjonelt betegner som eksterne og interne. Den faglige diskusjonen innen et felt danner ikke noe fullstendig lukket system. Utviklingen i vitenskapelige spesialdisipliner er altså ikke bare bestemt av velavgrensede interne kognitive normer. Slike diskusjoner er til en viss grad også påvirket av relativt eksterne aspekter: f.eks. utviklingen i mer eller mindre beslektede disipliner, og utviklingen i det omkringliggende samfunn. Gitt at vitenskapens dynamikk

i det store og hele kan forstås på denne måten, må man så spørre seg: i hvilken grad foreligger det effektive kognitive normer og prosedyrer som utgjør et rasjonelt grunnlag for vitenskapelig meningsdannelse og vurderingen av nye teorier og oppfatninger?

Vitenskapsfilosofien har de siste 20 årene i stor grad vært opptatt av å se nettopp slike kognitive normer i samspill med eksterne faktorer, og hvordan disse tilsammen bestemmer vitenskapelig forandring på teoriplanet. Mye god forskning, både teoretisk og empirisk, har kommet frem. Likevel må man innrømme at vitenskapelig

rasjonalitet på ingen måte er noe avklart problem.

Ett mulig studieobjekt for dette er kanskje filosofien selv. Selvfølgelig kan man stille seg skeptisk til hvorvidt filosofi er et forskningsfelt på linje med annen empirisk forskning. Filosofien mangler på mange måter det man i streng forstand har kalt for en normal-vitenskapelig tradisjon. Kuhn har som kjent kun vært opptatt av naturvitenskap og klassifiserte filosofien blant de før-vitenskapelige aktivitetene. Allikevel er filosofien etter min mening en humanistisk forskningstradisjon som, i det minste vitenskapssosiologisk sett, ikke skiller seg i vesentlig grad fra andre fag. Filosofiske fagtidsskrifter og undervisning preges av aktuelle debatter og faglige bidrag som baserer seg på argumentasjoner i samsvar med fagets interne kognitive normer. Som i andre fag går den filosofiske sosialisering ut på beherskelsen av disse normene.

Feministisk filosofi — et nytt paradigme

De siste 15 årene har det dukket opp en ny retning innen filosofien som i den engelskspråklige litteraturen gjerne omtales som «feministisk filosofi». Selv om det på det nåværende tidspunkt synes umulig å gi en definisjon som dekker hele dette feltet, kan det være på sin plass å spørre hvordan filosofien møter, og bør møte, denne faglige utfordringen. Sett «innenfra», altså fra den «normal-filosofiske» virksomhet, synes problemet å være hvorvidt, og muligens i hvilken grad, feministisk filosofi møter de faglige kvalitetskriterier og har noe å tilføye aktuelle faglige problemstillinger. Det er vel å merke ikke diskusjonen om den generelle verdien av feminismen eller kvinnebevegelsen som står sentralt (i alle

fall ikke i uttalt form); det er derimot de interne kognitive kriterier og selve det filosofiske problemfeltet som føres til felts.

Feministisk filosofi synes delvis å involvere en sterk kritikk av enkelte vel-etablerte filosofiske dogmer (f.eks. filosofiens allmenngyldighet som overskrider kjønn), samt tematisering av problemstillinger som filosofer ikke er vant til å inkludere i sentrale faglige diskusjoner (f.eks. privatsfære versus offentlig sfære). Hvordan forholder filosofien seg til denne utfordringen, hvilke mekanismer ligger til grunn for integrasjon eller eksklusjon av dette nye «paradigmet»? Hvordan skjer faglig fornyelse innen filosofien?

Jeg kan selvfølgelig ikke gi noe endelig svar på disse spørsmålene i denne artikkelen, og jeg vil heller ikke forsøke noe slikt. Jeg vil derimot kort antyde noen observasjoner jeg har gjort meg.

Kognitive maktsentra er retningsgivende

Det første som slår en er at utviklingen synes å følge en bestemt retning: det skjer en tydelig problem-eksport fra de faglige sentra til periferien. Jeg bruker skillet sentrum/periferi her i en nokså løs og overført forstand for å markere forskjeller i graden av effektiv informasjonsformidling. Således kan man skille mellom sentrum og periferi på flere forskjellige plan, bl.a. følgende: Det nasjonale plan, hvor filosofiens sentra i dag antakelig er de engelsk- og til dels tyskspråklige landene; det kommunikative plan, hvor visse tidsskrifter og publikasjoner når mange flere filosofer enn andre; på universitetsplanet, hvor visse institutter vurderes som mer aktive på «forskningsfronten» enn andre; og på personalplanet, hvor visse filosofer tillegges større faglig autoritet enn andre. Det utgår en viss

«kognitiv makt» fra disse sentra som preger fagets profil. Konkret vil denne makten ofte bestemme prioriteringen — og tildels utformingen — av forskningsprosjekter. Eksistensen av slike maktsentra innen vitenskapen ble ofte anført som kritikk av f.eks. Robert K. Mertons «universalismenorm». Ifølge denne normen blir vitenskapelige påstander vurdert uavhengig av hvor eller hvem de kommer fra.² Man overser derved imidlertid to ting: (a) at en institusjon kan være underlagt normer som beskriver en idealtilstand som tilstrebes, og som virker regulativ på en virksomhet som av rent praktiske grunner ikke kan realiseres fullt ut; (b) at det i en flom av informasjon («big science») utvilsomt er rasjonelt å vie større oppmerksomhet til de avsendere som tidligere har vist seg spesielt troverdige og innovative.

Når det gjelder feministisk filosofi er det slående at oppkomsten av den i slike kognitive maktsentra innen faget selv av mange oppleves som en nødvendig, hvis ikke tilstrekkelig, betingelse for å åpne faget for disse nye problemstillinger. Feministisk filosofisk litteratur er stort sett en import fra England og USA. Det at mange amerikanske universiteter nå har stillinger for «women's studies programs», ofte tilknyttet filosofiske institutter, virker inspirerende også for andre filosofi-institutter. En annen viktig faktor er også at noen vel etablerte (engelskspråklige) fagtidsskrifter har tatt inn artikler med feministiske problemstillinger (f.eks. *The Monist*, *Dialectica*). Ut fra min fortrolighet med faget vil jeg også tro at det er (psykologisk sett) spesielt viktig at noen anerkjente filosofer nå har publisert arbeider som tar opp feministiske problemstillinger (f.eks. J. Hintikka m.fl.).

Eksterne faktorer via forskningspolitikk

Men disse faginterne faktorer står ikke alene. De må sees i sammenheng med bestemte eksterne faktorer som synes å gjøre det naturlig at faget nå beskjeftiger seg med kvinneverlevante spørsmål. Først og fremst har man utviklingen i andre fag, både innen samfunnsvitenskapen og innen humaniora. Her har man de siste årene opplevd at kvinneforskningen har styrket sin stilling og etablert seg som en viktig bestanddel innen disse fag. Dette faktum alene gjør at man lurar på hvorfor filosofien skulle innta en særstilling i dette henseende. Samtidig har det etter hvert kommet frem et uttrykt behov fra disse fagene om å klargjøre de mer filosofiske aspekter som ligger til grunn for kvinneforskningen generelt. Denne utviklingen må igjen sees på bakgrunn av en generell verdiutvikling i samfunnet forøvrig. Kvinners plass og rolle i samfunnet (og derved implisitt også mannens rolle og plass) har blitt et viktig politisk tema. Likestilling, ikke bare formelt men også reelt, er blitt et konkret mål.

Forskningspolitikk er på mange måter det viktigste bindeleddet mellom eksterne og interne utviklingstendenser. Her i Norge er filosofien fortsatt i sterk grad et «mannsfag». I *Humaniora-utredningen, Del I* (1984) kommer filosofi/idéhistorie absolutt dårligst ut når det gjelder prosentandelen kvinner i vitenskapelige stillinger (nemlig 4%, mens f.eks. litteraturvitenskap ligger på 29% og arkeologi på 47%; gjennomsnittet for de humanistiske fagene ligger på 23%).³ På denne måten møter feministisk filosofi altså en til dels reflek-siv problemstilling: ikke bare er allmenn

kjønnskjevhet et tema, men især også kjønnskjevheten i faget selv. Dette inntrykket blir også bekreftet når man snakker med studenter på filosofi. Kvinnelige studenter gir gjerne uttrykk for at de føler seg «fremmede» på instituttet (i alle fall her i Oslo). Mens det er en del kvinnelige studenter som begynner studiet, er det forholdsvis få som fortsetter etter grunnfaget. Man kan ikke unngå en viss mistanke om at det ikke bare skyldes mangel på kvinnelige lærere, men at fagets innhold også spiller en avgjørende rolle. Hvis filosofi ikke synes å ha så veldig mye å tilby kvinnelige studenter, berettiger det i sin tur at den påståtte allmenngyldigheten av filosofiske studier stilles i et kritisk lys.

At man nå har blitt klar over dette kommer tydelig til uttrykk i *Humaniorautredningen, Del II* (1984). I en kortfattet omtale av filosofi avslutter man der med utviklingstendenser og fremtidsperspektiver. Konkret nevner man fem forskjellige satsingsområder som representerer fagets nyprioriteringer. Filosofisk kvinneforskning inngår som en del av disse fem.⁴

Slike forskningspolitiske tendenser er først og fremst et uttrykk for den ønskelige fremtidige utformingen av faget. Filosofiundervisningen og filosofisk forskning avspeiler ennå ikke en slik problembevissthet. Tvert om er integrasjonen av kvinne-relevante spørsmål, eller feministisk filosofi, et meget kontroversielt emne innen faget. Således pågår det f.eks. ved Institutt for filosofi ved UiO en intens debatt om pensumforandringer til grunnfaget som skal integrere slike problemer i den vanlige undervisningen. Det er slående at motstanden mot foreslåtte forandringer ikke bare kommer fra enkelte lærere, men at også store grupper blant studentene synes å gå imot disse forandringene (man må selv-

følgelig være klar over at det er en overvekt av mannlige studenter på filosofi, særlig i de viderekomne studier).

I en slik situasjon må man spørre seg hva en rasjonell strategi overfor en aktuell faglig fornyelse kan bestå av.

Det er helt på det rene at eksterne og allmennforskningspolitiske faktorer i seg selv aldri kan være tilstrekkelig grunn til faglige forandringer. Dette poenget henger rett og slett sammen med det at kognitive normer alltid må være primære i vitenskapen for å ivareta vitenskapelig objektivitet og rasjonalitet. Det henger også sammen med vitenskapens prinsipielle autonomi. Men det utelukker ikke at slike eksterne faktorer tas som utgangspunkt for selvkritiske refleksjoner innen faget. Nettopp når det påstås en sammenheng mellom faglig representasjon og faglig innhold, som feministiske filosofer gjør, er det på sin plass at fagets representanter stiller seg så åpne som mulig til disse nye strømninger.

Filosofifaget må ta utfordringen

Diskusjonen om hvorvidt feministisk filosofi har en plass i (den akademiske) filosofien, har etter min mening ofte blitt ført med galt utgangspunkt. Man har forsøkt å føre en grunnlagsdiskusjon: man spør først etter filosofiens egenart og definisjon og så spør man etter definisjonen og egenarten av feministisk filosofi. Filosofi har på sin side minst 2500 år historie bak seg og det finnes selvfølgelig mange store «paradigmatiske» verker som har bestemt dens egenart. Feministisk filosofi oppstod derimot ganske nylig og har (muligens med unntak av Simone de Beauvoir) ennå ingen «store» filosofer å vise til. Attpåtil kan man slett

ikke si at feministiske filosofer enes rundt en felles definisjon av hva deres aktivitet går ut på. En slik diskusjon er grunnleggende forfeilet, mener jeg. Den er utelukkende statisk, fastskriver den nåværende status quo, og tar ingen hensyn til dynamiske aspekter. Man overser at filosofiens egenart og definisjon i løpet av disse 2500 år stadig har gjennomgått forandringer: Kants definisjon av filosofi vil neppe ha mye til felles med f.eks. Quines. Forandringer har skjedd ved at noen har våget seg inn på områder og problemer hvis filosofiske nytteverdi i utgangspunktet synes å være nokså tvilsom.

Intet å tape

Videre er det et kjent fenomen fra vitenskapen generelt at det ikke finnes noen form for «instant science». De ferskeste vitenskapelige resultater er gjerne de man ikke uten videre kan ta stilling til. Den vitenskapelige diskusjon og kritikk er mekanismen som sikrer vitenskapens tilforlattelighet. Og det krever tid, og i filosofiens tilfelle nokså lang tid. Men for at slikt kan skje, er det nødvendig at disse nye impulsene kommer inn i fagets interne diskusjoner. For filosofiens vedkommende betyr det vel at en ren avventende holdning overfor feministisk filosofi ikke er tilstrekkelig. Å vente inntil det nye «paradigme» har vist sin styrke betyr å avvise diskusjonen i utgangspunktet, når nesten hele forskningsmiljøet (her i landet) preges av andre interesser. Særlig når filosofien ikke utdanner tilstrekkelig mange kvinnelige forskere er det viktig at de forskere som allerede er i miljøet tar opp diskusjonen og går aktivt inn for en delvis forandring av undervisningstilbudet. Derved skaper man antakelig en viktig forutsetning for at kvinner fortsetter i faget. En rasjonell strategi

må derfor ta opp utfordringen fremfor å tie den ihjel.

Kanskje noen filosofer frykter altfor mye «anarki» i faget, kanskje er man redd for at Paul Feyerabends «alt går» til slutt kan hevdes om filosofien. Som så mange andre humanistiske (og i noen grad samfunnsvitenskapelige) disipliner er filosofien opptatt av å fremstå som en vitenskap med reelle bidrag til kunnskap. Et rykte om å være et ekstremt «mykt» fag virker som regel negativt på fagets troverdighet. Det må imidlertid understrekes at oppfatninger om at et fag er dogmatisk og ufleksibelt heller ikke virker til fagets fordel. Det er den åpne og kritiske diskusjonen innen faget selv og dialogen med det omkringliggende miljø som skaper levende og nyttig forskning. Vitenskapelig rasjonalitet overfor nye strømninger betyr altså først og fremst å avsette begrensede ressurser til kritisk drøfting av nye elementer og teorier. Der- som man så ser at det nye «paradigmet» fører til fruktbar forskning og det oppstår gjensidig inspirerende kommunikasjonsforhold, har man vunnet noe i en prosess hvor det er ingenting å tape. For å gjenta poenget enda en gang: Vitenskapelig rasjonalitet opererer ikke med ferdige oppskrifter til vurdering av nye teorier, men er hovedsakelig prosess-rasjonalitet.

Det norske filosofimiljøet er fortsatt veldig tilbakeholdende overfor feministisk filosofi. Det er ønskelig at enkelte filosofer snart kommer til å ta opp dette tema, oppmuntrer studentene til å beskjeftige seg med det og tilbyr undervisning i dette. Bare på denne måten kan vi vise at vi ikke har trukket oss tilbake i elfenbenstårnet, men prøver alvorlig å bidra til spørsmål som trenger gjennomført filosofisk refleksjon. Jeg avslutter derfor med et kort litteraturutvalg, som etter min mening egner seg godt for en innførende filosofiundervisning.

Litteratur i utvalg:

Erkjennelsesteori, sosialfilosofi og etikk:

Lorraine B. Code: «Is the Sex of the Knower Epistemologically Significant?», i *Metaphilosophy*, Vol. 12, nr. 3-4 (1981), s. 267-276.

Janet Radcliffe Richards, *The Sceptical Feminist*, Penguin Books, 1980, 1982. (En meget klar og velskrevet bok. Særlig kap. 1-4 kommer inn på filosofiske spørsmål: erkjennelsesteoretiske, sosialfilosofiske og etiske. Av spesiell interesse er kanskje hennes diskusjon av «kjønnsrettferdighet» som baserer seg på Rawls. Men se også kritikken skrevet av Jean Grimshaw i *Radical Philosophy*, vol. 30.)

Genevieve Lloyd, *The Man of Reason*, London 1984. (Hovedsakelig erkjennelsesteoretiske emner. Hun argumenterer bl.a. for tesen at fornuftsidealer må inkorporere forskjellen mellom mennens og kvinnens verdensoppfatning og tenkning. Samtidig mener hun å unngå relativismen.)

Carol McMillan, *Women, Reason and Nature*, Oxford 1982. (Også en bok som kommer inn på sentrale erkjennelsesteoretiske emner og drøfter likhetsprinsippet kritisk. Hun mener at mange feminister har overtatt på en ukritisk måte fra «antagonistene» ideer om rasjonalitet, fornuft og personlig identitet.)

Vitenskapsfilosofi:

S.G. Harding og M.B. Hintikka, *Discovering Reality*, Dordrecht, 1983. (Se anmeldelsen i dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning*.)

Evelyn Fox Keller, *Reflections on Gender and Science*, Yale 1985. (Se anmeldelsen i *Nytt om kvinneforskning* 5/1985.)

S.G. Harding, «Is Gender a Variable in Conceptions of Rationality», *Dialectica* 1983.

Om medisinsk/gynekologisk kunnskap og praksis kunne man f.eks. lese følgende:

Gernot Böhme, «Wissenschaftliches und lebensweltliches Wissen am Beispiel der Verwissenschaftlichung der Geburtshilfe», i: G. Böhme: *Alternativen der Wissenschaft*, Frankfurt a.M. 1980,

i forbindelse med et utvalg fra:

Mary Daly, *Gyn/Ecology*, Boston 1978.

Adrienne Rich, *Of Women Born*, N.Y. 1978.

Politisk filosofi:

Jean Bethke Elshtain, *Public Man, Private Woman*, Princeton 1981.

Zillah Eisenstein, *The Radical Future of Liberal Feminism*, N.Y., London 1981.

The Monist, Vol. 57, nr. 1 (1973) (flere relevante artikler)

Om språk:

Dale Spender, *Man Made Language*, London, Boston 1980 (se artikkel om D.S. i dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning*).

og diverse artikler fra *Discovering Reality*, *Feminist Theory*, *Feminism and Philosophy*.

Generelt:

Nannerl O. Keohane et al. (red.), *Feminist Theory*, Chicago, Brighton 1981, 1982.

Mary Vetterling-Braggin et al. (red.), *Feminism and Philosophy*, Totowa, N.J. 1977.

Dale Spender, *For the Record*, London 1985. (Se artikkel om D.S. i dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning*.)

Rosemary Agonito, *History of Ideas on Women*, N.Y. 1977.

Matthias Kaiser
Hjelpelærer
Institutt for filosofi
Daglig leder av
Seminaret i Vitenskapsteori
Universitetet i Oslo

Noter

1. Jeg refererer selvfølgelig til Kuhns bok *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago 1962, 1970.
2. Se Robert K. Merton, «The Normative Structure of Science», i R.K. Merton, *The Sociology of Science*, Chicago og London, 1973.
3. *Humaniorautredningen, Del I*, 1984, s. 20-21.
4. *Humaniorautredningen, Del II*, 1984, s. 44-45.

Vitenskapsteori ved universitetene

I anledning dette temanummeret ba vi de vitenskapelige fora ved universitetene presentere seg. Vi har fått innlegg fra Bergen, Oslo og Trondheim. Innlegget fra Tromsø vil komme i neste nummer. Det foregår selvfølgelig mye arbeid med vitenskapsteori utover disse institusjonaliserte fora som ikke fanges inn av denne oversikten.

I vår henvendelse spurte vi spesielt om hvilken plass feministiske problemstillinger hadde, har og vil ha i virksomheten. Som vi ser varierer dette, men som det også påpekes; mange temaer er svært aktuelle for grunnleggende spørsmål også innen kvinneforskning.

I presentasjonene sies det lite om kjønnsfordelingen av deltakerne på disse seminarer. Av egen erfaring vet vi at med visse unntak er mannsdominansen sterk. Programmet for Oslo viser at flere av vårens gjesteforelesere regnes som banebrytende innen sine områder. Det er da ingen grunn til at kontaktene til disse skal overlates bare til mannlige forskere?

Vitskapsteoretisk forum ved Universitetet i Bergen

Som kjent er vitskapsteoretisk forum ikkje eit insitutt. Det er ikkje eit organ som har stillinger, og det er dermed ikkje eit organ som utfører forskning eller som arrangerer grads- eller eksamensorientert undervisning. Det er ein «struktur» som arrangerer enkeltstående seminar i vitskapsteori (eit slags «studentsamfunn» i vitskapsteori på interkollegialt nivå). Vitskapsteoretisk forum ved Universitetet i Bergen inngår her i eit nasjonalt nettverk av vitskapsteoretiske fora ved våre fire universitet, der invitasjonar til norske og utanlandske gjesteforelesarar blir samordna på ein ressursparande måte. Dette opplegget gir ein god vitskapsteoretisk kontaktflate, ikkje minst internasjonalt. Det blir her presentert eit breitt register av tema og personar.

Vitskapsteoretisk forum ved Universite-

tet i Bergen har eit langt mindre budsjett til desse førelesingane enn både Oslo og Trondheim — forholdstala ligg på om lag 30.000–40.000 for Bergen mot ca. 150.000–200.000 for Oslo og bortimot 100.000 for Trondheim. Oslo har både bibliotek og datautstyr, samt midlar til lengre seminar, slik som helgeseminar, og til lengre opphald for gjesteforelesarar. I Bergen er ei dobbeltførelesing det vanlege, og eit par-tre dobbeltførelesingar toppen av det vi har makta (når vi ser bort frå førelesarar frå UiB som ikkje får betaling, eller fellesopplegg med andre instansar som deler utgiftene).

Det vitskapsteoretiske forskingsarbeidet ved Universitetet i Bergen har såleis foregått i tilknytning til dei ordinære universitetsstillingane ved dei ulike institutt, t.d.

ved Filosofisk institutt, men også ved andre institutt både ved Det historisk-filosofiske fakultet og ved andre fakultet. I disse organ kan ein spore eit relativt sterkt vitenskapsteoretisk oppsving, som både gir seg utslag i kompetanseoppbygging i fagmiljøa og i nye opplegg i vitenskapsteori, frå examen philosophicum, over ulike fagstudie, til dei nye doktorgradsopplegga. Dette er ei svært gledeleg utvikling, sett ut frå vitenskapsteorien.

Elisabeth List (Graz) har haldi vitenskapsteoretiske førelesingar i tilknytning til feministiske problemstillingar. Elles har mange av førelesingane hatt relevans for slike problemstillingar, frå diverse førelesingar og seminar om sosiobiologi til dei meir erkjenningssteoretiske emne i samband med aktørspesifikk innsikt, kommunisabilitet, sjølvreferanse og relativisme.

Det blir nå arbeidd for ei omlegging av Vitenskapsteoretisk forum i retning av eit fastare strukturert og meir synleg organ.

*Gunnar Skirbekk
Professor i vitenskapsfilosofi
Filosofisk institutt
Universitetet i Bergen*

Seminaret i vitenskapsteori ved UiO

Termen «vitenskapsteori» dekker et bredt felt av nokså variert forskning om vitenskap, og omfatter bl.a. vitenskaps sosiologi, vitenskapshistorie, vitenskapsfilosofi, forsknings- og profesjonsetikk og forskningspolitikk. Problemet for mange vitenskapsteoretisk interesserte forskere er at man sjelden får innblikk i perspektiver på studier av vitenskap som har en annen faglig vinkling og bakgrunn enn den man selv har. Men nettopp vitenskapen som forskningsgjenstand er et såpass komplekst og ikke minst viktig fenomen i dagens sam-

funn at et slikt utgangspunkt lett kan føre til en altfor ensidig innsnevring av vitenskapsteoretiske studier. En forsker med interesse for vitenskapsteori bør derfor søke nær kontakt med andre vitenskapsteoretiske forskningsmiljøer for derved å utvide sin faglige horisont og om mulig integrere alternative tilnæringsmåter.

Et faglig forum for vitenskapsteori har altså nødvendigvis en tverrfaglig karakter. Seminaret i vitenskapsteori (heretter: SIV) har som formål å være et slikt forum ved Universitetet i Oslo. Forskere og viderekomne studenter med vitenskapsteoretiske interesser er målgruppen for vår virksomhet. SIV ble opprettet i 1979 og da først som en midlertidig prøveordning med støtte fra NAVF. Etter et vedtak i Det akademiske kollegium i oktober 1984 ble SIV et permanent interfakultært organ underlagt kollegiet.

Formidling av vitenskapsteoretiske impulser til et større publikum har hittil måttet begrense seg til hovedsakelig tre aktiviteter: 1) et ukentlig forskerseminar med inviterede gjesteforelesere (det s.k. «fredagsseminaret»), 2) arrangement av noen få weekend-seminarer om utvalgte emner, og 3) noen forelesningsserier som strekker seg over et semester. Blant disse aktivitetene er det særlig fredagsseminaret som har nådd et bredt publikum. Emnene som tas opp varierer en del og likeledes er det forskjellige innledere fra gang til gang. Spesielt viktig er det at SIV ofte har hatt anledning til å holde møter med utenlandske gjesteforelesere (i fjor hadde vi tilsammen 18 arrangementer med utenlandske forelesere) og forelesere fra andre norske universiteter. Denne type virksomhet anser vi som særlig betydningsfull, fordi man derved skaper bedre muligheter til å knytte vår vitenskapsteoretiske forskning til internasjonale debatter og samtidig legger man forholdene til rette for kontakter med utenlandske miljøer.

Kvinner kår i forskningen, kvinneforskning, feministisk filosofi og beslektede kvinneverevante emner har de siste årene fått en større oppmerksomhet i internasjonale vitenskapsteoretiske miljøer. Det har kommet en rekke bøker og faglige artikler som omhandler disse emner. Særlig innen vitenskapsfilosofien har man begynt å ta opp spørsmålet hvorvidt det finnes særskilte kvinnelige rasjonalitetsformer som kan sees som supplement eller alternativer til rådende forestillinger om vitenskapelig rasjonalitet.¹ Men også vitenskapsteorien har i større grad blitt oppmerksom på kvinners spesielle problemer i en ellers mannsdominert forskning.² Omvendt kan man vel også si at den forskning som her i landet går under fellesbetegnelsen «kvinneforskning» har fått større interesse for en vitenskapsteoretisk avklaring av metodiske og forskningspolitiske forutsetninger for egen virksomhet. Til tross for disse oppmuntrende tendenser kan det ikke være tvil om at diskusjonen om disse spørsmål fortsatt befinner seg på begynnerstadiet.

I 1985 har SIV for første gang eksplisitt tatt opp vitenskapsteoretiske problemstillinger som knytter seg til kvinneforskning og beslektede kvinneverevante temaer. Ved et meget godt besøkt fredagsseminar i mai 85 holdt Eva Lundgren (Bergen) et interessant innlegg med tittelen: «Om kvinneforskningens vitenskapsteoretiske grunnlag: Fins det en særskilt feministisk epistemologi?» Hun brukte mange begreper og synspunkter som moderne feministisk filosofi har utviklet de siste årene som inspirasjonskilde. Begrepsparene «natur-kultur» og «privat-offentlig» sto således sentralt i hennes innlegg. Hun påpekte bl.a. at feministisk vitenskapsteoretisk arbeid krever spesielt stor oppmerksomhet for å unngå to mulige fallgruver: enten å bli så oppslukt av tradisjonell forskning og dens normer at kvinneperspektiver forsvinner fullstendig

ut av bildet, eller å bevege seg så langt bort fra den at man definerer seg ut av etablert erkjennessøken og ender opp med en relativistisk posisjon hvis normer kun gjelder innenfor en avgrenset kvinnekultur. Helga Maria Hernes som kommentator stilte mer sosiologiske og politiske forhold (via f.eks. maktbegrepet) i fokus.

Dette seminarmøtet dannet opptakten til SIVs Tømteseminar om «Kvinneforskning og vitenskapsteori» (31.5–2.6.85) med til sammen 25 deltakere. Innledere på Tømte var Runa Haukaa, Harriet Holter, Øystein Gullvaag Holter, Sissel Lie, Harriet Bjerrum Nielsen, Bjørg Aase Sørensen og Trine Deichmann-Sørensen, samt korte diskusjonsinnlegg fra Helga Maria Hernes, Tore Lindholm og Grete Starheim. SIV planlegger å gi ut foredragene som ble holdt på Tømte i form av en liten bok eller seminar-rapport. Mange av innleggene inneholdt synspunkter og aspekter som klart fortjener større oppmerksomhet i vitenskapsteoretisk debatt her i landet. Således har f.eks. Harriet Holter påpekt betydningen av nye organisasjonsformer for forskere som har sprunget ut av kvinneforskningen og som det ikke er grunn til å tro behøver å forbli utelukkende kvinneforskningens domene. Bjørg Aase Sørensens innlegg om alternative rasjonalitetsformer innen kvinnekultur er også eksempel på en problemstilling som fortjener større vitenskapsfilosofisk oppmerksomhet. Det er verdt å merke seg at deltakerne på Tømteseminalet avsluttet med et uttrykt ønske om større kontakt mellom kvinneforskningen og det vitenskapsteoretiske miljø her i landet.

I august 85 hadde SIV et arrangement med en utenlandsk gjesteforeleser som kan sees som representant for det amerikanske miljø innen feministisk filosofi: Sandra Lee Bartky fra University of Illinois ved Chicago. Hun snakket om «Narcissism, Femininity and Alienation», et innlegg

som formidlet mange inspirasjoner, spesielt til noen miljøer fra de humanistiske fagene. Bartky er forøvrig en av initiativtagerne til The Society for Women in Philosophy, en forening som har mange medlemmer i USA og som hittil ikke har noe sidestykke i Norge.

Kari Martinsen holdt en forelesning i mai 85 som riktignok ikke hadde kvinneforskning som tema, men som omhandlet et emne som vel kan sees som en del av kvinneforskningen: «Sykepleieryrket i dagens og i historisk perspektiv». Her kom særlig profesjonaliseringsaspektet i forgrunnen. Hun kom inn på ulike rasjonalitetsformer, samt hvordan de ulike maktforhold og kjønnsrollemønstre opp gjennom tidene har preget sykepleieryrket slik vi kjenner det i dag.

Programmet for våren 1986 er ennå ikke helt fastlagt.

Vi starter vår virksomhet med følgende innslag: — Helge Høibraaten (24.1), «Vitenskap og kunst (moderne og postmoderne)»; — Fredrik Barth (31.1), «Objekt, empiri og modell — et debattinnlegg om noen av grunnlagsproblemene i sosialantropologien»; — Rolf Brahe (7.2), «Astrologi — den moderne overtro»; — Nils Spjeldnæs (14.2), «Platetektonikk — gjennombruddet av et nytt paradigme i geologien»; — Karin Gundersen og Egil Kallerud (21.2), «Humaniorautredningen del III»; — Ingmar Pörn, Helsinki (7.3), «Om metaforer». Videre venter vi en del utenlandske gjester senere i år. Jeg vil bl.a. nevne følgende: — Mark Walker fra Princeton (antakelig 14.3), «De Nazification, 'Aryan Physics' and the Scientific Occupation of Germany, 1945–49»; — Bruno Latour fra Paris (antakelig 25.4) som er medforfatter av boken *Laboratory Life*; — i slutten av august Thomas S. Kuhn som ikke trengs å presenteres. — Antakelig kommer også Jonathan R. Cole som er forfatter av boken *Fair Science* (se fotnote 2).

Det er på det nåværende tidspunkt vanskelig å si hvorvidt programmet vårt kommer til å ha innslag av vitenskapsteoretiske aspekter ved kvinneforskningen. Vi har imidlertid kontaktet Else Barth (Groningen/Nederland) og håper at hun ved et eventuelt besøk vil ta opp kvinnerelevante synspunkter i erkjennelsesteorien. Videre håper vi at vi i samarbeid med den 2. internasjonale kvinnebokmessen i Oslo

(21.–27. juni) kan få hit en utenlandsk forsker som beskjeftiger seg med kvinnelige rasjonalitetsnormer i motsetning til etablerte vitenskapsidealer.

Forøvrig vil jeg gjøre oppmerksom på at man kan få tilsendt programmet vårt ved henvendelse til nedenfor nevnte adresse (se også Forelesningskatalogen ved Universitetet i Oslo, VS: side 317). Vi er takknemlige for konkrete forslag til vår programutforming som kan rettes til samme adresse. Vi håper i fremtiden å kunne bidra mer enn tidligere til en vitenskapsteoretisk diskusjon av kvinnerelevante problemer.

Seminaret i vitenskapsteori
Posboks 1066, Blindern
Universitetet i Oslo
0316 Oslo 3

Formann i styret:

Nils Roll-Hansen (tlf. 02- 20 65 35)

Daglig leder i VS 86:

Matthias Kaiser (tlf. 02- 45 47 34)

Daglig leder i HS 86:

Tore Lindholm (tlf. 02- 60 05 56)

Noter

1. Se f.eks. Sandra G. Harding, «Is Gender a Variable in Conceptions of Rationality?», *Dialectica*, (1983); forskjellige artikler fra S. Harding & M.B. Hintikka (red.), *Discovering Reality*, Dordrecht/Boston/London 1983; Evelyn Fox Keller, «Feminism and Science» i *Feminist Theory*, Brighton, Sussex, 1982. Evelyn Fox Keller har også nettopp kommet med en bok om feminisme og vitenskap: *Reflections on Gender and Science*, Yale University Press, 1985.
2. Se f.eks. Jonathan R. Cole, *Fair Science — Women in the Scientific Community*, New York, London, 1979, og Harriet Zuckermann & J.R. Cole, «Women in American Science», *Minerva*, 13 (1984).

Matthias Kaiser
Hjelpelærer
Institutt for filosofi
Daglig leder av SIV
Universitetet i Oslo

Vitenskapsteoretisk Forum, Universitetet i Trondheim

Vitenskapsteoretisk Forum ved Universitetet i Trondheim ble startet i 1982, og ble formelt opprettet som organ ved universitetet fra 1/1-84, foreløpig for en periode på 3 år. Forumets liv er sentrert rundt et tirdagsseminar, som har hatt gjennomsnittlig besøk på rundt 25, fordelt på hele universitetet (dvs. AVH — det tidligere NLHT, NTH, Museet og Medisin). Emneområdene for VF omfatter alle former for vitenskapelig studium av vitenskap, inklusive vitenskapsfilosofi, vitenskapshistorie, vitenskapssosiologi, forholdet mellom vitenskap og politikk, mellom vitenskap og kunst og mellom vitenskap og teknikk. VF's program har søkt å avspeile dette brede emneområde. Et særlig ansvar har vi i Trondheim for forholdet mellom vitenskap og teknologi, som vi søker å dekke med minst 2 møter pr. semester.

Feministiske problemstillinger har ikke vært berørt i VF før høsten 1985, da Bjørg Aase Sørensen holdt foredrag om forholdet mellom kvinnelig og mannlig rasjonalitet ut fra skillet mellom ansvars- og prinsipp-rasjonalitet. Inspirasjonen til møtet kom fra lederens deltakelse på det seminar om feminisme og vitenskapsteori som Seminaret for vitenskapsteori ved Universitetet i Oslo arrangerte våren 1985, der Bjørg Aase Sørensen var blant foredragsholderne. Både dette seminaret og Sørensens besøk i Trondheim var ualminnelig vellykte begivenheter, som stimulerer til gjentakelse.

Til forklaring av situasjonen er det også på sin plass å peke på at det parallelt med VF's ukentlige virksomhet tidvis også har vært arrangert et patriarkatseminar ved Universitetet i Trondheim, ledet av kvinnelige ansatte ved institusjonen. Selv om

man kan beklage de uheldige følger en arbeidsdeling også har, så er det altså ikke slik at det har manglet et feministisk tilbud på omtrent det område det her er tale om. Dessuten tror jeg det er rimelig å si at VF har vært befruktet såvel hva angår oppmøte som hva angår debatt av deltakerne i patriarkatseminaret.

Endelig kan nevnes at styresammensetningen i VF fra den offisielle starten var uheldig: bare menn hva angår ansatte. Dette var ikke tilsiktet fra den uoffisielle styringsgruppas side. I brev av 28/1 anmoder nå professor Per Maurseth seg løst fra vervet i styret og i styremøte samme dag besluttet VF's styre å anbefale at Ellen Andenæs, som fra 1.2.1986 overtar stilling som amanuensis ved UNIT, overtar Maurseths verv som en av styrerepresentantene fra AVH. Andenæs har tidligere som universitets- og NAVF-stipendiat vært ivrig deltaker i såvel VF som på patriarkatseminaret, og har holdt foredrag i VF.

Nedenfor gjengis første delen av vår programmet:

VF starter 1986 med to møter om positivisme.

Tirsdag 28/1 snakker Jo Sivertsen, universitetsstipendiat i vitenskapsteori ved AVH, om *Logisk positivisme og politikk*. Tid og sted 18.15–20. Aud. VIII, Dragvoll. Tirsdag på denne tid og dette sted er det *normale møtetidspunkt*, dette semester som tidligere.

Tirsdag 4/2 snakker Søren Kjørup, professor i filosofi ved Roskilde Universitetscenter, Danmark om sin nye bok *Forskning og Samfund. En grundbog i videnskabsteori*. Om boken sier forfatteren i forordet: «Hele bogen kan nok opfattes som et opgør med positivistiske holdninger til videnskab og et forsøg på å formulere en anden holdning. Mange vil måske synes at dette er at løbe åbne døre ind. De siste tyve års positivismekritik har vel for længst udryddet positivismen, vil mange nok mene. Jeg er ikke enig. Positivismen er ikke kun en bestemt bevægelse under det navn, men også en tænkemåde af meget besnærende karakter. Bevægelsen findes ganske rigtigt ikke mere, men tænkemåden har ikke blot overlevet i mange forskeres selvforståelse; den kan næsten siges at gro frem spontant når man sætter sig til at tenke over hva videnskab og erkendelse er.» Som vanlig

18.15–20, Aud. VIII, Dragvoll.

Tirsdag 11/2 snakker Jan Terje *Faarlund*, professor i språkvitenskap ved Nordisk institutt AVH. *Om beskriving og forklaring i lingvistisk teori*. Faarlund skriver følgende om foredraget: «Dette blir ein diskusjon av forholdet mellom beskriving og forklaring, belyst med eksempel frå syntaktisk teori. Relevante spørsmål er m.a. kva for krav ein skal stilla til forklaringar i lingvistik; om det er mogleg å skilja skarpt mellom forklaring og beskriving; i kva for domene det er aktuelt å leita etter explanans (dvs.: det som forklarar); kor skiljet går mellom forklarande teori og rein formalisme; etc. Desse og liknande spørsmål har fått auka aktualitet blant lingvistar dei seinare åra, delvis som ein følge av «oppløysingstendensane» (for ikkje å seie «oppløysinga») innafor dei generative forskningsmiljøa.» Som vanlig 18.15–20, Aud. VIII, Dragvoll.

Det blir enda et møte om positivismen dette semesteret, antakelig 4/3 da Jens Chr. *Andvig* skal drøfte om Nobelprisvinneren og økonomen Ragnar Frischs økonometri representerer «Old positivism revitalized».

Ellers står Audun *Øfsti* (filosof) og Christian F. *Skau* (matematiker) ansvarlige for et debattmøte 18/2 der temaet vil bli fra naturvitenskapens vitenskaps-teori, og Alastair *Hannay* skal drøfte funksjonalistisk *philosophy of mind* 25/2. Nærmere om disse og andre ting om kort tid.

Helge Høibraaten

Amanuensis

Filosofisk institutt

Leder for Vitenskapsteoretisk forum

Universitetet i Trondheim

Nytt om kvinneforskning vil framover invitere forskjellige personer til å presentere en bok, et miljø, en person eller et tidsskrift i tilknytning til internasjonal kvinneforskning. Vi spurte Birgit Brock-Utne om en presentasjon av Dale Spender.

Dale Spender —

kvinnen som tør der andre tier

I tidsskriftet *Videregående opplæring* (nr. 4/1980) blir det referert til en studiegruppe som i 1979 gjennomgikk en verdenshistorie til bruk i videregående skole—perioden 1850 til 1914. Her fant man at det var 610 navn oppført i personregisteret, 605 menn og 5 kvinner!! Det er lett å bli opprørt. For dette er hva våre døtre skal lære. At kvinner ikke har hatt noen betydning. At verdenshistorie er ensbetydende med historie om menn.

Også den australske forskeren, Dale Spender, blir opprørt over slike funn som den nevnte studiegruppa har gjort. Men Dale er vant til dem. Hun har studert usynliggjøring av kvinner i samtid og fortid så lenge at lite forbauser henne. Hun vet at om ikke mannssamfunnet klarer å usynliggjøre oss mens vi lever, så får de det i alle fall til etter vår død. Og hun vet at når bare fem kvinner er omtalt i «Verdenshistorien» fra 1850 til 1914, så kommer det ikke av at det ikke var flere kvinner som gjorde seg bemerket i dette tidsrommet. Det var så avgjort *det* selv om mannssamfunnet aktivt prøvde å hindre dem i å komme til orde. Få ting gjør henne så rasende som at kvinner skal måtte oppfinne hjulet på nytt og på

nytt, at vi er gjort historieløse. Dale, som de siste ti år har levet og virket i London, har sett det som sin hovedoppgave å synliggjøre kvinner og kvinners kamp i nåtid og fortid. Selv har hun akademiske grader både innenfor sitt morsmål, historie og pedagogikk. Hun underviste i flere år ved Institute of Education ved Universitetet i London, men de siste årene har hun levet av sin skribent- og foredragsvirksomhet samt produksjon av noen fjernsynsfilmer om interaksjon mellom jenter og gutter i klasserommet.

Hvis historie?

Utrettelig stiller lille vevre og livlige Dale spørsmålene: «Hvis historie er det som er skrevet? Hvem har samlet inn den kunnskap vi har og bestemt hva som skal få overleve? Hvis interesse tjener denne kunnskapen?» Hun er opprørt over at den såkalte «Verdenshistorien» er mennenes historie. Men enda verre syns hun det er at feminister stadig kan bli ledet til å tro at det er først *nå* vi driver kvinnekamp. Vi gis ikke skikkelige muligheter til å bli stolte

over vår egen historie. Vi blir gjort historieløse. En av Dale Spenders hovedinnsatser er å kjempe imot denne historieløsheten. Flere av hennes bøker de siste fem årene er viet denne kampen. Det største verket her er *Women of Ideas and What Men Have Done to Them: From Aphra Behn to Adrienne Rich*, et nitid forskningsarbeid på 600 sider som kom ut i 1982. Her sier hun i innledningen: «Da jeg gjennom mitt arbeid oppdaget at det i 1911 hadde vært tjuen regulære feministiske tidskrifter i England, at det var en feministbokhandel med bare kvinnelitteratur og en kvinnebank som ble drevet av og for kvinner, så kunne jeg ikke lenger akseptere at grunnen til at jeg visste så lite om kvinner forut for min tid var at de ikke hadde betydd noe... Hvorfor visste vi ingenting om disse kvinnene? Er det mulig at mannssamfunnet har ønsket at vi ikke skulle det? Og om kvinner tidligere har organisert seg mot mannssamfunnet, talt det midt imot, skapt sine egne institusjoner og vi så ikke får høre om dem, hva vil så vår skjebne bli? Vil de siste års kvinnebevegelse også bli borte fra historiebøkene? For meg ble det slik at gleden og trøsten ved å finne så mange aktive kvinner i fortida begynte å vike for engstelsen for hva som vil skje med nåtida.»

Historikeren Dale er altså ikke bare opp-tatt av å grave fram våre formødre og deres liv, men også av å analysere de strategier mannssamfunnet har brukt for å få våre formødre og deres institusjoner til å forsvinne. Det er menn som bestemmer i vårt samfunn. Det er de som er «the gate-keepers to knowledge», som bestemmer hva som skal overleve som «kunnskap» og «historie». Det er de som definerer verden og bestemmer at menns historie skal kalles «verdenshistorie» og ikke skal inkludere kvinners liv, arbeid og organisering. Det er menn som bestemmer hvilke personer og

hvilke erfaringer som skal få leve videre. Det er menn som har makt til å definere begrep som «historie», «sikkerhet», «objektivitet». «Objektivitet er navnet på menns subjektivitet», er en av Dales friske uttalelser. Og hun kan belegge sine uttalelser også, i bok etter bok, eksempel etter eksempel. Hun viser at verdenshistorien ser helt annerledes ut fra et kvinnesynspunkt. Ett tema som er helt utelatt i denne historien, skrevet av det kjønnnet som har makt, er hvordan dette kjønnnet har undertrykket det andre gjennom tidene. Denne undertrykkningen, og kvinners modige kamp mot den, er tema det i høy grad ville være viktig for våre døtre å kjenne til.

I *Women of Ideas* trekker Dale fram arbeider fra feministene gjennom de siste tre hundre år. Hva slags tenkning har de stått for? Hvordan er de søkt usynliggjort? I antologien *Feminist Theorists* lar hun disse kvinnene komme til orde selv i viktige utdrag hun har gjort av deres verker. I boka *There's Always Been a Women's Movement This Century* har Dale intervjuet fem eldre, britiske feministe om kvinnebevegelsen i dette århundre. To av hennes fem intervjuobjekt er døde siden Dale intervjuet dem. Arbeidet hennes fikk meg til å tenke på hvor dårlig vi har tatt vare på de riktige gamle fine feministene i Norge. Boka *Time and Tide Wait for No Man* forteller hun historien om det britiske feministiske tidskriftet *Time and Tide* som kom ut for første gang i 1920 og kom ut ukentlig til 1963. Det spilte en helt klar rolle i organiseringen av kvinners stemmerettskamp.

Men Dale er ikke bare historiker. Hun lever i høy grad i nåtida. Og i sin siste bok: *For the Record: The Making and Meaning of Feminist Knowledge*, trekker hun fram nålevende feministe og viser hva de har bidratt med av viktige begrepsavklaringer. Hun analyserer feministers påvisninger av hvordan det personlige er politisk. Den

mest fundamentale analysen av dette finner vi i Robin Morgans forfatterskap, som Dale går grundig inn på.

Hvis språk?

Filologen, språkforskeren og pedagogen Dale stifter vi først og fremst bekjentskap med i bøker som *Man Made Language* og *Learning to Lose*. Her viser hun hvordan menn snakker to tredjedeler av tiden i kjønnsblandete forsamlinger og står for fire femtedeler av avbrytelsene. I *Man Made Language* viser hun også hvordan språket vårt er konstruert med mannen som norm, kvinnen som avviker og hvordan det engelske ordet «he» skal inkludere «she». Det er ingen tilfeldighet at det er «he» som skal inkludere «she» og ikke omvendt. Hun viser også hvordan tolkninger av det kvinner gjør stadig blir gjort med negative begrep mens tolkninger av menns atferd blir gitt positive begrep. Sammenstillinger med «kvinne» gir negative begrep, med «mann» positive. Hun bruker det engelske språk og tar eksempler fra det. Vi kan godt finne liknende eksempler på norsk. Når du mislykkes med å slå en «båtmannsknop», blir resultatet en «kjerringknute»! Ellers viser hun i denne boka, ved hjelp av egne empiriske studier, hvordan kvinner gjør skittarbeidet i kjønnsblandete konversasjoner (the shit work of conversation). Vi leter og leter etter et samtaleemne som vil interessere mannen å snakke om og lar ham så få dominere samtalen både med hensyn til samtaleens retning og volum. Og vi selv inntar posisjonen som den interesserte lytter som trer til med støttende og beundrende kommentarer. Sikker oppskrift på en vellykket kveld! Men prøv å snakke mer enn din ene tredjedel av tida, om noe som primært interesserer deg, eller å avbryte mer enn én av fem ganger, og kvelden

er ødelagt. Et personlig råd fra meg til de kvinner som leser *Man Made Language* og lever i et fast forhold til en mann: Få deres samboere også til å lese boka!

I *Learning to Lose* viser Dale hvordan guttene i klassen akkurat som voksne menn, snakker to tredjedeler av tiden og står for mesteparten av avbrytelsene. Hun viser hvordan guttene i kjønnsblandete klasser trenger seg på, tar kontrollen og dominerer på jentenes bekostning. Hun viser hvordan lærerne lærer guttenes navn først (de må jo tilsnakkes) og ser på jentene som en grå masse (and the rest are girls). Og når det skal velges en bok til høytlesning, så velger lærerne en som vil interessere guttene, «for jentene sitter jo stille likevel». Men guttene gjør opprør om det leses en «jentebok». Også i *Invisible Women: The Schooling Scandal* viser Dale hvordan jentene blir usynliggjort i skolesituasjonen. På skolen lærer de å bli undertrykket, at det er gutter som betyr noe, gutter som blir hørt på. «Vi har ikke virkelige fellesskoler for de to kjønn i England,» sier hun. «Vi har bare gutteskoler med jenter i.» Undervisningen er på guttenes premisser. Og hun går inn for enkjønnede skoler for å styrke jentene i deres bevissthet.

Liv og lære

Hos Dale, som hos feminister flest, går liv og lære i ett. Det personlige er politisk og gir utgangspunkt for forskning og analyse. Også i personlige samtaler kan hun trekke fram resultater av sin omfattende forskning ved hjelp av lydbånd og videokamera og redegjøre for hvordan menn stadig dominerer det offentlige rom også i selskapelig samvær, mens kvinner blir henvist til å snakke med de nærmeste sidekamerater.

Slike påvisninger er det vel ikke rart at menn ikke liker. Og riktig eksplosivt farlig

Dale Spender.

Foto: Aftenposten, A-foto.

blir lille leende og vevre Dale når hun plutselig ved middagskonversasjonen uten å si det til noen har inntatt observatørens rolle. Günther Wallraff-metoder? Kanskje. De kan være nødvendige for å avsløre makt-havere. Men populær blir man ikke på å bruke dem. I alle fall ikke hos makthaverne. Nå bryr vel verken Dale Spender eller Günther Wallraff seg meget om det. De vet begge hvor deres solidaritet ligger. Hos Dale ligger den så ubetinget hos den ene halvdel av befolkningen — den mest undertrykte, hos kvinnene. Kvinneundertrykkingen ser hun som mer fundamental

enn noen annen undertrykking. En gang sa hun til meg om forskere som ropte: «klasse» til henne hver gang hun sa «kjønn»: «Når FN-statistikken kan vise oss at kvinner eier én prosent av eiendommen i verden og menn nitti-ni, så er jeg opptatt av hvordan vi skal få bukt med dette misforholdet. Om menn da deler de nitti-ni prosentene urettferdig mellom seg, så er det deres problem. Det må de gjerne forske på.»

Like utrettelig som Dale er i sin kritikk av mannssamfunnet og av menn som dominerer det offentlige rom, er hun i sin støtte til andre kvinner. Helt siden 1978 har hun

redigert det fyldige feministiske tidsskriftet *Women Studies International Forum*. De første fire årene het det *Women Studies International Quarterly* og kom ut med fire nummer i året. Fra og med 1982 har tidsskriftet kommet ut med seks nummer i året og med sin endrede tittel. Dale er hovedredaktør, men sørger alltid for at andre kvinner får forsøke seg som gjesteredaktører. De får da meget frie hender ved siden av god støtte for å lage sitt tidsskriftnummer. Tidsskriftet blir trykket på Pergamon Press, et forlag som bruker Dale som konsulent på kvinnelitteratur. Hun arbeider også som konsulent for Routledge and Kegan Pauls kvinneavdeling, kalt Pandora Press. Disse delene av Dales virksomhet er nok ikke så kjent som hennes skribentvirksomhet, hennes artikler, bøker og fjernsynsopptredener. Hun gjør hva hun kan for å oppmuntre andre kvinner til å skrive, bruker sine forbindelser i forlagsverdenen for å få fram feministisk litteratur, går selv inn i manuskripter, retter, gir råd. Selv vet jeg at min siste bok *Educating for Peace — a Feminist Perspective* ikke ville ha kommet ut uten Dales aktive støtte og oppmuntring, hennes konkrete hjelp og engasjement.

Hun er på jakt etter kreative kvinner, leter etter dem i nåtid og fortid. Å vise hva kvinner duger til er en overordnet interesse for henne. Hun definerer seg klart som feminist. Og hennes beste venner er feminist. Hun har et nært og varmt forhold til sin søster, Lynne Spender, som hun også har hjulpet til å utgi bøker og som hun har skrevet et par artikler og en bok sammen med, *Scribbling Sisters* (1984). Men hun har alltid også et unnskyldende ord om kvinner som ikke er feminist, ja som til og med motarbeider feminismen. Vi må forstå dem, hevder hun, det er så vanskelig ikke å bli infisert av mannstenkning, ikke å

boye seg for herrefolket og herrekulturen. Bare se på skolen hvordan den undertrykker oss, på arbeidslivet, på familiestrukturen. Skal vi fram, må vi lære oss mannspråk og mannstenkning. Og har vi ikke en skikkelig basis i kvinnebevegelsen og i et feministisk nettverk da, så er det nesten umulig ikke å oppta i seg mannssamfunnets normer og vurderinger.

For meg har møtet med Dale Spender som forsker, skribent, feminist og menneske vært av skjellsettende betydning. Hun er invitert til Norge til sommeren i forbindelse med «The Feminist Book Fair». Benytt anledningen til å møte henne også personlig. Og les bøkene hennes. De er øyenåpnere. De er revolusjonære. Nedenfor gjengis titlene:

Man Made Language, Pandora Press/Routledge and Kegan Paul, 1980.

Learning to Lose: Sexism and Education (coedited with Elizabeth Sarah), The Women's Press (London), 1980.

Men's Studies Modified: The Impact of Feminism on the Academic Disciplines, Pergamon Press, 1981.

Invisible Women: The Schooling Scandal, distributed in the US by W.W. Norton, 1982.

Women of Ideas and What Men Have Done to Them: From Aphra Behn to Adrienne Rich, Routledge and Kegan Paul, 1982.

Feminist Theorists: Three Centuries of Key Women Thinkers, Pantheon Books, 1983.

There's Always Been a Women's Movement This Century, Pandora Press/Routledge and Kegan Paul, 1983.

Time and Tide Wait for No Man, Pandora Press/Routledge and Kegan Paul, 1984.

Scribbling Sisters (coauthored with Lynne Spender), Hale and Iremonger (Sydney, Australia), 1984.

For the Record: The Making and Meaning of Feminist Knowledge, The Women's Press (London), 1985.

Birgit Brock-Utne
Førsteamanuensis
Pedagogisk forskningsinstitutt
Universitetet i Oslo

Kvinnen som skapende kunstner i vår musikk-kultur

Det er i dag ingen kvinnelige studenter på komposisjonslinjen ved Norges Musikkhøgskole, ingen kvinner søker! Norsk Komponistforening har 92% mannlige medlemmer. Hvor er så kvinnene i norsk musikkliv? Jo — de befinner seg i undervisningssektoren og de foretrekker fremdeles sang og klaver. Forskningsstipendiat Marit Lie gir her et historisk tilbakeblikk som belyser utviklingen av det klare kjønnss skillet vi finner innenfor skapende musikk.

Kvinnens bidrag til vår kulturarv er viet liten oppmerksomhet i historiebøkene, men takket være de siste årenes kvinneforskning, begynner vi å få et bilde av våre formødre. Et 3-årig rekrutteringsstipend fra NAVF gjør det mulig for meg å grave fram historien om våre musikalske formødre. Vi har allerede møtt henne i en del av dette nye historiematerialet: I en dagligstue — i lyset fra et karnappvindu, sitter hun ved klaveret på et selvbrodert stolsete. Det er overklassens døtre med sine melodiske små tidsfordriv i påvente av «å giftes». En tidstypisk karakteristikk både av disse kvinnene og av vårt musikkmiljø på 1700- og store deler av 1800-tallet.

Musikk ble stort sett betraktet som fornøyelse, «blott til lyst» i salongene for en engere krets av slekt og venner. Riktignok et grunnelement i enhver «fortrinlig Opdragelse», men som yrkesstatus hadde det

liten verdi. Biografiene til våre musikkfedre forteller nesten uten unntak om jus og teologistudier eller noe annet fornuftig, før de brøt av og tok fatt på musikk. Som ung student kunne de få «famle om med et kompositionstalant», men det måtte for all del ikke «bringe ham udover den sikre Vei som fører til Embedet og Stilling» (Grønvold, 1883, s. 3).

For kvinnene stilte saken seg annerledes. Skulle de «udvikle sin Aand i en Høiere Retning», var det musikkundervisning de fikk, privat, eller på en av de utallige musikkskoler og kurs som florerte rundt i Europas hovedsteder på 1800-tallet. Musikk var for mange av borgerskapets døtre den eneste opplæring de fikk før det ble åpnet muligheter på andre områder. Lenge hadde «lærerinne med musikkbakgrunn» et fortrinn framfor andre i privatundervisningen og i skolene.

Romantikk og liberalisme

Romantikens frihetsidealer med troen på borgerens politiske frihet gjaldt også kunstens frihet. For kunstneren innebar dette at han måtte søke oppdrag hos seg selv og ikke som tidligere, av kirke og keiser (Eriksen, 1981). Kunstyrket måtte profesjonaliseres. Skulle kunstneren bli en privat foretaksmann, måtte forståelsen for seriøsiteten ved det kunstsapende arbeid etableres. En ting var liberalismens ideologi, en annen sak var den praktiske gjennomføringen i samfunnet.

For musikkens anseelse utad var det et dilemma at den var så forbundet med adspredelse. Romantikens enorme produksjon av sang og klavermusikk forsterket dette bildet ytterligere. Sang og klaver var så velegnet til virtuoseri på den ene siden, og som idyllisk kvinnegeskjeft på den andre. «Damenes spillende skare» (Kjerulf, brev desember 1858) bare økte på utover 1800-tallet. Og like forbitret var Halfdan Kjerulf over det musikalske nivået i Philharmonien: «Det ynkeligste dilettantteri drives her som et stadig plaprende møllehjul» (Grønvold, 1883, s. 10).

For å etablere musikk som seriøs profesjon, var det viktig å slå fast at dette var noe mer enn dilettantisk salongspill. For å skille den underholdende «frøken-gescheften» fra den *egentlige* musikken — den seriøse musikken — måtte man på det praktiske plan fortsette å holde frøkene på den selvbroderte pianokrakken, og la mennene ta seg av orkestrene og kammermusikken.

Mannen produserer, kvinnen kultiverer

Faktisk fikk en hel del av frøkene og fruene anerkjennelse som dyktige utøvere og var også attraktive som sådanne. Men i tråd med den romantiske idé, skilte man

mellom musikk som reproduksjon og musikk som skapende aktivitet, med andre ord, mellom talentet og geniet. Den skapende prosess var ledet av et guddommelig instinkt formidlet gjennom geniet: Geniet gir oss den fulle og hele oversikten, talentet bare forsyner oss med detaljene. «A man and genius must have talents, but talents are possessed by many without it (genius).» (Lowinsky s. 325 og Wittkower s. 305, 1973/74.)

Kunsten ble en religion. Den borgerlige konsertsal ble til kirke og komponisten dens guddommelige stedfortreder. Musikken selv ble det klingende bevis for denne naturlov. I de musikalske strukturer fant man selve liberalismens idé. Menneskets egne handlinger, individets kamp med kreftene, sjelens grunnvann, livet og døden, det sterke mot det svake, alle *kontraster* som var så karakteristiske for den romantiske tenkemåten. Og musikalsk lot det seg illustrere gjennom melodier og harmoniene, gjennom formstrukturen og temainndelingene. Jeg skal illustrere dette ved å vise hva det største tyskspråklige musikkleksikon sier om sonateformen: «Zwei Grundprinzipie des Menschen sollen in den beiden Hauptthemen Gestalt werden; das tätige nach aussen drängende männliche (1. Thema) und das still in sich beruhende weibliche (2. Thema)». Sidetemaet har mindre selvstendighet og er omskrevet. Begge temaene blander seg med hverandre i gjennomføringen, men i reprisen går det mannlige hovedtema alltid seierrikt ut. (MGG, 1956, bind 4, s. 549.)

«Damenes spillende skare» — pianist og komponist

Romantikens sang- og klaverkunst satte dype spor i vårt hjemlige musikkmiljø.

Chopin, Mendelsohn, Schubert og Schumann fantes i «alle» hjem. Utover siste halvdel av 1800-tallet ble det også fart i salget av norsk-komponerte noter. Grieg, Kjerulf og Agathe Backer Grøndahl dominerte utvalget, men blant mindre kjente komponister finner vi flere kvinner. Selv om de utgjør mindretallet, er de atskillig flere enn jeg hadde drømt om da jeg startet prosjektet mitt!

Av en bio-bibliografisk oversikt over kvinnelige norske komponister, er det registrert totalt 42 (Paulsen, 1980). Av disse er 9 født før 1850, 29 etter 1850 og 4 etter 1900.

Et overveiende flertall komponerte på andre halvdel av 1800-tallet, forskjellen til vårt århundre er påfallende.

Komposisjonene til 1800-tallets kvinner var i tidens musikalske stil, romantiske sanger og karakterstykker for klaver. Erfaring med andre instrumenter var meget sjelden, likeledes kunnskaper om orkester og kammerensembler. Alle skrev for de instrumentene de hadde kunnskaper om, og det var piano og sang. Agathe Backer Grøndahl våget seg på et orkesterverk og et kammermusikkverk i sin studietid, men begge er gått tapt.

Konsert i det grønne for strengeinstrumenter og fløyte. Kilde: Kvinnenes kulturhistorie.

Komposisjonene kom ut som enkelt-noter eller i samlealbum, som for eksempel Wilhelm Hansen-forlagets «Salong-musik»-serie, og aktiviteten var absolutt synlig. Jeg vil vise dette ved en undersøkelse jeg gjorde av norske musikalier som ble utgitt fra 1880-årene, og følger utviklingen i prosent fram til vår tid: I 1880 var 18% av den totale publikasjonen av kvinner. Tallet steg raskt i 90-årene og lå gjennomsnittlig et sted på 30%. Ved overgangen til vårt århundre var det 33,3%. Men så begynner det å synke. I 1920-årene er det nede i 11%. En liten stigning i 1930-årene, vi er rundt 15%, men så raser det nedover igjen. Fra slutten av 1940-årene og til 60-tallet har prosenten sunket fra 11 til 4%. I 1983/84 er det 1,9% kvinnelige utgivere. Det er tre partiturer av to kvinner, og de faller utenfor kategorien seriøs musikk!

Jeg må her få legge til at pga. det lave absolutte antallet, må prosentsatsene tas tentativt, men de indikerer likevel en trend. Kor- og slagermusikk er ikke inkludert i dette tallmaterialet.

Et karakteristisk trekk ved kvinnes komposisjoner er at de fastholder romantikkens stilidealer. Selv lenge etter at nye trender fra Europa har nådd vårt norske komposisjonsmiljø, viser kvinnene få tendenser til eksperimenteringer. Det er kun Pauline Hall (1890–1969) som følger opp i sin tid og bryter helt med den romantiske aura. Mens hun alene, sammen med unge komponerende menn lar seg drive med av tidens strømninger, henger de andre kvinnene ved de gamle komposisjonsidealene.

Men én forandring er likevel å spore. I motsetning til tidligere tider, begynner de fleste etter århundreskiftet å kalle komposisjonene sine for pedagogiske stykker, eller undervisningsstykker for barn.

Det er tydelig at overgangen til vårt århundre markerer en forandring når det gjelder kvinnes oppfattelse av seg selv i

rollen som komponist — som skapende kunstner. Hun henger allerede langt etter mannen når det gjelder instrumentkunnskaper utover klaver og sang. De nye stilidealer krever en helt ny og annerledes innsikt enn tidligere, både kompositorisk og instrumentalt. Opplæringen tar nye og forskjellige retninger, man må ut av Norge for å læres opp i dette nye.

Går vi så tilbake til Paulsens oversikt, viser det seg at av de 42 kvinnene totalt sett, lever 32 etter opprettelsen av Norsk komponistforening. Bare 12 av disse har vært registrert som medlem av foreningen.

Fra komponerende pianist til klaverpedagog

Inngangen til det nye århundre markerer også på andre måter økende profesjonalisering i vårt musikkmiljø. Musikklivet organiserer seg, norsk musikk har fått internasjonal anerkjennelse gjennom Grieg og Svendsen, landets første profesjonelle orkester etableres. Man ser optimistisk på fremtiden, og historikerne samler trådene og slår fast kulturens lovmessigheter: «Det synes at være en naturlov, at der næsten alltid trænges flere generationer av diletanter til at forbedre en virkelig kunstner . . . gutten maa modnes til en mand som med fuld bevissthet fører sin baat frem mot maalet» (Schjelderup, 1921, s. 69, bind I).

Den båten som skulle seile inn i fremtidens norske skapende musikkliv var lastet med menn. Bare et fåtall «lugarpiker» var ombord.

Norsk komponistforening økte sitt antall. Dessverre var det bare mannlige kolleger. Tallet på kvinnelige medlemmer har holdt seg et sted mellom 4 og 7 hele perioden fram til i dag. Kvinnene fortsatte med sin sang og sitt klaverspill og dominerte i bildet som pedagoger.

Det Filharmoniske Selskabs orkester besto av bare menn de første sesongene. I 1922 finner vi én kvinnelig fiolinist og én harpist. I en årrekke er representasjonen av kvinner svært lav, mellom 1,8 og 3,2%. Først etter midten av 70-tallet skjer det merkbare forandringer. Prosenttallet stiger til 14,1%, og ved siste opptelling (1982/83) ligger det på 21,8%. Det er fortrinnsvis i strykerseksjonene kvinnene sitter. Sammenlignende undersøkelser fra andre orkestre viser en tilsvarende utvikling.

Av en oversikt over dirigenter fra 1919–1969 står det anført bare menn (Finsrud og Rød, 1976). Jeg fortsatte opptellingen videre fra 1972 med 5 års mellomrom framover i tiden og kom til følgende resultat: Konsertsesongen for Filharmonien 1972/73 bestod av 46 konserter. Alle var dirigert av menn. 66 komponister stod på repertoaret, samtlige menn. Konsertsesongen 77/78 bestod også av 46 konserter, alle dirigert av menn. 69 komponister var presentert, 1 var komponert av en kvinne. På planen for konsertsesongen 82/83 stod det 57 konserter, alle dirigert av menn, og de 99 komponistene som ble spilt, var også bare menn!

Våre kammerensembler bygger også på mannsdominerte tradisjoner. Vårt eldste kammerensemble, Kwartettforeningen, som ble stiftet i 1876, lovfestet at «bare venner og bekjente av hankjønn fikk anledning til å hengi seg til nytelsen av kammermusikkens innsmigrende toner og kritisere de utførte prestasjoner». Damene ble innbudt på bestemte «dameaftener» og til «damemøtene» prøvde man å få satt opp et såkalt «dameprogram» (Brøgger, 1943).

«Til ære eller skam for mig selv må jeg si at ingen endring blev foretatt i min formannstid 1942–47, men midt i 1950-årene var saken endelig 'moden' for løsning. — 20 år før det internasjonale kvinneår.» (Sitatet er fra en tale ved et jubileumsmøte

for kvartettforeningens 100-års jubileum, ved Fridtjov Isachsen, 1976.)

Fra privat til offentlig aktivitet

Jeg har i det historiske materiale forsøkt å kartlegge den relative andel av kvinner som skapende kunstnere i vårt offentlige musikkliv.

Et trekk som framkommer er at siste halvdel av 1800-tallet, i den romantiske stilperioden, var den kvinnelige andel påfallende større enn i foregående og etterfølgende periode. Det lave tallet fra første periode mener jeg har sammenheng med at det kunstmusikalske kulturliv i Norge på 1700- og første del av 1800-tallet var forbeholdt en svært liten del av befolkningen sentrert først og fremst i Christiania og Bergen. Det var kun de rikeste familier som hadde råd til å kjøpe musikkinstrumenter og å holde musikk lærer. Dessuten skulle borgerskapets kvinner ikke være for aktive. Hun kunne sysle med «fruentimernetheder», men ikke fordype seg for mye.

Det forholdsvis større antall skapende kvinner fra neste periode, mener jeg har sammenheng med at opplæringsmuligheter generelt ble bedre for kvinner utover andre halvdel av 1800-tallet. Dette virket også positivt inn på det konvensjonelle synet på kvinnerollen.

Klaveret som var respektabilitetens instrument, kom til å stå i stadig flere hjem til benyttelse spesielt for husets døtre. Musikk ble en svært populær beskjeftigelse, ikke bare til fremføring, men også som skapende arbeid.

Etter århundreskiftet synker den skapende delen av musikkbeskjeftigelsen til kvinner påfallende fort. Dette er forsøkt

forklart ved å henvise til profesjonaliseringsprosesser som satte inn ved utgangen av romantikken. Viktige trekk ved disse var at man fikk behov for å betone sosial seriøsitet og offentlig viktighet for å gi komponistyrket prestisje på det «frie» kunstmarkedet. De private verdier som det kvinnelige innslaget hadde representert under romantikken, kom nå i motstrid til nye estetiske strømninger. Så lenge skaping og utøvelse av musikk var en *privat* aktivitet, var den konvensjonelle kvinnerollen kombinert med kunstnerrollen. Når komponistrollen blir definert ut i *offentlighet*, støtter den mot grunnleggende trekk ved den samme kvinnerollen.

Marit C. Lie
NAVF-stipendiat
Institutt for musikkvitenskap
Universitetet i Oslo

Noter

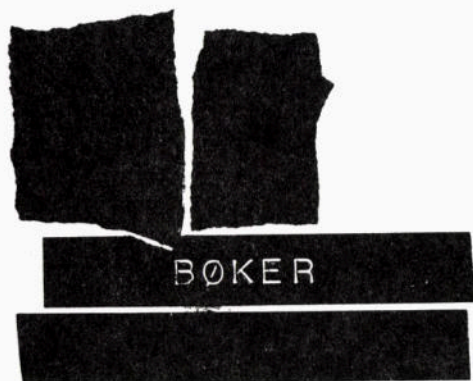
1. Norske musikeres landsforbund, stiftet 1911.

Norsk komponistforening, stiftet 1917.

Det Filharmoniske Selskaps orkester, stiftet 1919.

Litteratur

- Brøgger, Kr.Fr.: *Trekk fra kammermusikkens historie her hjemme*, Oslo 1943.
- Eriksen, Trond Berg: «Romantikkens kunstmytologi» i *Samtiden* nr. 2 1981, Oslo.
- Finsrud, Bente og Marianne Rød: *Fra Filharmonisk Selskaps orkester. Oversikt over førsteoppførelser gjennom 50 år*, Oslo 1976.
- Grønvold, Aimar: *Norske Musikere*, Kra. 1983.
- Lowinsky, Edward: «Genius, musical» i *Dictionary of History of Ideas*, bind 2, 1973/74.
- Musik in Geschichte und Gegenwart*, bind 4, Kassel 1956.
- Olseng, Knut: *Den musikkutdannede i arbeid*, NMH-publikasjon 1984.
- Paulsen, Astrid Lisbeth: *Kvinnelige norske komponister, en bio-bibliografisk oversikt*, Statens bibliotekhøgskole, Oslo, 1980.
- Sandvik, O.M. og Gerh. Schjelderup: *Norges Musikkhistorie*, bind 1, 1921.
- Wittkower, Rudolf: «Genius: Individualism in Art and Artists» i *Dictionary of History of Ideas*, bind 2, 1973/74.

Mellem kulturens kvinder og kvindekultur skrives kvindernes kulturhistorie

Ved Susanne Knudsen

Tillykke med *Kvinnernes kulturhistorie* til norske og nordiske kvindeforskere. Det har jeg lyst til at udbringe til de, som har skrevet dette værk på 700 sider. Her findes meget spændende, oplysende og interessant materiale. Her spændes over kvinders kulturhistoriske betydning fra mennesket rejste sig op og formulerede sig i et sprog over antikken til middelalderen (bd. 1) og videre til det borgerlige og industrialiserede samfund (bd. 2).

Vægten er lagt på de Vesteuropæiske lande, og tankevækkende skrives om, at vi

sydpå skal finde de tidligste eksempler på kvinders kunstneriske, intellektuelle og politiske udfoldelser. Mange indlæg skrives ud fra nordiske og specielt norske kvinders kulturelle betydning. Og det er da også takket være nyere nordisk kvindeforskning, at denne bog overhovedet har kunnet skrives. Med behørig sideblikke til inspiration fra amerikanske kvindeforskere. Stolt konstateres på bagsiden, at «Historien blir aldri den samme igjen!»

Kvinnernes kulturhistorie bringer et udvalg af velstående kvinders udfoldelser og

muligheder for kulturaktiviteter. Kulturhistorien bliver da set fra oven, fordi den er mest synlig. Disse kvinder har efterladt sig skriftligt materiale og billeder, og er tidligere blevet beskrevet. Det bliver bogen nu ikke ringere af, for undervejs revurderes tidligere brug af kildemateriale. I de to bind fremstilles, at og hvordan kvinder har gjort sig gældende inden for videnskab, såvel natur- som humanistiske videnskaber, inden for kunstmråder som dans, musik, litteratur, teater, maleri, film og arkitektur, inden for religion og inden for politik.

Denne dominans hænger sammen med udgivernes ønske om, at «beskrive kvinders evne til å overvinne hindringene», og ikke hænge sig op i «de begrensninger kvinder har vært hemmet av og den usynliggjøring de har vært utsat for». Den besked fremlægges klart nok i redaktøernes forord, og selvfølgelig kan en anmelder altid beklage sig over udeladte kvinder og emner, men alt kan ikke rummes i en sådan fremstilling, som jo også er banebrydende ved overhovedet at samle et materiale, hvor udgangspunktet skal være kvinders kulturindsats.

Fremhæve vil jeg her især Lone Klems artikler om renæssancens udøvende kvinder, men også Tove Ellefsens artikel om teaterhistorie, Anne Wichstrøms artikler om malende kvinder og Sylvi Kalmars bidrag om kvinder som filminstruktører er skrevet med et livgivende engagement og fremfor alt godt disponeret og kritisk argumenterende. Lone Klems bemærkning om forskellen på kvinders absolutte fremgang i et samfund på grænsen af eksistensminimum og relative tilbagegang i forhold til mændene kunne med fordel have stået som et generelt lysende korrektiv til flere andre artikler (bd. 1, s. 162). Hendes påpegning af, hvordan lighedsbegrebet må belyses er et eksempel på, hvor klart Lone Klem gennemskuer sit stof og kan formidle

denne indsigt:

«Forventer man lighed på alle disse områder samtidig, bliver svaret indlysende: kvinders renæssance lader endnu vente på sig. Holder man feltene ude fra hinanden vil man se, at der sker forskydninger fra det ene til det andet i kvinders roller fra middelalderen gennem renæssancen mod nyere tid, bl.a. afhængigt af hvilke samfundsklasser vi betragter» (bd. 1, s. 159).

I artiklen «Skaberkraft i den italienske renæssance» formår Lone Klem at sammenholde en kvindes politiske magt med hendes kunstneriske dannelse, religionens betydning for, at en kvinde vover sig frem og bliver berømmet og samspillet mellem levet liv og kunstnerisk udfoldelse. Ikke alle faktorer hos den samme kvinde, men set i lyset af individuelle og historiske forhold.

Der findes også mange andre godbider at hente i læsningen om kulturens kvinder, f.eks. om spansk klosterliv, naturvidenskabskvinder, kvinder i de franske saloner, engelske romanforfattere, om pionerer inden for arkitektur og journalistik, om opera- og balletkvinder. Ind imellem fremhæves enkeltkvinder med biografisk portræt, hvor kunstudfoldelse og levet liv søges kombineret. Bedst er de artikler og portrætter, som ikke nøjes med at belyse deres ærinde i forhold til mænds indsats og mænds kvindesyn, men netop beskæftiger sig med, hvor kvinder brydes igennem, ændrer og inspirerer til nytænkning.

Desværre holder flere bidragsydere sig til, hvad mænd syntes om kvindernes indsats eller forklarer kvinders aktivitet ud fra, om der har eksisteret «mannsunderskudd»/«kvinneoverskudd». Hvorfor er det nødvendigt at starte en artikel med et citat af en mand, når kvinder har ytret noget lignende? Ganske kort bemærker en af redaktørerne om brug af citat, at citatet siger lige så meget om brugeren som om den person, der skal karakteriseres. Ja, suk, gid dette kritiske princip havde været anvendt noget

mere i dette værk.

Eller hvordan kan redaktørerne lade en artikel passere om Ingibjörg Håkonsdatter, som fremhæver hendes politiske aktiviteter for at slutte af med en konstatering af, at de udsprang af kærlighed til én mand? «For å nå sitt hjertes mål hadde hun evnen til å overskride ridderkulturens passive kvinneideal og opptre som en effektiv og dristig politisk aktør.» Det kalder jeg en diminuerende af forklaringsmønstre. Jeg skal ikke benægte, at denne kongedatter og hertuginde blev drevet af kærlighed, men hun lod sig vel også inspirere af mange andre faktorer i de sidste 40 år af sit 60-årige liv? Sådan som artiklen også starter med at fremlægge, men altså konkluderer med en traditionel fastlåsning af kvindeligt motiv. Denne artikels afgørende finale står i grell kontrast til mange andre bidrag hvor det klages over, at tidligere fremstillinger, især biografier har været mest optaget af kendte kvinders kærlighedsforhold.

I min kritik af flere bidragsyders manglende udgangspunkt i kvinderne skal dog retfærdigvis fremhæves, at der i nogle artikler argumenteres for at skildre kvinders kulturhistoriske betydning med udgangspunktet i den etablerede kultur. Artiklen «Kvinder i jødisk kultur» er et eksempel på, at forfatteren Berthold Grünfeld formår at afveje muligheder og begrænsninger inden for en patriarkalsk kultur (bd. 2, s. 271 ff.).

I flere artikler tages begrebet kvinde-kultur op til overvejelse — og afvises på forskellige måder. I Sissel Lies artikel «Den kvinnelige penn», der bringer et udsnit af skrivende kvinder fra ca. 1500 til ca. 1800, vises, at der findes tematiske lighedspunkter kvinder imellem, men med hensyn til genremæssigt valg ser hun ikke de store forskelle (bd. 1, s. 215 ff). En «kvinnelig skrivemåte» må vel siges at blive undtagelsen fra reglen i denne gennemgang, selv om Sissel Lie svinger frem

og tilbage i sine argumenter uden at være alt for præcis. Særlig dybt borer hun nu ikke i sit stof. I en artikel om sprogbevidste kvindeforfattere bliver afvisningen nærmest til en bagatellisering af kvindespecifikke udtryksformer (bd. 2, s. 286 ff). Anne Wichstrøm mener ligeledes ud fra sit materiale om «Kvinner og malerkunst», at der ikke er tale om en speciel stil, men nok om specielle skildringer af kvinder, og her bliver læseren mere overbevist, fordi hun kan kunsten at integrere analyse og eksemplificering (bd. 2, s. 65 ff).

Nu viser det sig da også, at de artikler, hvor bidragsyderen ikke nøjes med at skøjte hen over en række navne, men giver sig plads til at fremstille udtryksformer, giver et indblik i, at kvinder har skabt kultur og ændret kulturformer. Det gælder også den netop nævnte artikel af Anne Wichstrøm. Men klarest kommer kvindekultur til udtryk i de artikler, hvor kulturhistorien ses nedefra og har dagliglivet som perspektiv. Sådanne bidrag findes der flere af.

Fremstillingen af at denne udgivelse udelukkende behandler Kulturens Kvinder er heldigvis ikke berettiget. Her findes artikler om kunsthåndværk (tekstilkunst såvel som potte- og møbelkunst), om kvinders indflydelse i folkemusik og -sang og om kvinders madlavning (brød-, grød-, kartoffel-, fiskekultur mm.). Og ikke mindst skrives der om den hårde kvinde-kultur at føde børn og om de kloge koner som helbredere. Ida Bloms artikel om fødsler og fødselshjælp er værd at fremhæve. Den er, som lovet i redaktørernes forord, skrevet af en specialist med overskud til at skabe oversigt og ryste detaljer ud af ærmet om nødvendigt, men også holde dem tilbage, hvis de ikke passer ind i sammenhængen (bd. 1, s. 254 ff). Bente Gullveig Alver skriver friskt og godt «Om 'kjerringråd' og råd fra vel så kloge koner» (bd. 2, s. 125 ff). Hun tør som en af de få bidragsyderne i denne udgivelse tage sit jeg

med på besøg hos en af disse koner.

Yderst interessant læsning er Brit Berggreens artikel «Fra kvinnebonde til bondekvinne» (bd. 2, s. 107 ff). Her fremstilles en historisk udvikling på landet hvor kvindens selvstændige indflydelse forsvinder, samtidig med at hun reflekterer over brug af begreber i denne historiefremstilling. Artiklen starter med at gøre opmærksom på historieforvanskninger ved dels historisk etnocentrisme (at se og fortolke omverdenen ud fra, at det der er normalt for os, også er det for andre), dels historisk projektion (at egne opfattelser og kundskaber om bestemte forhold overføres til en anden tid og til et andet miljø). Sådanne fejlfortolkninger viser hun blandt andet med en illustration af en annoncekampagne for mejerierne i et norsk ugeblad i begyndelsen af 1980'erne: Billedet af «Folk og fe i 100 år» fremstiller en mand på melkeskamlen i 1880'erne og en nutidig bonde med melkemaskine. Hvad denne annonces producent har overset er ikke, at manden af i dag står for stalddrift, men «i 1880-årene var det kvinnearbeid å melke». Sådant! Også artiklen om «hamskifte» på landet stiller gode og relevante spørgsmål, således at tesen om, at det skulle finde sted ved overgangen til markeds- og pengeøkonomi, rokkes. Retter kvindeforskeren nemlig blikket mod kvinder og kvindearbejde skal vi helt frem til konsumsamfundet efter II. Verdenskrig for at finde noget hamskifte, viser Anna Jorunn Avdem (bd. 2, s. 116 ff).

At det også kan lade sig gøre at se på de kulturelle institutioner nedenfra fremgår af Bjørg Aase Sørensens artikel «Samværsform og egenorganisering» (bd. 2, s. 119 ff). Da jeg skulle starte læsningen af denne artikel, sukkede jeg ved tanken om en gang til at skulle præsenteres for kvindeorganisationernes overordnede organisering, de store kvinders røster og tematisering af

ligestilling og ligestilling. Ikke fordi sådanne synsvinkler er uvigtige, men fordi de bliver gentaget lidt for mange gange og for ensartet i denne udgivelse og ligner noget for meget mange andre udgivelser. Men i Bjørg Aase Sørensens artikel præsenteres vi for de uformelle kvindeorganisationer. Jeg kunne have ønsket uddybninger i denne artikel, men den er værd at læse for sit perspektiv.

De mange gentagelser i *Kvinnernes kulturhistorie* er irriterende. I særdeleshed fungerer oversigtsartiklerne, som indleder tidsepokerne yderst sjældent. Her skulle ifølge forordet «Den grunnleggende historiske sammenheng bli(r) ivaretatt... med en oversikt over kvinners liv og livsbetingelser». Men fremstillingene kan læses igen og igen i såvel de kronologiske som i de tematiske artikler, der følger efter. Læseren fornemmer pladsmangel i oversigtsartiklerne, men problemet forekommer også at være, at den enkelte forfatter ikke har defineret sig sit formål med artiklen fra starten. Derfor farer den enkelte oversigtsartikel fra emne til emne og bliver til et flimmer eller til tør leksikonlæsning. Når disse artiklers sammenfatning skal tages frem i de specifikke gennemgange af kunstarter og kulturformer, ja så viser de sig også at have været ubrugelige for bøgernes øvrige bidragsydere og for redaktørerne. At oversigten kan lade sig gøre viser som tidligere nævnt Lone Klems artikler. Nu forstår jeg heller ikke, hvorfor det er mænd, som har skullet forfatte så mange af disse oversigtsartikler? Har kvinderne ikke turdet? Ikke følt sig kompetente nok? Måske kunne de traditionelle historiske gennemgange have været undgået, hvis kvinder havde givet sig selv lov til at skrive flere af disse oversigtsartikler?

Og nu hvor jeg er ved de mandlige bidragsydere i denne udgivelse, så fornemmes over alt deres velvilje til at sætte sig ind

«Frøken von Kokett på spasertur i London» blir overfalt av jegere som er ute etter duene i damenes hår. Kobberstikket fra 1700-tallet karikerer tidens håroppsatser, det het da at «ansiktet satt midt på kroppen». Illustrasjon fra Kvinnerenes kulturhistorie.

i kvinders situation. Men de står for de artikler, hvor likeværdsprincippet især idealiseres: like, men forskjellige. Kvinders hårde liv forsvares med kvinders kolossale styrke. Kirkens og *Bibels* kvindesyn vendes og drejes, sådan at både katolsk ophøjelse og protestantisk nedværdigelse bliver til kvindefrigørelse. Om kloster-

tilværelsen i middelalderen skrives, at den blev kvinders mulighed for «selv å velge sin livsvei» (bd. 1, s. 80). Heldigvis modificeres denne fortolkning i andre artikler med, at nonnetilværelsen ofte kunne begrundes i familiers forsøg på «å hindre oppstyknings av eiendom ved for mange giftermål» (bd. 1, s. 91).

Ligefrem halvhjertet skriver Kjell Heggelund om «Adelsdamers og embetskvinnens litterære tradisjon»: Ikke alene må han tage udgangspunkt i en mandeforfatters forsvar for vidende kvinder, men artiklen er så overfladisk, når jeg tager i betragtning, hvad der faktisk er arbejdet med blandt kvindelitteraturforskere, også i Norge, på dette område. Nedvurderingen af Dorothe Engelbretsdatter i sammenligning med Kingo (som selvfølgelig ikke behøver at præsenteres med fornavn sådan som kvinden) er rent ud sagt mangelfuld og uvederhæftig (bd. 1, s. 249 ff).

Sproget i flere af disse artikler er også så patriarkalsk, at jeg kunne tænke mig et kursus i kønssprog. I denne bog om *Kvinnenes kulturhistorie* skrives om, at ægteskabet som institution skaffer os «brorparten» af kildematerialet til kvindernes historie. Begrebet «man» bruges hyppigt. En kvinde beskrives som «gåtefull». Hvad med en sætning som «Hun opnår også etter hvert rett til tilsyn med sitt eget gods, selv om hun ikke kan avhende det uten mannens samtykke»? Med start i bisætningen ville sætningen tage sig sådan her ud: Kvinden kan ikke afhænde sit gods uden mandens samtykke, selv om hun efterhånden opnår at få ret til tilsyn med sit eget gods. I omskrivningen kommer det frem, hvor lidt kvinden i grunden har opnået, i artiklen er der derimod tale om at forbedre historien.

Der findes også mandlige bidragydere, som skriver gode artikler. Et par er direkte og indirekte nævnt. Også kvinder som bidragydere har mange sprogflowsere som ovenstående eksempler. De betegner raskt

væk og uden kommentarer kvinden som «formann». Eller de titulerer kvinder som fru, Mrs. og Madame. En kvinde karakteriseres som «sjarmerende» etc.

Måske ville jeg ikke have ladet mig irritere så voldsomt af fortolkninger og sprogbrug, hvis jeg havde kendt forfatterne bag artiklerne? F.eks. fandt jeg, at den friske tone i artiklen «Kvinnens innsats i europeisk mat- og vinkultur» skete på bekostning af indsigt i klasse- og kønsforskelle (bd. 1, s. 298 ff.). Indtil jeg altså fandt artikelforfatteren nævnt i bind 2 som kokebogsforfatter. Så forstod jeg skrivemåden og kunne bedre goutere den, om jeg så må skrive.

Det var også hug til redaktørerne, som ikke har rettet i artiklerne og justeret dem i forhold til hinanden. Ikke sådan at forstå, at alt skulle have været en ensartet masse. Netop mangfoldigheden i bidragene gør, at vi her har fået en kulturhistorie, hvor kvinder belyses imellem det etablerede og egenetablering. Lad så andre fortsætte herfra. I har gjort et godt arbejde, og jeg ville ikke have undværet læsningen af denne bog, som slet ikke er for lang. Dertil har den også alt for mange gode illustrationer. Og netop gengivelse af malerier, kunsthåndværk, billedbogsillustrationer, annoncer, forsider, fotografier, litografier mm. korrigerer og supplerer artiklerne fint. At Universitetsforlaget kan stå bag en sådan udgivelse kan kun hilses med glæde.

Jorunn Bjørgum, Karin Gundersen, Sissel Lie og Kari Vogt (red.):
Kvinnenes kulturhistorie
Universitetsforlaget 1985

Skriften mellom linjene

Ved Harriet Bjerrum Nielsen

Hvad er forholdet mellem litteratur og psykoanalyse? Det er dette spørgsmål som Irene Engelstads antologi *Skriften mellom linjene* kredser omkring. Spørgsmålet forsøges ikke besvaret entydigt, men belyses godt gennem syv forskellige forfatters refleksioner og gennem deres eksempler på psykoanalytisk inspirerede fortolkninger af litteratur. De syv bidrag har forskellige indfaldsvinkler til spørgsmålet, men har det til fælles at de alle eftersøger *en anden struktur* i den litterære tekst end den som blotlægger sig for en umiddelbar læsning eller den som kritikere og fortolkere ellers har set. Denne anden struktur i teksten dukker op hvis man læser teksten med psykologiske briller, dvs læser den som en litterær gestaltning af en indre psykologisk problematik istedet for at læse den som en realistisk eller genrebundet tekst. De psykologiske briller der her er tale om er psykoanalytisk teori: teorier om det ubevidstes sprog og arbejdsområde og teorier om ubevidste konflikter og deres symptomer. For en sådan læsemåde bliver det ikke bare det som bogstaveligt står i teksten som bliver interessant, men også alt det som netop ikke står der eller som står der på en flertydig, symbolsk eller gådefuld måde. Som en af artikelforfatterne, Frederik Engelstad, skriver, er der tale om en slags «ekstrapoleringer» ud fra psykoanalytisk teori med det formål at blotlægge skjulte meningssammenhænge i teksten. Samtidig er det klart at sådanne ekstrapoleringer er forpligtet overfor teksten: de må hele tiden

kunne sandsynliggøres ved henvisning til tekstens *faktiske* elementer.

Bogen indledes med en oversigt over den psykoanalytiske litteraturforskning i Norge fra mellemkrigstiden og til idag. Irene Engelstad ridser kort og greit hovedlinjerne op og udstyrer således læseren med et første orienteringskort over problemstillingen. Dernæst følger seks artikler med litterære analyser. Alle artiklerne viser hvordan en psykologisk læsemåde får sammenhænge og meninger frem i teksten, som en mere traditionel læsemåde ikke har fået øje på. Således er en del af de tekster som analyseres, af andre fortolkere blevet affærdiget som usammenhængende, ufærdige, dårlige eller som bærere af et ureflekteret og kritikværdigt budskab — en karakteristik som altså måske fortæller mere om fortolkerens analysemåde end om teksterne.

Torill Steinfeld viser at hvis «Amtmandens døtre» læses som realistisk roman — sådan som det vanligvis er gjort — så må resultatet uvægerligt blive at Camilla Collett var en uforbederlig romantiker. Hvis man derimod læser romanen med psykologiske briller så bliver den, paradoksalt nok, langt mere «realistisk», nemlig en realistisk skildring af en kvindelig psykologisk problematik som både var aktuel for borgerskabets kvinder på Colletts tid, og som stadigvæk er det for mange kvinder idag: konflikten med at måtte adskille følelser og fantasi fra kundskab, arbejde og

ægteskab. Frederik Engelstad viser hvordan Ibsens skuespill «Rosmersholm» ikke behøver blive læst som en mislykket tragedie, men at den læst psykologisk er et yderst præcist og sammenhængende drama om skyldfølelsens selvdestruktive konsekvenser. Siri Gullestad viser at det næppe giver mening at læse Sigurd Hoels «Møte ved milepælen» som et psykologiserende forsvar for nazismen (hvad den er blevet udlagt som), men at det giver god mening at læse den som en historie om selvanalysen som projekt. Otto Hageberg viser at Knut Faldbakkens omdiskuterede roman «Bryllupsreisen» bliver nok så uinteressant hvis man læser den som et indlæg i debatten om hustruvold, men at den bliver en spændende karakterstudie over den narcissistiske karakters selvødelæggende gentagelsestvang, hvis man læser den psykologisk. Og endelig viser Irene Engelstad og Torill Moi i hver sin artikel hvordan en realistisk læsemåde af to noveller af henholdsvis Amalie Skram og Bjørg Vik slet ikke ville få øje på de meddelelser novellerne rummer om kvindelig seksualitet og om den kvindelige kreativitets vilkår.

De fleste af artikelforfatterne bygger på Freuds metapsykologi eller på nyere psykoanalytisk teori om kvindelighed, mens Torill Moi har den Lacanianske version af psykoanalysen som sit teoretiske udgangspunkt. Siri Gullestads analyse adskiller sig lidt fra de andre fem. Hos Gullestad, som er den eneste psykolog blandt bidragsyderne, er det ikke analysen af Hoels tekst der er hovedsagen, men derimod den analytiske proces i psykoanalysen. Med Hoels roman som illustration får Siri Gullestad givet et meget klart og levende billede af hvad der egentlig sker i en psykoanalyse og hun slutter af med en vigtig diskussion om forholdet mellem psykoanalyse og moral. Hun tilbageviser her den forestilling at psykoanalysens konsekvens er at underminere

mennesket som moralsk handlende og ansvarligt subjekt.

En præmis for de seks analyser er altså at en tekst ikke er nogen entydig størrelse. En tekst kan rumme mange forskellige meddelelser og betydningsstrukturer på én og samme gang, og hvilke man som fortolker og læser får øje på er altså afhængig af det perspektiv man lægger til grund for analysen. Betyder dette så at tekstfortolkning er et helt relativt foretagende?

Dette problem diskuteres i en fremragende teoretisk artikel af Atle Kittang, som afslutter antologien. Kittangs diskussion var afklarende for mange af de spørgsmål som for mig rejste sig undervejs i læsningen af analyserne.

Der er jo noget ganske mærkeligt i denne påstand om at tekster har skjulte og ubevidste lag. Forestillingen stammer fra den kliniske erfaring om at *personer* rummer sådanne skjulte og ubevidste lag i deres sind. Kan *tekster* også gøre det? Umiddelbart er der noget som halter. Selvom analysandens ubevidste i analysen fremkommer gennem hans/hendes tale (altså en slags «tekst»), så er der jo ikke tale om én, men om en stadig strøm af tekster, bl.a. fordi der er en anden person tilstede mens talen produceres. Og når denne anden person, analytikeren, forsøger at fortolke patientens tekster, så er svaret en ny tekst fra patienten. Uanset om man kan finde finurlige paralleller til overføringsforholdet mellem analytiker og analysand i litteraturlæsningsproce, så er og bliver der tale om en stivnet dialog, hvor tekstens tale definitivt er afsluttet, også selvom den kan rumme betydningslag som endnu ikke er opdaget. I den traditionelle psykoanalytiske litteraturforskning har man løst dette problem ved at se teksten som udtryk for *forfatterens* ubevidste, men som Kittang viser, så kan en enkelt tekst ikke sige noget om en persons ubevidste, og som Irene

Engelstad er inde på i sit forord, så er det næppe heller særlig interessant. I nyere litteraturforskning har man så vendt modellen om og peget på at det er læseren der læser sit eget ubevidste ind i teksten. Altså at teksten bruges som en slags projektiøns-lærred for vores fantasier og at vi fortrænger det bort som vi ikke vil se. Kittang viser hvordan dette ræsonnement heller ikke holder. Hvis vi skal skaffe os indblik i læserens forståelse af teksten gør vi det med en ny tekst (f.eks. en undersøgelse) og dermed står vi i samme klemme som i psykiobiografien: af en tekst kan man ikke aflæse en persons ubevidste. Kittang må altså konkludere at det i en vis forstand alligevel er tekstens ubevidste vi afdækker i den psykologiske analyse. Men det ubevidste skal her forstås på en lidt anden måde: det fremkommer som resultat af tekstens betydningsglidninger — det forhold at mangfoldige betydninger er tilstede i en tekst. I fortolkningsprocessen fikserer man betydningen ved at kombinere tekstelementer og læse dem i lyset af hinanden således at resultatet er en sammenhængende meningsstruktur. Det forudsætter altså en læsende bevidsthed at få de skjulte strukturer frem, men fortolkningsprocessen er ikke dermed overgivet til den totale vilkårlighed eller relativisme.

Er denne bog af interesse for andre end litteraturforskere og evt. psykologer? Ja, det mener jeg i høj grad at den er. F.eks. tror jeg at samfundsforskere kan hente mange nyttige perspektiver til deres eget arbejde i den. Også samfundsforskere arbejder med tekster — f.eks. i form af interviewtekster — og står ofte noget hjælpeløst overfor den tekstanalyse som en interviewanalyse jo er, fordi den slags ikke indgår i skoleringen i samfundsvidenskabelig metode. Af litteraturforskere kan vi lære hvordan tekster kan formidle betydning på mange planer og hvordan dette udtrykker sig gennem den særlige sproglige udform-

ning af teksten. Også i interviewtekster vil vi kunne finde påfaldende udeladelser, forglemmelser, fortætninger, forskydninger og symbolsk og tvetydig tale. En holdbar fortolkning af interviewet er ikke mindst afhængig af at vi ser disse ting og læser det bogstaveligt sagt i lyset heraf.

En anden ting som er nyttig for samfundsvidenskabelige kvindeforskere i Irene Engelstads antologi er bidragene til studiet af kvinders psykologi. Nu er romanpersoner ikke levende personer, men konstruktioner af psykologiske skæbner. Som sådanne konstruktioner kan de imidlertid illustrere noget alment. Jeg mener ikke at litteraturen kan være noget egentligt empirisk felt for metapsykologien: man kan ikke ved hjælp af en romanperson bevise eller forkaste eksistensen af en psykologisk problematik, endsiqe sige noget om dens udbredelse. Psykokanalysens empiriske grundlag må selvsagt være analysen af levende mennesker. Men litteraturens fremstilling af psykologiske tilstande kan bruges som illustration og som inspiration til ny forståelse indenfor psykologien. På den måde kan en litterært gestaltet psykologisk problematik være mere almen end dens særegne analyse af en enkelt patient. Og dermed også mere anvendelig for f.eks. samfundsforskeren. Med alment menes ikke universelt. Det gælder for alle analyserne i bogen at de afsøger psykologiske problematikker i en historisk kontekst. Som Torill Steinfeld viser er det «kvindehertets historie» vi får indblik i hos Camilla Collett — ikke i kvindeligheden som universelt og ahistorisk fænomen. På den måde bliver *Skriften mellom linjene* ikke bare en bog om litteratur og psykoanalyse, men også en bog om psykologi og historie.

Irene Engelstad (red.):

Skriften mellom linjene.

7 bidrag om psykoanalyse og litteratur
Pax forlag 1985.

Hvilken virkelighet er den virkelige?

Ved Elisabeth Gulbrandsen

Hvor mannlig er den etablerte vitenskapen? Hva har det betydd at kvinnene stort sett har vært fraværende som forskningssubjekter? Er det dermed menns behov, interesser og verdinormer som definerer verden for oss? Kan det være at kvinner har en ganske annen opplevelse og følgelig oppfatning, av virkeligheten? Og ville derfor verden se annerledes ut om kvinner lærer å se med egne øyne og ikke gjennom menns briller?

Fra addisjon til revolusjon?

Dette er problemstillinger som opptar de 18 bidragsyterne til essaysamlingen *Discovering Reality* fra 1983. Bakenfor spørsmålene ligger 10–15 års forsøk på å *addere* kunnskap om kvinner til de etablerte disipliner. Det hadde ikke ført fram. Ved hjelp av eksisterende spørsmålsrammer, teorier og begreper kunne en ikke produsere tilfredsstillende forståelse/forklaring av kvinners problemer. Det er altså ikke tilfældig at kvinner enten er usynliggjort eller mistolket i den delen av kunnskapsmassen som har status av vitenskap. Det viktige blir å forsøke å arbeide fram systematisk kunnskap om årsakene, iallfall dersom vi vil en forandring.

Det er dette prosjektet redaktørene av essaysamlingen, Sandra Harding og Merill Hintikka, vil være med og bidra til. De

inviterte forskere fra ulike felt til å svare på spørsmålet om det er — eller kan være — spesifikke feministiske perspektiver på epistemologi, metafysikk, metodologi og vitenskapsteori. De setter seg fore å undersøke gyldigheten av etablerte forestillinger om kunnskapsproduksjonsprosessen, for å se hvilken potensiell endringskraft som ligger i at kvinner nå for første gang utgjør en betydelig del av kunnskapsprodusentene. Prosjektet er således på samme tid en dekonstruksjon og en rekonstruksjon. Og det lyset settes på, er de antatt mest nøytrale/rene/abstrakte elementene i prosessen.

Vitenskapens «mor»

Hva vet vi egentlig om kunnskapsproduksjonsprosessen? Vet vi hvilke komponenter som går in i den, og kan vi si noe om hvorledes disse igjen preger produktet som kommer ut av den? Tradisjonelt sett har dette vært filosofiens domene. Filosofien forstår seg selv som vitenskapens «mor», og definerer refleksjonen over de ulike disipliners kunnskapsteoretiske fundament som sitt område. Hintikka og Harding viser ingen respekt for revir. Antagelig bør ikke vi gjøre det heller. Hos oss er filosofien nærmest totalt mannsdominert. Fra den kanten kan vi neppe vente iherdige undersøkelser av f.eks. hvor mannlig vitenskapen er. Dette viktige (p.t. det viktigste?)

arbeidet må kvinneforskningen gjøre selv. *Discovering Reality* er et godt argument for det. Jeg kunne tenke meg å påstå at når flere av analysene er overskridende, er de det nettopp fordi de er utført av kvinner. Hva bygger jeg en slik påstand på? Jeg skal forsøke å sannsynliggjøre den ved å ta utgangspunkt i det synet på kunnskap som ligger til grunn for undersøkelsene.

Fra At til Hva

Det er ikke noe grensesprengende ved dette kunnskapssynet i seg selv. Snarere tvert imot. Vi kjenner det godt — iallfall i påstands form — fra f.eks. positivismekritikken. Kort sagt sier det at forskning ikke skjer uavhengig av interesser, at vitenskapelig aktivitet er samfunnsmessig aktivitet og at kunnskapsproduktet følgelig er preget av de politiske, sosiale, økonomiske og ideologiske sammenhenger det produseres i. Men selv om det er vanskelig å finne noen som for alvor vil forfekte synspunktet om forskningens nøytralitet, er det ytterst sjelden å se at konsekvensene av dette synet på vitenskap blir trukket i den forstand at forskeren eksplisitt reflekterer over sitt utgangspunkt og sin egen rolle i forskningen. I stedet havner man i en av to grøfter, enten ved å fortsette som før, eller ved å forfalle til den totale relativisme. Forfatterne av *Discovering Reality* holder seg på veien. Med det mener jeg at de kommer seg over fra påstanden om at kunnskap er posisjons/perspektivrelativ til å kunne si noe om hvorledes dette preger kunnskapen som produseres og hva dette betyr for dens gyldighetsområde.

Når man så lett havner i grøfta, kan det være fordi man(n) ser for seg en rett veg mellom de nevnte samfunnsmessige faktorene og kunnskapsproduktet. Det er et kart som stemmer dårlig med virkeligheten. Veien er langt fra rett. Den gjør en sving innom intim/reproduksjonssfæren. Her

skjer en avgjørende pregning av forskningssubjektet. Innsikten i denne komplekse formidlingen mellom den individuelle utvikling og de mer generelle samfunnsmessige sammenhenger, er den «missing link» som tillater kunnskapsprodusenten å komme fra påstanden om at det ikke fins perspektivfrie fakta til å kunne si noe om hva dette betyr for den kunnskapen hun produserer.

I vår kjønnsarbeidsdelte kultur er det antakelig lettere for menn enn for kvinner å «glemme» dette leddet og dermed se for seg «den strake vei». Det er da også først og fremst kvinnelige forskere som har satt kravet om innsikt i det «private» og i formidlingen mellom det «offentlige» og det «private» på dagsorden i de kunnskapsproduserende institusjonene. I alle fall er det ved hjelp av dette foreløpig relativt svakt utviklede kunnskapsområdet, at flere av forfatterne i *Discovering Reality* er i stand til å trekke fram kunnskapsproduktets uuttalte premisser. De kan dermed ikke lenger utfordret være med og prege vurderinger av f.eks. hvilke fenomener som er verdt å studere, hvilke teorier som er adekvate eller hvilke data som er betydningsbærende.

Et avgjørende spørsmål

Jeg synes *Discovering Reality* er en god begynnelse på et nødvendig arbeid, ikke minst fordi det ikke legges skjul på hvor problemfylt dette prosjektet er. Et av de avgjørende spørsmålene er om feminismen er så langt utviklet som teori, at den kan fungere som ståsted for et slikt dekonstruksjons- og rekonstruksjonsarbeid. Noe hjelp til å vurdere dette finnes i Nancy Hartsocks essay, «The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism». Her diskuteres bl.a. hvilke kriterier som kan legges til grunn for en slik vurdering. Skulle jeg våge

en påstand, måtte det bli at de er kommet et stykke på veien med å utvikle redskaper som kan gripe — og gjøre bruk av — *materialitet* og *normativitet*. Verre er det med historisiteten, den er nærmest totalt fraværende. Så selv om utfordringene er mange og store for alle kunnskapsprodusenter, er de kanskje flest og størst for

humanistene?

Sandra Harding og Merrill B. Hintikka (eds.):

Discovering Reality.

Feminist Perspectives on Epistemology,

Metaphysics, Methodology, and

Philosophy of Science.

Dordrecht, 1983.

Karriere — kvinner, menn og lederskap

Visjon eller realitet: Hvor er grunnlaget for dialog?

Ved Birte Folgerø Johannessen

Store deler av den utenlandske litteratur som omhandler kvinner, karriere og ledelse, preges av en ukritisk holdning til rådende maktstrukturer, og et individfokus løsrevet fra enhver sammenheng. Den svenske dr.-økonomen Gisela Asplund beveger seg noe ut over et slikt begrenset perspektiv når hun vandrer frem og tilbake mellom fortid, nåtid og fremtid i en beskrivelse av *Karriärens vilkor*, som bokens originaltittel lyder. Gisela Asplund

henvender seg både til kvinner og menn. Boken bærer også preg av at hun forsøker å få i gang en slags dialog med mannlige bedriftsledere. Dette er etter min oppfatning et viktig trekk ved boken. Når så mye er sagt, hva er det så Asplund belyser og formidler i boken *Karriere — menn, kvinner og lederskap*, som den norske utgaven er kalt?

De to hovedspørsmålene forfatteren tar opp er: Hvorfor er der så få kvinnelige

ledere? Hvilke «trender», eller utviklingslinjer, i vår tid bærer bud om et mer likestilt arbeidsliv i fremtiden? Selv om grunnlaget for denne boken er et forskningsprosjekt, trekker forfatteren også veksler på generelle betraktninger om bedrifter som kulturelle system, egne erfaringer som konsulent og sine visjoner om hva som vil komme til å påvirke fremtidens organisasjoner. Boken gir verken velintegreerte analyser eller enkle løsninger.

Den er mer å betrakte som et gjennomtenkt innspill i en pågående debatt om kvinner, karriere og ledelse. Den rommer omtrent samtlige av de motsetninger og dilemma som aktualiseres når bedriftsledelsen skal involveres i tiltak som kan bedre kvinners avansementsmuligheter. Kanskje nettopp derfor er den vel verdt å lese for alle som ønsker en rask innføring i denne siden av virkeligheten.

Det store spørsmålet «Hvorfor er der så få?» er hovedtema i bokens fire første kapitler. Asplund legger her størst vekt på hvordan organisasjoner som kulturelle system bidrar til utestengning av kvinner fra innflytelsesrike posisjoner. Når hun skriver om hvordan uskreve spilleregler og lojalitetsforhold i toppen av hierarkiet favoriserer menn, inviterer hun samtidig mannlige bedriftsledere til selvrefleksjon. Hennes invitasjon lyder omtrent slik: «Vær ærlig, og tenk etter selv, hvis alt annet var likt, hvem ville du da satse på, *en mann eller en kvinne?*»

Asplund poengterer imidlertid senere at «alt annet» *er ikke likt*: «kvinner vil ha interessante arbeidsoppgaver; menn vil gjøre karriere». Dessuten mener hun å finne at kvinner ikke velger like bevisst som menn. Slike ulikheter mellom kjønnene kan ifølge Asplund ha sammenheng med at kvinner ansøres av et behov for selvtutfoldelse, mens menn også ansøres av et behov for status og makt i sitt yrkes-

liv. Makt- og avhengighetsforholdet mellom kjønnene trekkes ikke inn i forståelsen av det individuelle, og vi blir derfor sittende fast i en forståelsesform som nesten tvinger oss til å velge om vi vil «innrømme» eller «se bort fra» psykologiske forskjeller mellom kvinner og menn som vesentlige i karrieresammenheng. Konklusjonen er at kvinners problemer med å avansere, også i en viss grad er avhengig av dem selv.

Det er m.a.o. ikke bare mannlige bedriftsledere som har grunn til ettertanke, også kvinner har det. Jeg er av samme oppfatning, kvinner bør naturligvis fortsette med å gå i seg selv, men jeg synes ikke boken er til særlig stor hjelp når det gjelder å finne frem til nye grunnlag for kvinnelig selvrefleksjon. Nå er vel dette heller ikke hovedintensjonen med boken, og mannskulturen går nærmere etter i sømmene i de to påfølgende kapitler. Dette gjøres ved en popularisert fremstilling av resultater fra en form for holdningsundersøkelser blant kvinner og menn. Videre beskrives noen av hierarkiets uskreve spilleregler som etter hennes syn utgjør «mannens betingelser». Ved nærmere ettersyn kaster holdningsundersøkelsen først og fremst lys over ulikheter i kvinner og menns *oppfatning* av karrierevilkår. F.eks. viser undersøkelsen at 70% av mennene mener at kvinner og menn har like gode utviklings- og avansementsmuligheter i den bedriften/etaten de arbeider i, mens bare 30% av kvinnene deler denne oppfatning. Når kvinner og menn blir bedt om å ta stilling til det samme forholdet med referanse til sin egen avdeling, blir imidlertid kvinnene mer enige med menn. 53% av kvinnene mener da at kvinner og menn har like gode muligheter. Mennenes oppfatning er omtrent den samme (74%).

Asplund tolker uoverensstemmelsene dithen at de kan ha sammenheng med at

menn har bedre kjennskap til forholdene i bedriften utenfor sin egen avdeling enn det kvinner har. Dette er et av de resonnement forfatteren gjør som jeg har store vansker med å følge. Det innebærer jo at menns kjennskap til virkeligheten gjøres til tolkningsramme for kvinners oppfatninger, og til norm for hvordan det egentlig er. Asplund lar imidlertid ikke menn beholde denne form for suverenitet lenge, men prøver tvert imot å få dem til å tenke seg litt om. Og — det har de grunn til!

Undersøkelsen viser nemlig også at menn i større grad enn kvinner psykologiserer årsakene til menns overordnede og kvinners underordnede posisjon i arbeidslivet. Asplund knytter dette an til menns selvbilde. Jeg siterer: «Ettersom menn også psykologiserer sin egen suksess, dvs. de tror at det er et spørsmål om tro på seg selv og personlig (følelsesmessig) støtte fra familien, når det går bra, må man anta at dette avspeiler en sterk norm om at «det er individet selv» det kommer an på. Denne normen er ikke like sterk hos kvinner» (s. 49). Det understrekes at dersom mannlige ledere og personalfolk går rundt og tror det er private og psykologiske mangler ved kvinnene selv som er hindringen, da blir det vanskelig å utvikle tiltak som kan fremme likestilling. Og — vanskelig — det viser holdningsundersøkelsen at kvinnene vet det er, mens menn ikke har den samme oppfatning. Kvinnenes virkelighet er altså på mange måter annerledes enn mennenes, og det er en virkelighet kvinnene fortsatt ser ut til å være alene om å kjenne. Behovet for dialog er m.a.o. skrikende klart, mens grunnlaget for dette ikke alltid er like lett å finne.

Etter å ha konkludert med at dagens organisasjonsformer er uhensiktsmessige fordi de virker kvinnekriminerende, begrunner Asplund behovet for nye organisasjons- og ledelsesformer ytterligere i de

tre påfølgende kapitler. Forfatteren referer her til noen «trender» eller utviklingslinjer i vår egen tid, som hun mener vil komme til å kreve andre organisasjons- og ledelsesformer i fremtiden, som også vil være mer kvinnevennlige. Det er i hovedsak «to-karrierefamilien» og den teknologiske utvikling som utgjør de «trender» forfatteren fester sin lit til. Med unntak av at hun såvidt berører kvinnelige ledesers dobbeltrolle (familie/jobb), forlater Asplund i disse tre kapitlene kjønn som et betydningsfullt forhold.

I kapitlene som omhandler nye familiemønstre, nye organisasjonsformer og nye ledelsesformer, finner det med andre ord sted en sammenblanding av hva som er visjon og hva som er realitet i vår egen tids virkelighet. Samtidig er det nettopp disse kapitlene som er kjernen i hennes legitimering av likestillingsarbeid overfor bedriftsledelsen. Dette at nåtid og fremtid på en måte flyter over i hverandre, har etter min evne til å «skue inn i nåtiden», sammenheng med at kjønn forsvinner som et betydningsfullt forhold. Dette gjelder både i vurderingen av *hvilke* utviklingslinjer som anses som betydningsfulle, og i visjonene om *hvordan* disse kan få betydning i fremtiden. Det er f.eks. ikke uproblematisk å trekke frem gjensidig støttende samlivsformer (følelsesmessig, praktisk og yrkesmessig), som en betydningsfull trend, når tradisjonelle rollemønstre eller brudd mellom ektefeller er langt mer dominerende utviklingslinjer i vår egen tid. Det er dessuten nokså drøyt å hevde at den økte teknologisering, som er en dominerende trend, kan føre til organisasjonsformer som vil gi kvinnen større innflytelse når «teknopatriarkatet» er noe av det vanskeligste å hamle opp med for kvinner. Når det androgyne mennesket i tillegg lanseres som det «mennesket», og den lederen, både kvinner og menn burde samle sin interesse om,

før vi har klart å rukke ved dominansforholdet mellom kjønnene, da blir kjønnsnøytraliteten fullkomment bråmoden. Og — dialogen — kan den endelig begynne, eller skrinlegges for godt?

Er det nettopp slike former for *velformulert kjønnsnøytralitet* som skal til for å involvere mannlige bedriftsledere og personalsjefer i tiltak for å bedre kvinners utviklings- og avansementsmuligheter? Eller er dette nettopp noe vi bør vokte oss for? Asplund gir seg imidlertid ikke med å håpe på at de nye «trendene» vil resultere i større likeverdighet mellom kjønnene. Det velformulerte ligger derimot i at hun med enda større «tyngde» argumenterer for organisasjonsmessige endringer, samtidig som hun hele tiden minner leseren om at skal en få brukt menneskene bedre i fremtidens organisasjoner, da må kvinnene gis bedre muligheter enn de har i dag. Det kommer nemlig ikke av seg selv. Dette følges opp i de to siste kapitlene hvor hun både motiverer for, og viser hvordan det går an å gjennomføre tiltak som kan fremme kvinnes utviklings- og avansementsmuligheter. Boken tar opp så mange og så store spørsmål, at den nødvendigvis blir mangelfull både når det gjelder avklaring av det teoretiske og forskningsmetodiske grunnlaget, og når det gjelder de mer konkrete spørsmål som er forbundet med tiltak.

Som det skulle ha fremgått, er det å håpe at Asplunds bok blir lest av en langt bredere krets enn de som på forhånd arbeider ut fra et kvinneperspektiv. Boken er å anbefale

for ledere, som såkalte «Management litteratur», og da for mannlige i særdeleshet. Det ville være synd om den ikke nådde frem til dette publikum. Det kan også være verd å lese for alle kvinner som etter hvert sitter i personalavdelingene rundt omkring og ønsker å gjøre noe med kvinners muligheter i bedriften. Den er, som nevnt, også et studium verdt for alle andre kvinner som lurer på hvordan det er å ha sitt virke der. Det er nemlig mangt å forholde seg til når en som kvinnelig konsulent eller personalmedarbeider skal forsøke å overbevise mannlige overordnede om at det er nødvendig å bedre kvinners utviklings- og avansementsmuligheter.

Så får jo «hver og en især» vurdere hva tid, og hvor langt, det er hensiktsmessig å følge Gisela Asplunds mildt avdekkende men likevel konfliktladede linje, eller hennes velformulerte kjønnsnøytrale linje. Det er jo spørsmål vi som enkeltpersoner likevel må forholde oss til i den dialog vi som kvinner fører med menn og med hverandre. Etter å ha lest denne boken, kjennes det imidlertid først og fremst påtrengende nødvendig å finne frem til et annet grunnlag for dialog som kan forankres *både* i realiteter og i fremtidsvisjoner uten at vi dermed forlater kjønn som et betydningsfullt forhold.

Gisela Asplund:

Karriere.

Menn, kvinner og lederskap.

Gyldendal Norsk Forlag.

Kvinnehistorie fra Danmark

Ved Gro Hagemann

To kvinnehistoriske antologier er nylig kommet ut i Danmark. Den ene, *Tidens kvinder*, handler om kvinner i mellomkrigstidas Danmark. Den springer ut av et møte ved Århus Universitet våren 1984 og er redigert av Hilda Rømer Christensen og Hanne Rimmen Nielsen. Den andre, *Kvindefællesskaber*, er resultat av et mer langvarig samarbeid i kvinnehistoriegruppen ved Aalborg Universitetscenter. Den er redigert av Anna-Birte Ravn og Marianne Rostgaard.

Antologier av denne typen er etter hvert blitt en kjent genre, ikke minst innenfor kvinnehistorie. De forsvaret også sin plass fordi de svært ofte formidler forskningsresultater som ellers ville ha vært mer eller mindre utilgjengelige. I de foreliggende samlingene gjelder det iallfall for de mannlige studentbidragene. Men i hvilken grad kan denne genren også gi mer enn summen av enkeltresultater? For meg har dette stilt seg som et sentralt spørsmål etter å ha lest de to danske antologiene.

Tidens kvinder består dels av sakshistoriske artikler, dels av bidrag av bibliografisk, metodisk og didaktisk art. Jeg synes mye om denne kombinasjonen, fordi den gjør en antologi til en nyttig håndbok, ikke minst i undervisningssammenheng. I dette tilfellet er dessuten de ikke-sakshistoriske bidragene blant antologiens beste. Imponerende er Hanne Rimmen Nielsens litteraturoversikt, som også er samlingens mest omfangsrike. Den omfatter både generelle historiske og kulturhistoriske verker og

mer spesielle kvinnehistoriske arbeider, dessuten et rikt utvalg av tidens egen litteratur og noe ikke-skriftlig materiale. Godt er også Inger Svanes bidrag om kvinnehistorien i gymnaset. Hun oppsummerer at noen posisjoner nå er nådd når det gjelder å få kvinnene inn i historiefaget, men også at interessen for kvinnehistorien later til å være langt større blant enkelte av lærerne enn blant elevene. Interessant er den drøftingen hun foretar på bakgrunn av en spørreundersøkelse blant egne elever. Hun kommer til at den labre interessen i stor grad bunner i elevenes egen livssituasjon og usikre framtidsmuligheter. Også for kvinnelige elever spiller alder en viktigere rolle enn kjønn når det gjelder faglige interesser.

Mer varierende er kvaliteten på de seks faghistoriske bidragene, og flere av dem skjemmes av manglende gjennomarbeiding. Utover tidsavgrensningen kan jeg heller ikke se at det foreligger noen felles problemorientering i artiklene. Inger Lise Jensen og Anette Bochorst behandler i hver sin artikkel ulike sider ved befolkningsspørsmålet i perioden. Elisabeth Sonnichsen har skrevet en kort artikkel om kvinner og boligplanlegging, der hun lykkes i å trekke inn såvel de kvinnepolitiske visjonene som den sosiale slagsiden i den gryende kollektivbevegelsen. Lene Mørk Hansen behandler hushjelpenes sosiale kår og også mer politiske sider ved hushjelpsspørsmålet. Hilda Rømer Christensen har foretatt en gjennomgang av ungpikers liv i industribyen Herning. Framstillingen er i

stor grad basert på intervjuer og gir et levende innblikk såvel i familieliv som i organisert og uorganisert fritid.

Det mest spennende bidraget er etter min mening Kirsten Geertsens analyse av forsørgerbegrepet i mellomkrigstida. Hun starter med en diskusjon av husarbeidets økonomiske status i forlengelse av den marxistisk inspirerte husarbeidsdebatten. Her har forfatteren også tidligere markert seg med klare standpunkter, og denne artikkelen representerer en fruktbar utvikling. Hennes hovedpoeng er at en husarbeider (husmor) bytter sin arbeidsinnsats i familien med en del av mannens lønnsinntekt, og at hun derfor bare tilsynelatende er forsørget av ham. I lys av dette perspektivet gjennomgår hun mellomkrigstidas ekteskaps- og sosiallovgivning og påviser en klar uoverensstemmelse. Mens ekteskapslovgivningen slår fast en gjensidig forsørgelsesplikt mellom ektefeller, hevder sosiallovgivningen at mannen er familiens overhode og forsørger. Forfatterens konklusjon er at sosiallovgivningens oppfatning kom til å bli den rådende, og at dette har bidratt til å øke den ulikheten mellom kjønn i lønnsarbeiderklassen som den kapitalistiske produksjonsmåten skaper.

Antologiens metodiske bidrag er Hanne Caspersens artikkel om egne erfaringer i forskningsprosessen. Hun maner til et oppgjør med «den klassiske kildekritik» og med illusjonen om den objektive forskeren. Hun reiser dermed kritikk mot en positivistisk og empiristisk tradisjon i historieforskningen og problematiserer forholdet mellom forskersubjekt og forskningsobjekt. Men det er uklart for meg hvor hun vil plassere seg med sin «subjektive metode». Så langt synes jeg hun overbetoner forskerens personlige erfaringer på bekostning av teoretisk forståelse og empiriske belegg.

Tidens kvinder inneholder både interes-

sant stoff og oppslag til debatt. Som en helhet framstår den likevel som lite gjennomarbeidet og tematisk sprikende. Et stykke på vei må nok dette tilskrives at antologien springer ut av et enkelt møte og ikke av et nærmere samarbeid mellom forfatterne. Men det henger også sammen med noen mangler i selve redigeringsarbeidet. For det ene hadde de fleste artiklene tjent på en hardere hånd fra redaktørenes side. For det andre mangler en mer syntetiserende sammenfatning som kunne ha plassert de enkelte bidragene i en større sammenheng. Redaktørenes forord er for summarisk til å kunne ha en slik funksjon. Selv om det er en krevende oppgave, tror jeg at et mer aktivt redigeringsarbeid er en forutsetning for at helheten i en antologi skal kunne bli noe mer enn summen av enkeltbidrag.

Den andre antologien, *Kvindefællesskaber*, har ingen kronologisk avgrensning, og også her er den tematiske variasjonen stor. Når denne samlingen likevel framstår som mer enhetlig enn den første, er det fordi den er bygget opp omkring en felles problemorientering. Forfatterne tar ikke bare sikte på en beskrivelse av ulike kvinnefelleskap. De diskuterer også disse fellekskapers karakter, blant annet ut fra enkelte kvinneforskeres forestillinger om en universell kvinnekultur.

Også samlingens to historiografiske bidrag bygger opp under denne problemorienteringen. Bente Rosenbeck har foretatt en bred gjennomgang av den danske kvinnehistoriens historie. I tillegg til viktig informasjon inneholder artikkelen også markerte synspunkter på fagpolitiske spørsmål. Forfatteren hevder at det verken er tilstrekkelig med en sosialhistorisk integrert kvinnehistorie eller en historie som erstatter kvinner med menn. For en virkelig forståelse av historie og samfunn er det nødvendig å innføre *kjønn* som historisk kategori. Tiden er nå moden for en større

teoretisk bearbeiding av de empiriske resultatene som etter hvert foreligger, hevder forfatteren, som er blant dem som mener at dette best kan oppnås gjennom autonomi og isolasjon i forhold til historieforskningen forøvrig.

Grethe Carlsund Petersens kritiske no-

ter om familieforskning er samlingens andre historiografiske bidrag. Det inneholder en gjennomgang av sentrale historiske og sosiologiske teorier fra og med Engels. Skarpest er forfatterens kritikk av det hun kaller universalhistoriske teorier om familieutviklingen. Denne trangen til å

sette menneskelig aktivitet og organisasjon på en fellesnevner innebærer ifølge forfatteren en isolering av fenomenet fra historiske og samfunnsmessige sammenhenger og også en fare for (biologisk) reduksjonisme. Dessuten viser hun også at et universelt familiebegrep er politisk og ideologisk motivert, og at store deler av forskningen har vært en del av et forsvar for kjernefamilien. Avslutningsvis oppfordrer hun til å oppgi generaliseringstrangen for en stund og konsentrere seg om gitte historiske sammenhenger for å undersøke hvilke funksjoner familien har ivaretatt og på hvilken måte den har bidratt til produksjonen av sosiale kjønn.

De sakhistoriske bidragene i antologien følger pent opp og styrer stort sett utenom enhver generaliseringstrang både når det gjelder familie og kvinnefellesskaper. Dorthé Skadhaug har tatt for seg trolldomsprosesser på 1600-tallet med utgangspunkt i forestillingene om hemmelige fellesskaper blant trollfolk. Hun slår fast at det ikke finnes kildemessig belegg for å hevde at disse fellesskapene faktisk eksisterte. Dermed avviser hun også enkelte kvinneforskeres oppfatning om at trolldomsprosessene rettet seg mot hemmelige kvinnegrupper.

Lisbeth Jensen har sett på den begynnende maskuliniseringen og teknifiseringen av fødselshjelpen fra 1600-tallet. Hun viser at medisinenes frammarsj førte til at verdifull kunnskap og sosiale institusjoner som kvinnene tidligere hadde stått for, gikk tapt. Birgitte Possing har gitt oss endel av de utstøttes historie på 1700- og 1800-tallet for å belyse endringer i oppfatningen av kvinnelighet. Gjennom fire kvinneskjebner illustrerer hun hvordan holdningen til enkelte gamle kvinnekunster endret seg, både fra rettsvesenets og fra menigmanns side.

Lene Jørgensen skriver om kvinnes stilling i det lille øysamfunnet Lesø utenfor

Frederikshavn. Mange har framstilt dette som et samfunn der kvinnene hadde stor makt, der konen var «Manden i Huset» på 1700- og 1800-tallet. Ved en gjennomgang av folketellingsmateriale, kirkebøker og rettsmateriale, viser forfatteren at kvinnene ikke har stått så sterkt som tradisjonen har villet ha det til. Samtidig framgår det at kvinnes avgjørende stilling i jordbruksproduksjonen også ga dem en svært selvstendig posisjon i samfunnet. Samme poeng understrekes av Marianne Rostgaard, som har behandlet arbeidsdeling og arbeidsgilder i bondesamfunnet på 1800-tallet. Hun viser at kvinnes status hadde sin basis i de store kvinnearbeidene, særlig framstillingen av lin, ull, smør og ost, som hadde stor betydning i en selvforsyningsøkonomi. Med omlegging av landbruksproduksjonen forsvant endel av det tyngste arbeidet, og med det også endel av det arbeidet som hadde gitt kvinnene en form for makt. Et beslektet tema behandler Gudrun Breidahl i en artikkel om kvinnene i husmannsbevegelsen. Hun viser hvordan husholdningssaken kom til å bli stadig viktigere for de organiserte husmannskonene ettersom kvinnes innsats i jordbruksarbeidet avtok i begynnelsen av dette hundreåret. Som i byenes husmorbevegelse vokste det fram krav om at husmorgjeringen måtte betraktes som et eget fag som krevde en egen utdanning.

En bredere diskusjon av politiske kvinnefellesskaper inneholder Anna-Birte Ravns artikkel. På bakgrunn av Hanne Haavinds fire premisser for fellesskap mellom kvinner har hun analysert den organiserte kvinnebevegelsen omkring århundreskiftet. Hennes konklusjon er at både kvinnesaksbevegelsen, arbeiderkvinnebevegelsen og bondekvinnebevegelsen på forskjellige måter eksisterte på premisser som innebar tilpasning til det patriarkalske samfunnet. Det samme poenget illustreres for såvidt også i Dorte Christensens artikkel

om kvinner i det grundtvigianske miljøet i stasjonsbyen Vrå i Nord-Jylland.

I et etterskrift fører Anna-Birte Ravn sine synspunkter fram til dagens debatt og dagens kvinnebevegelse. Hun slår fast at enhver særartsideologi innebærer en skjult underordning av kvinner. Et frigjørende kvinnefelleskap må hevde kvinners interesser overfor menn med utgangspunkt i sosiale forskjeller mellom kjønnene, og uten at det legitimeres med kvinners særlige egenskaper eller verdier. Etterordet fungerer også som antologiens sluttord og oppsummerer mye av den holdningen jeg oppfatter som samlingens røde tråd. Nå er heller ikke denne antologien fri for svakheter. Ikke alle innlegg er like gode, og ikke alle har klart å gjennomføre en problemorientering i det de har skrevet. Men

alt i alt framstår samlingen likevel som noe mer enn summen av enkeltresultater. Redaktørene må utvilsomt tilskrives en del av æren for dette. Men først og fremst vil jeg tro at resultatet skyldes samarbeidet i kvinnehistoriegruppa ved Aalborg Universitetscenter. Antologien blir dermed et eksempel på at en viss isolering fra historieforskningen forøvrig kan gi meget fruktbare resultater.

Tidens kvinder

Håndbibliotekets veninder
Århus universitet

Kvindefællesskaber

Hæfter for historie
Historiestudiet
Aalborg Universitetscenter

Kvinnekår i det gamle samfunn ca. 1500–1850

Ved Eli Fure

I utgangspunktet skulle man tro at kvinners liv og virke gjennom tidene ville ha lettere for å komme frem i en lokal enn i en nasjonal eller global historie. Slik er det imidlertid ikke, i hvert fall ikke hittil. Det viser Liv Marthinsen i den første artikkel i boka *Kvinnekår i det gamle samfunn ca. 1500-1850*. Med denne boka vil fremtidige bygdebokforfattere være bedre skodd til å få kvinnene med i lokalhistorien. Boka er en artikkelsamling basert på et seminar Norsk lokalhistorisk institutt holdt sommeren 1984. Den er redigert av Anna Tranberg og Harald Winge.

Men også for historieinteresserte mer generelt er boka informativ lesning. Dels fordi den gjennomgår helt konkret ulike typer bygdebøker og peker på hvordan og hvorfor kvinnene er uteglemt, og hva som kan gjøres for å rette opp dette. Dels fordi den inneholder mye ny kunnskap, både om kvinner og om lokalsamfunn. Videre inneholder den en bibliografi samt en oversikt over kvinnerelevante lover og forordninger i perioden 1500–1850.

Som historieskrivning mer generelt, har lokalhistorien gjennomgått ulike faser. Først en runde hvor institusjonshistorikere har dominert, deretter en periode med vektlegging av økonomiske forhold, senere også sosiale forhold. Dette siste har munnet ut i en interesse for å se samfunnet i et

helhetsperspektiv, hvor ikke minst hverdagslivets historie må få en viktig plass. Siden kvinnene har vært i mindre kontakt med de offentlige myndigheter enn menn, har de etterlatt seg færre spor i kildene. Men med en økt interesse for hverdagsliv og arbeidsliv, kombinert med problemstillinger knyttet til kjønn, skulle det være mulig å få en lokalhistorie hvor kvinnene er synliggjort.

Hvorfor er det så viktig å få inn kvinneperspektivet i lokalhistorien? Liv Marthinsen gir to svar i sin artikkel om kvinnene i den generelle by- og bygdehistorien. Det ene er at bygdebokforfattere ønsker å gi en allsidig skildring av lokalsamfunnet, det andre er å yte rettferdighet overfor de kvinnelige lesere av bygdeboka. Og det bilde de fleste av artikkelforfatterne vil gi dagens lesere av fortidens kvinner, er ikke primært undertrykte og passive vesen, men aktive, arbeidssomme og handlekraftige individer.

Helt utpreget er dette i Hilde Sandviks artikkel om kvinner i bynæringer, hvor hun viser at kvinner har vært aktive i ulike typer handelsvirksomhet, til tross for at lovtekstene skulle få oss til å tro noe helt annet. Kvinneperspektivet leder naturlig frem til en mer generell diskusjon rundt myndighetsbegrepet.

I Ingeborg Fløystads artikkel om kvinnene i arbeidslivet i det gamle samfunn trer

kvinnen som helt sentral arbeidskraft frem. Hun påpeker dessuten endringer i kvinnes arbeidsområde i en periode hvor vi vanligvis tenker at endringer er ikke-eksisterende. Videre vises geografisk variasjon, altså en utfordring til lokalhistorikere om å arbeide mer med dette.

Lisabet Risa fremhever innledningsvis i sin artikkel om kvinnegrupper i møte med samfunn og styresmakter før 1850, faren for at vi skal la oss dirigere av dagens oppfatninger i vår tolkning av fortidige samfunn. Det som vi synes er urettferdig i dag, behøver ikke å ha vært følt slik av fortidens kvinner. Artikkelen tar utgangspunkt i de situasjoner hvor kvinnene møtte de offentlige myndigheter, både de begivenheter som var de fleste kvinner til del, såvel som mer marginale begivenheter som bare svært få kvinner opplevde. Men etter som det f.eks. ikke var dagligdagse hendelser at kvinner fødte i dølgsmål, vil det bare være noen få eksempler på dette i de enkelte prestegjeld. For å få studert omfang og betydning av marginal oppførsel trengs større områder, og Lisabet Risa mener at neste skritt må være å utarbeide regionshistorier.

Den som har klareste øye for kvinnes vanskelige stilling, er Ståle Dyrvik. Konklusjonen hans er riktignok at *mangfoldet* i kvinnes livsløp var typisk for det gamle samfunnet, men han legger også vekt på hvor vanskelig kvinnene kunne ha det, særlig de gamle kvinnene. Ellers gir artikkelen rikelig med praktiske råd og vink om hvordan man kan bruke kirkebøker og folketellinger til å studere kvinners livsløp.

Den andre demografisk pregede artikkelen i samlingen er skrevet av Sølvi Sogner. Hun har spesielt tatt for seg de gifte kvinnes situasjon, og viser tydelig at både mann og kvinne måtte til for å forestå et hushold. Den hyppige omgiftefrekvensen viser det. Verdt å merke seg er imidlertid at

omgiftefrekvensen er høyere for husmenn enn for gårdbrukere, mens den er lavere for husmannsenker enn for gårdbrukerenker. Vel var det viktig å skaffe seg en kone, det kunne være billigere og greiere enn en tjenestejente, men en gammel husmannsenke hadde ikke mye å tilby. Sølvi Sogner har i sin artikkel gjort bruk av resultater fra flere hovedoppgaver i historisk demografi. Det gjør konklusjonene hennes sterke, og det er svært verdifullt at stoff fra hovedoppgaver som ellers er vanskelig tilgjengelige, på denne måten blir kjent.

Jeg har spart perlen i denne samlingen til slutt. Det må være Anna Tranbergs artikkel om kjønn og språk i gards- og slekts-historie. I de fleste andre artiklene blir det påpekt at med bevisste problemstillinger knyttet til kjønn, vil kvinnen komme bedre frem. Anna Tranberg viser i tillegg til dette, hvordan vi selv er med på å skjule kvinnen i historien. Ikke bare ved å la oss styre av kildenes mannsdominans, men ved selv å skjule kvinnes eksistens der kildene for såvidt ikke legger opp til det. Det viser seg at gards- og slektshistoriene ikke er styrt etter garden, men etter *menne*ne på garden. Typografisk gir det seg utslag i at de mannlige brukere utheves med fete typer, mens kvinnene får en mer uanselig plass inneklemt i resten av teksten. Kvinner som sitter som enker på gårder og plasser, blir helt oversett, selv om denne perioden kan ha vart like lenge som den tiden da begge ektefeller levde. Det er mannen som sår og høster, kjøper og selger dyr. Dette står det selvsagt ikke noe om i kildene, det er noe forfatterne selv har diktet opp. Jeg avslutter med siste avsnitt i Anna Tranbergs artikkel:

«Hva hjelper det med historiske kilder når vi ikke har et bevisst og reflektert forhold til så vel kildene som vår egen språkbruk? Når vi blir oppmerksomme på det kvinnelige fravær i språket vårt, så vil

kvinnene også bli mer nærværende i historien. Når vi får tanke for kvinnen, vil vi også få ord for henne.»

Anna Tranberg og Harald Winge (red.):

Kvinnekår i det gamle samfunn ca. 1500-1850.

Norsk lokalhistorisk institutt,
Oslo 1985.

Forsideillustrasjon til boka.

Litteraturkommentarer

Fjernarbeid — vegen til det gode liv?

Utviklingen innen data og teleteknologi har skapt et bilde av et nytt arbeidsliv. Arbeidet kan utføres på en dataterminal hjemme i stua, mens man kommuniserer med arbeidsgiver og kolleger over telenettet. Bildet av fjernarbeideren bringer løfter om et nytt og bedre liv. Han slipper å gå på jobben. I stedet sitter han på verandaen i sola og ser ut til å få det beste ut av tilværelsen. Ingen maser, stiller krav eller passer på at han arbeider. Han har tydeligvis den totale frihet til å innrette seg etter eget ønske. Bildet av fjernarbeideren gir assosiasjoner om ferie og fritid. Det er nesten umerkelig at han arbeider. Han tjener til livets opphold mens han lever som om han skulle ha ferie.

Realiteten er at det i dag teknisk sett ikke er noe i vegen for å begynne med fjernarbeid. Man kan anskaffe en dataterminal og kople denne til telenettet gjennom telefonen. Få mennesker har utnyttet denne muligheten. Utbredelsen av fjernarbeid dreier seg altså om mer enn tekniske spørsmål.

Rapporten om fjernarbeid bygger på en undersøkelse av fjernarbeid i Norge og har eksempler fra andre land. Den bygger bl.a. på intervjuer med norske fjernarbeidere og initiativtakere til fjernarbeidssentraler i distriktene. Fjernarbeid er informasjonsarbeid som utføres i et lokalt geografisk skilt fra arbeidsgiver. Det benyttes data-

teknologi, og personlig kontakt erstattes av telekommunikasjon og post. Arbeidet kan utføres i hjemmet eller i fjernarbeidssentraler der flere arbeider sammen. Som hjemmearbeidere starter kvinner tekstbehandlingsbyrå og menn datakonsulentfirma. I distrikts-Norge opprettes nye virksomheter som utfører data- og skrivetjenester for kunder andre steder i landet. Rapporten drøfter mulighetene for desentralisering av arbeidslivet og en bedre tilpasning mellom arbeidsliv og familie. Prosjektansvarlig er Merete Lie.

Merete Lie:

Fjernarbeid — veien til det gode liv?

Institutt for industriell miljøforskning, tilsluttet SINTEF, Trondheim-NTH, 1985.

Kvinner i arkeologi i Norge

Rapporten er et av de mange tiltak som en nystartet gruppe K.A.N. (Kvinner i arkeologi i Norge) står for. I mai 1985 ble det arrangert et seminar om «Arkeologisk kvinneforskning og kvinner i arkeologisk forskning», finansiert av RHF, NAVF. Her ble K.A.N. organisert. K.A.N.s målsetting er:

1. Vi vil vite mer om oss selv som kvinner, og om våre arbeidsbetingelser i et historisk perspektiv, samt om våre arbeidsbetingelser sammenlignet med mannliges kollegers.

2. Vi vil vite mer om kvinnene i fortiden.
3. Vi vil bedre betingelsene for kvinnelige arkeologer i faget.

Rapporten er første nummer i en tidsskriftsserie som gruppen vil utgi. Innholdet er først og fremst hentet fra innleggene på seminaret i mai. Tidsskriftet vil komme med to nummer i året.

Tidsskriftet har som formål å fremme kvinners forskning og kvinneforskning i nordisk arkeologi. Det skal:

- gi plass for veletablerte forskningsfelt og lite utforskete sider ved forhistorieforskningen
- være talerør for arkeologer som søker en kvalitativt ny forskning gjennom utvikling av nye overordnede teorier, revurdering av metodiske prinsipper, nye måter å se kilder på, søking etter nye kilder
- være talerør for tanker og meningsyttringer om kvinners arbeidsvilkår og arbeidsfelt i arkeologien og i samfunnet.

Redaksjon: Liv Helga Dommasnes, Else Johansen Kleppe.

Redaksjonens adresse: Historisk museum, J. Frieles gate 3, 5000 Bergen.

K.A.N. *Kvinner i arkeologi i Norge*. Nr. 1, 1985.

Materialisten viser «kvinneundertrykkingens nye ansikter»

Materialisten, tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt, presenterer i nr. 4/85 flere spennende artikler som tar for seg «kvinneundertrykkingens nye ansikter».

Bl.a. tar Hanne Haavind opp hvordan forholdet mellom kvinner og menn er i ferd

med å endres. Utgangspunktet var at i sytti-årene skjedde en rekke sosiale endringer med stor betydning for kvinners situasjon. Haavind beskriver disse endringene ved å si at det foregår en bevegelse fra et samfunn med segregering mellom kjønnene, mot et samfunn der større integrering mellom kjønnene er idealet. Likeledes er det en bevegelse fra et samfunn der kjønnsforskjeller er et uttrykk for sosial orden, mot et samfunn der slike forskjeller forsøkes redusert. Hun gir eksempler på hvordan dette nedfeller seg i konkrete situasjoner hvor menn og kvinner møtes, og hvordan det legitimeres at kvinnen er underordnet.

Liv Finstad peker i sin artikkel på «mannlige hersketeknikker». De fem vanlige hersketeknikkene er: usynliggjøring, tilbakeholdelse av informasjon, latterliggjøring, dobbeltstraffing og påføring av skyld og skam. I bekjempelsen av disse hersketeknikkene bringer hun erfaringer fra «bøllekurset». (Selvhevdelseskurs for kvinner. Det er Studieforbundet Ny Verden som er formell arrangør av dette kurset. Henvendelse om kurs kan rettes til Studieforbundet Ny Verden, Postboks 478, 1502 Moss.)

Guri Verne tar opp noe av det samme som *Liv Finstad*. Med bakgrunn i egne erfaringer sier hun noe om det å være kvinne i et mannsdominert forskningsmiljø.

Cecilie Høigård har en artikkel om erfaringer fra prostitusjonsdebatten på FNs alternative kvinnekonferanse i Nairobi.

Materialisten

Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt

Utgis av Forlaget Oktober

Redaktør: Cecilie Høigård

Adresse: Boks 13, Montebello
0310 Oslo 3

Abonnement: kr 100,- for fire numre
Enkeltnr.: kr 30,-

Kvinner og utvikling

Rapporten *Women and Development* er utført på oppdrag av Departementet for utviklingshjelp i anledning igangsettelsen av forskningsprogrammet «Kvinner og utvikling». Formålet var å utarbeide en oversikt over forskningsfronten for dette temaet, og å skaffe til veie og presentere systematiske oversikter over internasjonal litteratur på området.

De sentrale temaene i rapporten er:

- Det norske fagmiljøet og det internasjonale fagfeltet
- Bidrag fra forskningsfronten
- Forskningsprogrammer og prioriteringer
- Tilgjengelig kildemateriale her i Norge. Bibliografier.

Live Brekke, som har utarbeidet rapporten, oppsummerer det norske fagmiljøet «både som *lite* og som *heterogent* i den forstand at forskjellige fagtradisjoner, metodiske innfallsvinkler, geografiske områder og teoretiske forståelsesmåter er representert». Det norske fagmiljøet plasseres i forhold til den internasjonale forskningen, som omtales som svært omfattende og mangfoldig. Brekke ser et sentralt skille mellom de bidragene som analyserer kvinneinteresser i forhold til makrostrukturer, og de som tar opp kvinneinteresser i forhold til hverdags-spørsmål som ved, vann, ernæring osv. Hun oppsummerer utviklingen innen forskningsområdet slik:

«Mot slutten av 1970-tallet og i begynnelsen av 1980-tallet utvikler det seg en kritisk og teoretisk tradisjon innen forskningen om «Kvinner og utvikling». Denne tradisjonen stiller seg kritisk til etablerte begreper om modernisering, industrialisering og utvikling samtidig som den oppløser kjønnskategoriene som adekvate analytiske redskaper for samfunnsforståelse. Oppmerksomheten rettes nå mot sosiale relasjoner og da særlig mot hvordan dominans- og underordningsforholdet mellom menn og kvinner

henger sammen med andre dominans- og undertrykkingsforhold i andre sosiale relasjoner» (s. 13).

I rapportens siste deler går Brekke igjen om relevante forskningsprogrammer ved andre institusjoner, og tilgjengelig litteratur og bibliografier i Norge.

Rapporten koster kr 30 og kan bestilles fra bokhandel eller fra Norsk Utenrikspolitisk institutt, Postboks 8159 Dep., 0030 Oslo 1. Tlf. (02) 44 58 20.

Live Brekke:

Women and Development

NUPI-rapport nr. 91, okt. 1985

Kvinnelitteratur — om kvinner og arbeid

Norsk Voksenpedagogisk Institutt engasjerte i høst Stefania Traustadottir til å lage en litteraturutredning om kvinner og arbeid, bl.a. for å lette tilgangen til aktuell kvinnelitteratur for instituttets forskere. Etter 4 måneders arbeid foreligger nå rapporten.

Profesjonaliseringen av omsorgsarbeidet er en av de viktigste endringene som har skjedd på arbeidsmarkedet i løpet av 70-årene. Gifte yrkeskvinner er konsentrert til noen få yrkeskategorier der de utgjør flesteparten av de sysselsatte. Kvinnenes økte deltakelse i inntektsgivende arbeid ligger for en stor del i deltidsordningen. — Dette er temaer som berøres av Stefania Traustadottir. Hun sier videre i utredningen at nyere forskning om kvinner og deres yrkestilknytning har tatt utgangspunkt i variasjonen blant kvinner — kvinner er ikke noen ensartet gruppe, og dette viser bl.a. nye og mer nyanserte definisjoner av begreper. Skillet mellom en-inntekts-familie og to-inntekts-familie har vist seg å være for snevert, og derfor har begrepet to-karriere-familier blitt nødvendig (definert som en

familie der kvinner har et profesjonelt yrke, yrkeskategori som krever akademisk utdanning og ansettelse).

Et annet spørsmål som drøftes i utredningen er om full yrkesaktivitet koster reduksjon i innsats i hjemmesfæren. Om målestokken er antall barn, er det mye av forskningen som tyder på at utdannede kvinner som jobber heltid og satser på yrkeskarriere, har færre barn enn andre kvinner, og at de er eldre når de velger å få sine barn. Forskningen har også påvist at karrierekvinnene tar kortere avbrudd fra arbeidslivet enn de andre kvinnene (yrkesaktive kvinner med lavere utdanning og kortere arbeidstid).

Om deltaking i arbeidslivet betraktes som et gode og gir uttrykk for økt likestilling mellom kvinner og menn, har det skjedd en positiv utvikling det siste ti-året. Men om vi ønsker å gå noe videre og si at likestilling på arbeidsmarkedet må innebære at kvinner og menn deltar like mye og på de samme områdene, ikke bare like ofte, er det langt igjen.

Om kvinner og arbeid.

Arbeidsnotat av Stefania Traustdottir.
Norsk voksenpedagogisk institutt,
Trondheim, 1985.

Europeisk likestillingsoversikt

I 1980 ble det påbegynt et arbeid for å kartlegge likestillingsforetak i medlemslandene i Europarådet. I 1982 kom rapporten *Historical development and descriptive analysis of national machinery set up in member states of the Council of Europe to promote the equality between women and men*. I 1985 kom en oppfølgingsrapport, som også tar for seg organi-

sasjoner som ikke er tilknyttet statsapparatet. Denne siste rapporten inneholder fylldige oversikter over forskjellige offentlige organisasjoner og en sammenliknende analyse av disse. Den delen som inneholder oversikt over halvoffisielle («tradisjonelle kvinneorganisasjoner») og mer frittstående grupper og organisasjoner er noe tynnere, men det er vel også en vanskeligere oppgave.

Eliane Vogel-Polsky:

National institutional and non-institutional machinery established in the Council of Europe member states to promote equality between women and men.

Strasbourg 1985.

Kvindeindtryk — Kvindeudtryk

er tittelen på den fjerde i rekken av «Årbog for kvindestudier ved Aalborg Universitetscenter». Årboka for 1985 inneholder i hovedsak bidrag fra humanioraområdet i dansk avgrensning, altså også noe fra disipliner som hos oss er samfunnsvitenskap. Redaksjonsgruppa presenterer innholdet slik:

«... vi setter focus på de forskjellige indtryk, som kvinder får gennem en ugebladspressen, der henvender sig specielt til dem. Disse indtryk undersøges ikke som en sammenhængende ideologi, som bladene vil presse ned over det kvindelige publikum, men sættes derimod i forbindelse med modsætninger og identitetsafprøvninger i læserindenes liv.

Samtidig præsenterer vi så forskellige udtryksformer som romanen og anorexia nervosa for at indfange den kvindelige synsvinkel gennem nærlæsning og analyse af fiktive og selvbiografiske værker. I disse analyser undersøges såvel negative som positive udviklingsmuligheder i den kvindelige livshistorie, mens årbogens to sidste bidrag knytter an til

kvinders sociale liv og engagement gennem diskussion af deres rolle i fremtidens byplanlægning og på ingeniøruddannelserne i dag.»

Kvindeindtryk — Kvindeudtryk
Årbog for Kvindestudier ved AUC 1985
 DKR 122,—

Kan bestilles fra:
 Aalborg Universitetsforlag
 Langagervej 2
 Boks 159
 9100 Aalborg, Danmark

Den första svalan — Camilla Collett

Den svenske bibliotekaren Britta Geber har fattet interesse for Camilla Collett og hennes forfatterskap, og som emne for en oppgave i litteraturvitenskap har hun valgt en studie i Colletts *Amtmandens Døtre* sett i en biografisk, litterær og sosiologisk sammenheng. Geber siterer fra Wellek & Warrens «Literaturteori»:

«Kurvan över en boks framgång, dess förmåga att hålla sig kvar eller på nytt dyka opp i bokhandeln, eller över en författares anseende och berömmelse är huvudsakligen sociala fenomen. De tillhör naturligtvis delvis «litteraturhistorien», eftersom anseende och berömmelse mäts efter en författares faktiska inflytande på andra författare, hans förmåga att omforma och förändra den litterära traditionen»

og sier i sammenfatningen av sin oppgave at *Amtmandens Døtre* oppfyller de sosiologiske krav som finnes formulert i sitatet. Godt og vel 100 år etter at originalopplaget av boka kom ut, satser forlagene på nye utgaver, og det drives forskning omkring boka. Den er også oversatt til flere språk, bl.a. tsjekkisk.

Amtmandens Døtre er en samfunnsroman, og et utmerket eksempel på at samfunnet avspeiler seg i litteraturen, sier Britta Geber. Det norske samfunnet som avspeiler seg i romanen befinner seg i en

overgangsperiode. Collett opplevde den gryende industrialiseringen og et politisk maktskifte fra embetsmannsstand til industriborgerskap. Romanens bilde- og symbolspråk frembringer en spesiell atmosfære. Symbolikken avspeiler romanens gjennomgående tema: menns og kvinners roller. Av tradisjon var de unge døtrene i patrisierfamiliene tvunget til å tilpasse seg foreldrenes valg av ekteskapspartnere. Sosialhistorisk sett var dette en forsvarsmekanisme for å opprettholde embetsmannskulturens eksistens, mener Geber. «Det går beretnelser om at ämbetsmannaståndets kvinnor svimmade när de hadde læst *Amtmandens Døtre*. Chocken de opplevde når de konfronterades med den virkelighet de själva levde var för stor», skriver Britta Geber. Under siste halvdel av 1800-tallet bryter så liberale ideer gjennom på alle områder i det norske samfunn. Med liberalismens sentrale tanker om individets frihet og rett følger en kvinne-emansipasjon som en uunngåelig konsekvens.

Den första svalan. En studie i
Camilla Colletts «Amtmandens Døtre»
sedd i ett biografiskt, litterärt och
sociologiskt sammanhang.

Britta Geber, Grens väg 6, S-140 30 Uttran
 Tel. 0753-30 734

Tradisjonelle fødselshjelpere

Tradisjonelle «medisinmenn og -kvinner» og fødselshjelpere finnes i de fleste lokalsamfunn, og har ofte en høy sosial status som gir dem mulighet til å øve innflytelse på den lokale helsepolitikk og praksis. Med støtte fra det formelle helsevesen kan disse lokale helsearbeidere bli viktige allierte i arbeidet med å bedre helsetilstanden i lokalsamfunnet, mener en av artikkelforfatterne i heftet *Traditional Birth Attendants: A resource for the health of women*, et produkt laget i samarbeid mellom WHO og FIGO (International Federation of Gynaecology and Obstetrics).

Artiklene er presentert som en del av et større program som har som målsetning å bedre kvinners og barns helse, og som baseres på primærhelsetjenestens prinsipper og programmer. WHO og FIGO har i bestrebelsen etter å oppnå denne målsetting dannet en «WHO/FIGO Task Force for the Promotion of Maternal and Child Health» (MCH).

Traditional Birth Attendants. A resource for the Health of Women.

«Joint WHO/FIGO Task Force of the Promotion of Maternal Child Health, including Family Planning in Primary Health Care», Geneve, 1985.

Tradisjonell fødselspraksis

På oppdrag av World Health Organization, Maternal and Child Health Unit — Division of Family Health — har Lindsay Edouard og Cecile Li Hoi Foo-Gregory utarbeidet en bibliografi over forskningsarbeider vedrørende fødselspraksis i ulike

kulturer. Forfatterne har forsøkt å dekke et vidt spekter av kulturer fra hele verden, men understreker i introduksjonen mangelen på litteratur i enkelte land, mens andre kan synes å være overrepresentert. Bibliografien søker å rette spesiell oppmerksomhet mot de aspekter ved fødselsomsorg som er prioriterte områder for arbeidet i WHO/FIGO Task Force.

Traditional Birth Practices. An Annotated Bibliography

World Health Organization
Geneve, 1985

Kvinner og migrasjon

Jämställhetssekretariatet i Arbetsmarknadsdepartementet i Sverige har bearbeidet rapporten *Women and Migration in a European perspective* av Eva Lundberg Lithman. Rapporten drøfter spørsmål som angår kvinner og migrasjon, og peker på noen områder hvor innvandrerkvinnenes behov neglisjeres. Rapporten understreker viktigheten av å betrakte innvandrerkvinnenes situasjon innenfor rammen av den politikk som føres overfor innvandrerne og den sosio-økonomiske stilling som innvandrere har, men også innenfor rammen av tiltak med tanke på likestilling mellom kvinner og menn.

I løpet av de siste 10 årene har mottakerlandene begynt å forme en politikk hvis målsetning er å integrere den innvandrede befolkning. Store anstrengelser kreves for å hindre spredning av rasistiske holdninger og handlinger. Selv om de store forandringene ikke skjer over natten, er det viktig å opprettholde en langsiktig politikk basert på solidaritet. Mottakerlandenes kvinner har således et særskilt ansvar for å arbeide sammen med innvandrerkvinnene for å

oppnå en mer rettferdig fordeling av ressursene både nasjonalt og internasjonalt.

Kvinnor och migration i ett europeiskt perspektiv.

Svensk bearbeiting av rapporten *Women and Migration in a European perspective* av Eva Lundberg Lithman.

Arbetsmarknadsdepartementet

Jämställdhetssekretariatet, Drottninggatan 21, S-103 33 Stockholm.

Sida vid sida

Sida vid sida er en rapport om hvor likestillingsarbeidet står i Sverige i dag, og den gir et tilbakeblikk på utviklingen under kvinnetåret. Den gir også et bilde av hvilke strategier den svenske regjering arbeider etter for å oppnå et samfunn der kvinner og menn lever under like vilkår i arbeidsliv, familie og i samfunnslivet forøvrig. Perspektivet framover strekker seg til år 2000.

Av innholdet i rapporten framgår at Sverige har gjort viktige framskritt i retning av likestilling under kvinnetåret. Det vesentligste som har hendt er at kvinnene definitivt har befestet sin posisjon på arbeidsmarkedet, men de har gjort det på vilkår som ikke bærer preg av likestilling: Kvinners og menns liv er fremdeles i høy grad forskjellig, til ulempe for menn såvel som for kvinner. Likestilling skulle innebære et bedre liv og et bedre samfunn for alle mennesker uansett kjønn.

Sverige er, sammenlignet med de fleste andre land, et foregangsland på likestillingsområdet. Men i rapporten *Sida vid sida* fremheves det som ikke er så bra, det som bør forandres i de nærmeste årene. Det er innsikten i problemene som utvikler samfunnet i positiv retning, og ut fra denne kunnskap formes framtiden.

Rapporten er sammensatt av Ylva Ericsson og Ranveig Jacobsen, politisk sak-

kyndige i Arbetsmarknadsdepartementet, i samråd med Jämställdhetssekretariatet.

Sida vid sida

En rapport om jämställdhetens läge i Sverige 1985

Arbetsmarknadsdepartementet

Drottninggatan 21

S-103 33 Stockholm

Prostitusjon som samfunnsproblem

Prostitusjonsprosjektet i Trondheim kommune arrangerte i fjor konferansen «Prostitusjon som samfunnsproblem». Det finnes en rapport fra arrangementet, og vi sakser fra innholdet:

Konferansen hadde som formål å drøfte prostitusjonens grunnlag og samfunnsmessige forankring, samt de konkrete aktivitetene som eksisterer i Norge i dag. Rapporten bygger delvis på innledningene fra konferansen, men inneholder også en del presseomtale, samt litteraturliste.

Innledningene tar opp følgende:

- Oppbygging av et forskningsprogram om kvinnemishandling, voldtekt, incest, prostitusjon og voldelig pornografi.*
- «Seksualisert vold» — hvor befinner man seg og hva skjer på området? Oversikt over arbeidet som gjøres på prostitusjonsfronten og området seksualisert vold.
- Utdrag fra boka til Jeanne Cordelier om prostitusjon, *Nå har jeg bare meg*.
- Sosialisasjon — menneskets natur — seksualitet. Hvorledes det seksuelle har forandret seg gjennom den seksuelle revolusjonen eller den seksuelle frigjøring.
- Dominans, seksualitet, vold. Seksualitetens vilkår, seksualisering av vold.

- Prostitusjonens og seksualitetens ansikter. Historisk og aktuelt som maskulint fenomen. Selvmotsigelser i mannlig seksualitet.
- Incestens historie.
- Rapport fra prostitusjonsprosjektet i Bergen kommune og fra Rehabiliteringskontorets akutthjem i Oslo.

Prostitusjon som samfunnsproblem

Konferanse i Trondheim 10. og 11. april 1985
 Prostitusjonsprosjektet.
 Trondheim kommune
 Munkegt. 19 B, 7000 Trondheim
 Tlf. (07) 51 42 30

* Nærmere omtale av innstillingen om et forskningsprogram om kvinnemishandling er gitt i *Nytt om kvinneforskning* nr. 4/85.

MØTER SEMINARE

KONFERANSER

Nordisk kvinnehistorikermøte 1985

Rundt 50 deltakere fra de nordiske land var i dagene 18.-22. august 1985 samlet til det 2. nordiske kvinnehistorikermøtet på Sandbjerg slott i Danmark. Hovedtemaene på konferansen var mentalitetshistorie og kjønnsarbeidsdeling. De ble tatt opp i plenumsforedrag og i arbeidsgrupper.

Det var tre hovedinnledere til emnet om mentalitetshistorie, — stipendiat Bente Rosenbeck, København, phil.dr. Yvonne Hirdman, Stockholm og professor Ida

Blom, Bergen. Ut fra innlederne ble det i debatten tatt opp hva mentalitetshistorie innbefatter, grensegangen mellom ideologi og mentalitet og forholdet til kvinnehistorie. Det ble slått fast at kvinnehistorien ligger tett opp til mentalitetshistorien i sine intensjoner i og med at kvinnehistorien de senere år har orientert seg mot vanlige kvinners dagligliv og historie. Ved å anlegge mentalitetshistorie som et bevisst perspektiv på sin forskning er det mulig for

kvinnehistorikerne å komme tettere inn på den realhistoriske situasjon. På den annen side kan mentalitetshistorikerne kritiseres for å mangle et kvinneperspektiv på sin forskning, dvs. de har unnlatt å bruke sosialt kjønn som en grunnleggende kategori. Det ble pekt på at hverken kvinnehistorie eller mentalitetshistorie kan foregå isolert fra annen historisk forskning, heller enn å avgrense seg bør de påvirke og integrere andre typer historisk forskning.

Hva det innebærer å anlegge en mentalitetshistorisk synsvinkel på kjønnsarbeidsdelingen som forskningsfelt, ble utgangspunkt for debatt til neste hovedtema. Innledere her var forsker Gro Hagemann, Oslo, cand.mag. Birt Broch, København, cand.mag. Kirsten Geertsen, København og fil.cand. Carola Sundman, Helsingfors. Med utgangspunkt i egne forskningsarbeider belyste foredragsholderne ulike mater sosialiseringen til kjønnsarbeidsdeling og drøftet de krefter som skaper og gjensker det kjønnssegregerte arbeidsmarked.

Under oppsummeringen av konferansen ble det slutt fast at den kvinnehistoriske forskningen i Norden har gått framover siden det første kvinnehistoriemøtet i Oslo i 1983. I dag finnes det rikelig med empiriske arbeider fra mange felter. Dessuten er det også tillopp til interessant teoretisk diskusjon og syntetisering. Det var enighet om at disse tilloppene burde stimuleres mer, og på den bakgrunn ble det bestemt å arrangere et nytt nordisk kvinnehistoriemøte. Samtidig ble det presisert at kvinnehistorikere har mye å bidra med og lære i andre sammenhenger, og det ble oppfordret til å gjøre seg gjeldende også på andre historikerkonferanser.

*Gro Hagemann
og Kari Martinsen*

«Kvinnebevissthet omkring århundreskiftet»

Tverrfaglig arbeidsmøte

Innenfor kvinneforskningen har det vært en markert tendens til å tenke og arbeide på tvers av de etablerte faggrensene. Men forholdene i de eksisterende institusjonene gjør det ofte vanskelig å gjøre dette mer systematisk. Særlig vil de som er i rekrutteringsstilling ofte oppleve at det kan komme i motsetning til kravet om å tilegne seg de etablerte paradigmer og kriterier innenfor fagdisiplinene.

Muligheten for å treffes på tvers av faggrensene er likevel til stede. Bl.a. kan en søke støtte til arbeidsmøter og seminarer gjennom Kvinneforskningssekretariatet. Dette har en gruppe humanistiske kvinneforskere nå benyttet seg av to ganger, først med en dags-seminar i Oslo i desember 1983 og så den 3. og 4. oktober 1985, med et seminar om «Kvinnebevissthet omkring århundreskiftet» på universitetet i Bergen. Initiativet til disse møtene har sprunget ut av mer uformelle kontakter mellom historikere og litteraturforskere, som arbeider med kvinnehistoriske og litteraturhistoriske emner innenfor samme periode, dvs. perioden fra framveksten av kvinnebevegelsen i 1880-åra til ca. 1910.

Som sist var det lagt opp til en kombinasjon av presentasjoner og innledninger om egne forskningsprosjekter og diskusjoner om metodeproblemer innenfor humanistisk kvinneforskning. Programmet var forholdsvis tett, med hele sju innledninger og etterfølgende diskusjoner. Dessuten var det satt av tid til et besøk på det nyopprettede humanistiske kvinneforskningssenteret i Bergen. Det deltok i alt 17 forskere. Av disse kom en fra Kiel, to fra Tromsø, to fra Trondheim, tre fra Oslo og ni fra Bergen.

Innledningen til professor *Ida Blom*

(Historisk institutt i Bergen) tok opp «Mentalitetshistorie og kvinnehistorie». (På grunn av sykdom ble den presentert i sammendrag av historikeren Kari Martinsen.) Ida Blom viste til den økende interessen for mentalitetshistorie i norsk historikermiljø og mente at ikke minst kvinnehistorikerne kan dra nytte av dette. Annales-skolen har mye av sitt grunnlag i en opposisjon til en politisk, «begivenhetsorientert» historieforskning. Dens interessefelt har vært samfunnets sosiale og mentale organisering, «hverdagshistorien» og de «lange linjene». Dens utforskning av samfunnets «mentale strukturer», i forestillinger, myter og tradisjonsdannelser etc., har gitt plass for å se kjønn og kjønnsforskjeller som relevante sosiale kategorier, og det har gitt plass for utforskning av sosiale og mentale strukturer der kvinner ofte har vært dominerende: husholdsanser, fødsels- og omsorgsarbeid etc. Kvinnehistorikere har imidlertid tatt opp en diskusjon om tendenser til å betone de mentale strukturers «bindende» karakter. Dette er en diskusjon som ligger nært den «gamle» debatten om kvinner som «aktører» eller «offer» i historien. I teoriene om «mentalitetsdannende sentre» viser det seg dessuten ofte å være liten plass for kvinnes forestillinger eller «mentalitet». I alle fall har interessen for dette først og fremst kommet etter hvert som kvinnelige forskere også har gjort seg gjeldende innenfor tradisjonen.

Den svenske førstelektoren *Margaretha Fahlgren* (Nordisk institutt, Bergen) presenterte et forskningsprosjekt om kvinners selvbiografier, som nå er under utgivelse i Sverige. Dette er et litteraturhistorisk prosjekt, der analysen av formelle trekk i selvbiografiene står sentralt. Når Fahlgren sammenfatter et forholdsvis stort skandinavisk materiale av kvinners selvbiografier med betegnelsen «det underordnede jeg'et» er det åpenbart at her også ligger en

kvinne- og bevissthetshistorisk problematikk. Såvel innholdsmessig som formelt foretar de kvinnelige selvbiografene en «nedskrivning» av egen verdi og betydning, viser det seg. Dette er trekk som på mange måter står i motsetning til selve idéen om å skrive sin livshistorie.

Påvisningen av disse formelle trekkene ved kvinners selvbiografier må selvsagt få konsekvenser for hvordan litteratur- og kvinnehistorikere forholder seg til slike verk som historisk kildestoff. Det kan se ut som om kvinner er upålitelige selvbiografier på andre måter enn menn. Det blir et metodisk problem å vurdere om deres liv faktisk var så «ubetydelige» og deres utfoldnings- og utviklingsmuligheter så snevre som de selv framstiller det, eller om de utelater og nedtoner viktige hendelser.

Den samme typen fortolkningsproblemer reiser seg for historikere, som prøver å bruke et litt uortodokst kildemateriale, som f.eks. upubliserte brev og dagbøker. Det tok forskningsstipendiat *Bente Lein* opp i sin innledning om «Brev og dagbøker som kilde til kvinnebevissthet». Hun viste til studier av amerikanske feministiske forskere av private brev og dagbøker fra kvinner i victoria-tiden. Deres påstand var at dette materialet gir et helt nytt bilde av kvinners holdninger til og bevissthet om familie- og samfunnsliv i denne perioden.

Bente Lein drøftet en del av de metodiske problemene ved å bruke denne typen materiale. En har innvendt at det ikke er representativt, men dets verdi kan kanskje sies å ligge nærmere den historiske «levning» enn vanlige historiske beretninger. I alle fall gir det en inngang til et kvinnehistorisk materiale og til en kvinnebevissthet som historikerne ellers ikke har «funnet». Så må en ta med i vurderingen at materialet f.eks. også har sine «genrekonsvensjoner», slik som regler eller normer for utforming av brev, for hva eller hvordan en skriver dagbok etc. Selv den

mest personlige dagbok forteller ikke «hele sannheten» om forfatterens bevissthet.

Etnologen *Brit Berggreen* (Senter for barneforskning, Trondheim) stilte, med utgangspunkt i sitt arbeid med kvinner som arbeidet eller levde til sjøs omkring århundreskiftet, spørsmålet om hvilke kvinner og hvilken «kvinnelighet» vi som forskere forventer å finne og dermed kanskje egentlig skaper gjennom vår forskningsprosess. Hun hadde kalt innledningen sin «Havet er som en lunefull kvinne Kulturanalytisk perspektiv på et dagboksmateriale fra århundreskiftet». Hun pekte på at hennes dagboksmateriale kunne by på tilsynelatende paradoksale kjønnsrolleforventninger og at tolkningsforsøk ut fra forskerens egne rolle- eller kvinnelighetsoppfatninger lett kan forvrengte stoffet.

Den andre dagen innledet professor *Jorunn Hareide* (Nordisk institutt, Trondheim) om «Enslig kvinnebevissthet: Dikken Zwilgmeyer som eksempel». Hun betonte imidlertid at hun ikke har noen særlig tro på å gjøre studiet av «kvinnebevissthet» til et litteraturhistorisk tema. Hun mente dette var et tilbakelagt stadium i kvinnelitteraturforskningen, og at det er en vinkling som retter seg for mye mot innholdet i de litterære tekstene. Men hun framhevet nødvendigheten av å sette de litterære tekstene i en sosial og historisk sammenheng for å forstå deres tematikk og perspektiv. Slik har f.eks. hennes arbeid med Dikken Zwilgmeyers «voksne» forfatterskap også vært en utforskning av de sosiale vilkårene for ugifte kvinner av embetsstanden rundt århundreskiftet. Dikken Zwilgmeyer skildrer i sine noveller og romaner nettopp denne gruppen av kvinner. Forfatterens perspektiv på disse kvinnene er preget av at hun forholder seg både innfølede og avslørende til dem og til deres erfaringer, som ikke minst dreier seg om

kjærlighet, ekteskap og seksualitet og om desillusjon i forhold til dette.

Åse Hiorth Lervik (professor i nordisk litteratur i Tromsø) la også vekt på at hun ikke vil se litterære tekster som «representative». Litteratur er alltid individualiserende og kan ikke leses som uttrykk for en periodes eller gruppes «kvinnebevissthet», framhevet hun. Men samtidig så hun i litteraturen en kilde til det hun kalte «den virkeligheten som er bak de uttrykte meningene». Hun la fram et sammendrag av et nylig gjennomført forskningsarbeid om norske romaner skrevet av kvinner i slutten av forrige århundre (1870–1900), som hun mente illustrerte dette. Her har hun bl.a. analysert hvilken holdning eller oppfatning til den romantiske kjærligheten som kommer til uttrykk. En kan skissere fem ulike faser i en utvikling, som går fra bekreftende til en stadig mer splittet og desillusjonert holdning, som også innebærer en stadig sterkere tematisering av seksualitetens rolle som ulykkebringende kraft. Ut over 1900-tallet avløses imidlertid desillusjonen og splittelsen av et perspektiv der kvinnens kjærighetsskapende evne blir sterkt betont, og der kvinneemansipasjon først og fremst blir sett som et arbeid for å gi kjærighet og kvinnelige verdier plass i samfunnet.

Dette temaet ble fulgt opp gjennom innledningen til *Rakel Christina Granaas* (stipendiat i litteraturvitenskap i Bergen) om «Antifeminismen som utgangspunkt i litterære tekster og artikler av Sigrid Undset». Med utgangspunkt i Undsets essay «Et kvinnesynspunkt» (1912) diskuterte hun hvilket kvinnesyn Undset representerer og hvordan det eksplisitt uttrykte programmet står i forhold til hennes skjønnlitterære tekster. Undsets angrep på «kvinnesaken» er samtidig et forsvar for «kvinneverdier», som for Undset representerer alternative verdier til det dypt barne- og morsfiendtlige moderne industrisamfunnet. Men

framhevingen av omsorgs- og nærhetsansvaret som naturgrodd og varig kvinneverdi, står i motsetning til den kvinneskildringen en finner hos Undset i den samme perioden, der krisene i kvinnes tilværelse og brudd med disse verdiene synes å dominere.

Diskusjonen var livlig og spennende etter alle innledningene. Historikere, etnologer og litteraturhistorikere arbeider med mye av det samme stoffet, men deres tilnæringsmåter og deres fortolkninger av det vil ofte være ulik. Det er et stort behov for å klargjøre disse ulikhetene, også de som går innenfor faggrensene. Gjennom denne typen arbeidsmøter kan en både få bedre nytte av forskningsmateriale fra andre disipliner og utdype og skjerpe bevisstheten om sitt eget forskningsfelt. Men en får også gleden av å møtes omkring mye felles stoff. Et eksempel på fruktbar utveksling av informasjon og refleksjon fikk vi f.eks. i forbindelse med diskusjonen om Dikken Zwiłgmeyers tekster. Her viste historikeren Kari Martinsen til det store forskningsmaterialet som hun nå bearbeider om diakonissenes historie i slutten av forrige århundre, der hun bl.a. har en mengde brev fra diakonisser til deres overordnede. I dette materialet kan en se noe av den samme selvforståelsen og noen av de samme erfaringene som Hareide formidlet om Zwiłgmeyers ellers helt ulikt stilte ugifte embetsmannsdøtre. Det gjelder f.eks. deres forhold til familien som verdi, til overordnede menns (fedre)myndighet og til egen (datter)status i samfunnet.

De fleste deltakerne ivret for at dette samarbeidet må bli ført videre, og det planlegges et nytt arbeidsmøte, der emnet blir «kvinnelighetsoppfatninger og kvinneideologier i perioden 1900–1920».

Irene Iversen

Institutt for allmenn litteraturvitenskap
Universitetet i Oslo

Seminar om kvinneperspektiv på samfunnsplanlegging

25.–26. november 1985,
Granavolden Gjæstgiveri

Seminalet var arrangert av NAVFs sekretariat for kvinneforskning og samlet ca. 30 deltakere fra ulike fagmiljøer og ulike kanter av landet. Det var i første rekke ment å være et arbeidsseminar hvor kvinneforskere kunne legge fram igangsatte prosjekter. I tillegg var Birgitta Hedman, Statistiska Centralbyrån, Stockholm, invitert for å snakke om erfaringer fra prosjekt om publisering av likestillingsstatistikk i Sverige. Tidspress og frafall blant innlederne førte til et noe redusert utbytte av seminaret, på den annen side ble dette delvis oppveid av at diskusjonen var svært aktiv. All aktivitet knyttet til innledninger og diskusjon foregikk i plenum.

I dette referatet vil det bli lagt vekt på en presentasjon av prosjektene:

Birte Folgerø Johannessen var først ute ved å presentere sitt prosjekt «Kvinner og ledelse». Hun er tilknyttet Administrativt forskningsfond, og prosjektet er finansiert av FAD over en 2-års periode fram til 1986. Det fokuseres på de ulikhetsskapende prosesser i arbeidslivet og vedlikehold av disse. Kvinners tilpasninger til lederrollen analyseres som en utviklingsprosess betinget av de profesjonelle relasjoner kvinnene deltar i. Formålet er å utvide det analysegrunnlag Kanter har lagt, hvor kvinnelige ledes minoritetsposisjon fokuseres. Denne minoritetsposisjon sammen med mer omfattende endringer i kjønnsrollemønsteret antas å aktualisere forhandlinger om hvilken rolle kjønn skal spille på det interpersonlige nivå. Disse forhandlingene, som kvinnene selv deltar

aktivt i, antas å være premissgivende for kvinners troverdighet som ledere.

Prosjektets snevrere mål er analyse av den enkelte kvinnes tilpasning til lederrollen i mannsdominerte miljøer. Det foretas analyse av hvordan det argumenteres om hvorledes kjønn er relevant/irrelevant i forhold til ledelse. Det er en tendens til at kvinner argumenterer for at kjønn er relevant i rekrutteringsfasen, men at dette nedtones når de kommer i lederposisjon for at de skal øke sin troverdighet som ledere. Det legges til grunn intervjuer etter kvalitativ metode med kvinner som innehar ledende stillinger og kvinner som er i rekrutteringsposisjon.

Deretter presenterte *Elin Kvande* og *Bente Rasmussen* sitt prosjekt «Mot en kjønnsbestemt arbeidsdeling blant sivilingeniører?» Prosjektet foregår ved IFIM, SINTEF, NTH.

Et utgangspunkt for prosjektet er at det de siste 10 år har skjedd en økning av kvinneandelen ved NTH. 27% av de som begynner ved NTH er kvinner. Denne utviklingen faller sammen med NTH's og sivilingeniørers økende samfunnsmessige betydning, noe som er det motsatte av det som vanligvis skjer i yrker hvor kvinner øker sitt antall og sin innflytelse. Det fokuseres på hvordan organisasjonsstruktur og holdninger gir muligheter eller setter begrensninger for kvinnelige sivilingeniører i arbeidslivet ved å analysere «mulighetsstrukturen» for kvinner og menn utdannet ved NTH som arbeider i ulike bedrifter. Spørsmålet er under hvilke betingelser mannlig dominans opphører å eksistere og i hvilken grad utviklingen av tilsynelatende større likhet betyr at det i stedet utvikles en ny form for mannlig dominans. Det blir da viktig å få svar på:

1. Velger kvinnelige og mannlige sivilingeniører samme type arbeid? Har de like faglige interesser og verdier? Eller er det slik at kvinner f.eks. har et annet

syn på teknologi enn menn?

2. Hva betyr arbeidsvilkårene for kvinnelige sivilingeniørers yrkesatferd?
3. Hvordan klarer kvinnelige sivilingeniører tilpasningen mellom hjem og yrke?

Det foretas intervju med kvinner og menn som avsluttet eksamen samtidig ved NTH og som begynte ved et utvalg av bedrifter. Det foretas også intervju med ledelsen for bedriftene. Bedriftene varierer med hensyn til om de er offentlige eller private, andelen kvinner som er ansatt og i hvilken grad de har satset på tiltak for likestilling.

En har funnet at det ikke er noen forskjeller på kvinner og menn når det gjelder ønsker om lederansvar. Motivet for kvinner er i stor grad at de vil ha mer kontroll over sin egen arbeidssituasjon. Analyse av datamaterialet viser også at kvinner stiller større krav i forhold til lederrolle både når det gjelder seg selv og andre.

Ingeborg Astrid Kleppe: «Familieøkonomi — kvinners medbestemmelse». Prosjektet er finansiert av FAD og arbeidssted er Senter for anvendt forskning, Norges Handelshøyskole.

Utgangspunktet er å vise at familien ikke kan betraktes som en enhet i økonomisk sammenheng. Familien er en forhandlings- og fordelingsarena, bestående av flere aktører med ulike ressurser og preferanser.

Familieøkonomi omfatter hele prosessen fra ervervelse av ressurser til bruken av dem. Prosjektets formål er analyse av de valgprosesser som finner sted både i lys av kjønnsrolleteori og generell beslutningsteori. Det skal gjøres bruk av 3 forskjellige metoder som skal belyse ulike aspekter ved problemstillingen:

- Kvalitativ intervjuundersøkelse av 10 ektepar.
- Eksperiment, 40–50 ektepar konfronteres med en bestemt valgsituasjon.

- Landsomfattende surveyundersøkelser for å undersøke faktisk atferd.

Gunvor Iversen: «Arbeidsmarkedstilpasninger blant ektefeller — struktur og fordelingsresultat». Prosjektet utføres i Statistisk Sentralbyrå og er finansiert av FAD.

Dette prosjektet er dannet med bakgrunn i en tidligere analyse av «Endringer i kvinners arbeidsmarkedstilpasninger», Samfunnsøkonomiske studier, Statistisk Sentralbyrå 1984 av Anne Lise Ellingsæter og Gunvor Iversen.

Det mest markante trekk ved arbeidsmarkedsutviklingen i 70-åra var den sterke økningen i gifte kvinners yrkesdeltaking. Denne økningen har ført til at arbeidsmarkedstilpasningen i familier har endret seg fra en-inntektsfamilier til to-inntektsfamilier. Å studere arbeidsmarkedsbetydeligheter i en familiesammenheng har derfor blitt enda viktigere. I dette prosjektet skal tre problemstillinger belyses:

1. Kartlegging av hva som er de mest typiske mønstre for arbeidsmarkedstilpasninger i familier.
2. Hvilke faktorer er det som påvirker valg av tilpasningsmønstre?
3. Hvilke velferdsmessige konsekvenser, både av økonomisk og sosial karakter, har de ulike mønstre for familien og for den enkelte?

Datagrunnlaget er Levekårsundersøkelsen 1980, gjennomført av Statistisk Sentralbyrå. Utvalget til undersøkelsen er trukket slik at det også finnes en representativ ektefellefile der opplysningene for ektefellene er koplet sammen (ca. 1200 ektefeller).

En foreløpig konklusjon (etter bivariat analyse) er at de viktigste forklaringsvariablene for kvinners arbeidsmarkedstilpasning er de samme som forklarer kvinners yrkesaktivitet. Parkonstellasjonen spiller altså en mindre rolle.

Til tross for økt yrkesaktivitet blant kvin-

ner har vi fremdeles en kjønnsbestemt arbeidsdeling i hjemmet hvor kvinner fremdeles tar seg av de typiske «husmoraktivitetene», det er mest likestilling for innkjøp. Yrkesaktivitet virker positivt inn på andre aktiviteter, f.eks. fritidsaktiviteter. Sjansen for å ha en opphopning av velferdsgoder er størst når begge jobber heltid — det motsatte er tilfellet for velferdsonder.

Arne S. Andersen: «Familiesituasjonen og levekår». Prosjektet utføres i Statistisk Sentralbyrå.

Hovedtemaet er sammenknytting av arbeidsmarkedsatferd og inntektsfordeling. Hoveddelen av prosjektet består i en analyse av ulikhet i fordelingen av levekår i ulike familiefaser, f.eks. barnefamilier, enslige forsørgere og enslige eldre og å identifisere problemgrupper innen disse:

1. Analyse av inntektsfordelingen i ulike typer husholdninger. Her vil det gjøres bruk av det omfattende materialet fra inntektsundersøkelsen som er koplet til levekårsundersøkelsen.
2. Undersøke om det finnes grupper innen de ulike husholdningstyper med opphopning av dårlige levekår og antagelser om hvilke faktorer som ligger bak dannelsen av slike problemgrupper.
3. Undersøke stabiliteten i levekårene for problemgruppene i forhold til husholdninger ellers.

En av konklusjonene etter gjennomgang av det empiriske materialet er at arbeidsinntekten for ektepar med barn har økt relativt lite sammenlignet med andre husholdninger, til tross for økningen i kvinners yrkesaktivitet. Småbarnsfamilier har sammen med pensjonister og enslige forsørgere den laveste levestandarden. Dette til tross for at småbarnsforeldre ikke utfører vesentlig mindre markedsarbeid enn ektepar i andre husholdningstyper. Inntektsforskjell mellom småbarnsfamilier forklares for en stor

del av forskjell i arbeidstid.

Birgitta Hedman, Statistiska Centralbyrån, Stockholm, snakket om behovsundersøkelser og formidlingsformer ved presentasjon av likestillingsstatistikk. Utredning av behov for statistikk blant ulike brukergrupper utgjør en sentral del av prosessen ved utarbeiding av publikasjoner om likestillingsstatistikk i Sverige. Utredning av behov har foregått på ulike måter, fra gjennomgang av litteratur, til enqueteundersøkelser og arbeidsseminar om likestillingsstatistikk. I tilknytning til dette arbeidet har det vært oppnevnt en referansegruppe som har bestått av organisasjoner, departementer, oppdragsgivere og forskere. Det har vært lagt vekt på bredde heller enn dybde i behovsanalysen. Det har også vært utredet visse prinsipper som skal ligge til grunn ved presentasjon av likestillingsstatistikk, bl.a. at tabellene alltid skal vise tall for kvinner og menn og at de skal synliggjøre kvinners arbeid.

Statistiska Centralbyrån har utarbeidet en «lathund» som heter «På tal om kvinnor och män». Dette er en liten hendig publikasjon som har fått en etterspørsel over all forventning og hittil er trykket i ca. 70 000 eks.

I en paneldiskusjon med brukerrepresentanter av likestillingsstatistikk deltok *Brita Westergaard*, Likestillingsrådet, *Kjersti Asland*, Distriktenes Utbyggingsfond og *Turid Horgen*, Byplankontoret, Oslo kommune. I denne debatten kom det bl.a. fram følgende momenter: Planleggingen bærer for mye preg av å være kjønnsnøytral, at likestillingshensynet er integrert betyr i praksis at det er glemt. Det er ofte tilfeldig hvilke forskningsresultater som «drypper inn» i planleggingssammenheng, og som regel har planleggere behov for konkrete opplysninger i form av tall. Forskningen er også på sin side ofte for lite handlingsorientert/rettet mot planlegging.

Beatrice Halsaa presenterte Marit Halvorsens prosjekt «Likelønn, tariffavtaler og likestillingsloven. En undersøkelse av normer og praksis omkring arbeidsvurdering og lønnsfastsetting». Prosjektet er finansiert av FAD og foregår ved Universitetet i Oslo og ved Arbeidsforskningsinstituttene.

Det er stor forskjell mellom målsettingen om lik lønn for arbeid av lik verdi og den lønnsfastsetting etter kjønn som kan observeres på arbeidsmarkedet. Dette skaper behov for en analyse av de juridiske virkemidler som er utviklet for å oppnå likelønn.

Prosjektet vil bestå av fire deler:

1. Analyse av Likestillingsombudets praksis på likestillingslovens § 5.
2. En gjennomgang av arbeidsvurderinger og lønnsfastsettingssystemer i alle tariffavtaler innenfor utvalgte bransjer og fagforbund.
3. En sammenligning av data om de faktiske utviklingstendensene i forholdet mellom manns- og kvinnelønninger innhentet i noen konkrete bedrifter, normene i avtaleverket og lovgivningen.

Gjennomgangen av klagesaker til Likestillingsombudet gir illustrerende eksempler på hvordan likelønnsproblemet virker i praksis. En studie av 306 klagesaker fra 1979–85 viser at Likestillingloven kunne brukes på 83 saker. 65 av disse sakene er avsluttet og i 25 av tilfellene fikk klagerne gjennomslag.

En hovedkonklusjon er at ombudet burde gå mer offensivt fram og prioritere sakene bedre, dvs. gå mer inn på saker hvor mulighetene for en positiv løsning er stor.

Ombudets myndighet er begrenset, det kan f.eks. ikke gripes inn i forhold til resultatet av tariffavtaler. Normeringsforhandlingene er en av de mekanismer som virker i retning av opprettholdelse av ulikelønn.

En konklusjon er at i mange tilfeller ville klageren antageligvis være mer tjent med å gå til domstolene enn til ombudet.

Toril Stokland presenterte prosjektet «Lokal lønnsdanning og likelønn». Prosjektet hører sammen med det foregående og er finansiert av Nordisk Ministerråd.

Hovedproblemstillingen er å beskrive prosesser som kan forklare manglende likelønn eller virkemidler for å få mer like-lønn i bedrifter. Det samles inn data fra 5 sektorer: sykehus, banker, detaljhandel (dagligvare og tekstil), forskere og televerket.

Noen av konklusjonene går ut på at det er de sentrale lønnsforhandlingene som i størst grad skaper likelønn og at lønns-gliding først og fremst skjer i mannsdominerte bedrifter. Menn blir også oftere enn kvinner tilbudt oppgaver/tilleggsfunksjoner som i neste omgang skaper grunnlag for lønnsopprykk.

Det er derfor nødvendig at kvinner retter en større grad av oppmerksomhet rundt det som skjer ved lønnsfastsettelsen på arbeidsstedet.

Siri Gerrard og Toril Nyset: «Kvinner, distrikts- og næringspolitikk, teknologi og forskningsstrategier». Prosjektet er finansiert av RFSP og foregår ved Finnmark distriktshøgskole og Universitetet i Tromsø. Hensikten med prosjektet er å få en bedre forståelse av de faktorer som påvirker kvinners levkår og arbeid i distriktene, dvs. betingelser som ligger i næringspolitikk, ny teknologi, distriktspolitikk, likestillingspolitikk, velferdspolitik og planlegging innen de ulike forvaltningsnivåer på disse områdene.

Et spørsmål er hvordan konkrete foretak som opererer innen rammen av næringspolitikk og distriktsplanlegging utformes i forhold til likestillingshensyn. Under hvilke forhold utnyttes likestillingstiltak f.eks.

i lokal politisk sammenheng, og hvilke barrierer må kommunene handle i forhold til. Den metodiske tilnærmingen skal dels være en innholdsanalyse av offentlige beslutnings- og plandokumenter og innholdsanalyse av andre skriftlige kilder som årsmeldinger, fagforeningsprotokoller m.v., i tillegg skal det foretas en del konkrete foretaksstudier.

En av konklusjonene så langt er at det i bakgrunnsmaterialet til kommunale beslutninger blir foretatt en rekke utredninger om kvinners situasjon, men at dette «blir borte» på veien fram mot det endelige politiske vedtak. Det ser altså ut til at det er en motsetning mellom administrasjon og politikere m.h.t. likestillingsperspektiv på lokal planlegging.

Birgit Helene Jevnaker: «Likestillingstilskudd og kjønnssegregering: Virkemidler og tiltak for å oppnå en mer lik kjønnsfordeling på arbeidsmarkedet». Dette prosjektet er finansiert av RFSP og foregår ved Industriøkonomisk institutt i Bergen.

Hovedproblemstillingen er om kvinner er nødt til å gå over i mannsyrker for å oppnå likestilling eller om det går an å bedre situasjonen innen kvinneyrkene.

Ulike delprosjekter:

1. Likestillingspolitiske tiltak i arbeidsmarkedet.
2. Yrkers kjønnsstruktur.
3. Opplæring til omstilling, opplæringstilskuddet (DU) ut fra distriktskvinnens situasjon.

Blant annet studeres ulike faser i beslutningsprosessen angående tildeling av likestillingstilskudd til bedrifter. Det er viktig å skille mellom ikrafttreden og iverksettelse av et tiltak og i tillegg er det også viktig å analysere utviklingen av oppfølgingen av tiltaket over tid.

Det var i en periode problemer med å få

brukt opp pengene som var bevilget til likestillingstilskudd. Dette problemet var størst i de fylker hvor det ikke var tilsatt likestillingskonsulenter. En annen konklusjon er at problemer i iverksettelsesfasen er knyttet til problemer når det gjelder forholdet mellom forvaltningsnivåene.

Metode for iverksetting er viktig. I en begynnerfase kan det være tilstrekkelig med «ildsjeler» for å få oppfylt kravene til iverksetting, men for å garantere en oppfølging over tid er det nødvendig å ha fungerende organisasjonsstrukturer.

Marit Vårum
Statistisk sentralbyrå

Kvinneår til 2000

Lillehammer, 22.–24. november 1985

Konferansen var arrangert av Likestillingsutvalget ved Oppland DH, Uformelt Kvinneforum, Friundervisningen og Nansen-skolen.

Birgit Wiig, forfatter og journalist, var første foredragsholder. Hun fortalte om FORUM-85 og trakk bl.a. fram følgende:

- Forum i Nairobi var større, mer velorganisert og ga rom for mer forståelse mellom kvinnene enn Tribunalet i Mexico i -75 og Forum i København i -85. Først og fremst ble det u-landskvinnenes møteplass.
- Japanske kvinner utgjorde en meget stor gruppe, ca. 1000 personer, for første gang. Islamske kvinner var også på offensiven for kvinnefrigjøring — og amerikanske feminister spilte en underordnet rolle, det samme gjorde kvinner fra Sovjet.

- Verdens kvinner kjemper mot generelle reaksjonære tendenser: Religiøse fundamentalister, militærregimer osv.
- Det var enighet om at kampen mot omkjæring av kvinner var viktig, mens dette utløste store konflikter i København.

Karin Stoltenberg, ekspedisjonssjef i FAD, snakket om «FN-konferansen i Nairobi: suksess eller fiasko?». Blant «suksessene» nevnte hun at:

- Verden ser annerledes ut i -85 enn den gjorde i -75 på grunn av den systematiske innsamling av kunnskap om kvinner. Kvinneforskning er blitt et respektert område.
- De praktiske konsekvenser av den nye kunnskapen har begynt å trenge gjennom. Kvinnespørsmålene dreier seg ikke bare om rettferdighet, men også om økonomi.
- Det har skjedd en enorm endring i ulandskvinnenes stilling; de har fått sine egne sterke, velutdannede, pågående ledere — og vet mer enn vi vet om sin egen situasjon.

Av «fiaskoene» nevnte hun at antall utfattige, analfabeter og alvorlige helse-skadde kvinner har steget, på grunn av befolkningsøkningen, og at forholdene generelt har forverret seg på grunn av den vanskelige økonomiske situasjonen.

Hun fortalte om de spennende forhandlingene for å få vedtatt strategi-dokumentet for å bedre kvinners stilling mot år 2000. Kenya gjorde en iherdig innsats for å mekle, samtidig som trusselen om utmelding fra USAs side gjorde sitt til at det ble så viktig å oppnå enighet.

Stoltenberg mente at vi ikke har så mye å hente fra strategidokumentet fordi den er svært ulands-orientert. De fleste konkrete påleggene er enten gjennomført hos oss,

eller de er litt «på siden». (Dette synspunktet ble forøvrig kraftig imøtegått både i den påfølgende debatten, og i foredraget til B. Brock-Utne.)

Den neste hovedposten på programmet var en debatt mellom stortingsrepresentantene *Grete Knudsen* (AP) og *Astrid Nøklebye Heiberg* (H) om «Norsk likestillingspolitikk etter Nairobi: Konflikt eller samarbeid?»

Grete Knudsen understreket at det er den økonomiske verdensordningen — økonomisk utbytting — som er det viktigste søster-solidariske spørsmål. Vi «skor» oss på den fattige verden, i ly av markedskreftene blir vi rike enda rikere. Hun snakket om motsetningene i den norske delegasjonen, og om protokoll-tilførselene fra AP-kvinner (og andre) mot at Norge ikke stemte for en ny økonomisk verdensordning (NØV), nedrustning osv.

Astrid Nøklebye-Heiberg fortalte om «kvinne-mafiaen» på Stortinget; som møtes med ujevne mellomrom og som i alle fall vil være viktig i forbindelse med innstillingene fra disse tre store komiteene: trygdefinansieringsutvalget, skattelovkommisjonen, bygdeutvalget (overføringer). Men hun påpekte også at det fins mange «ihuga kvinnesaksmotstandere» på Stortinget.

Debatten mellom dem var til tider ganske intens og spennende. G.K. understreket at selv om programformuleringene er nok så like når det gjelder målsettinger, så er virkelighetsoppfatningene bak svært forskjellige, og det samme gjelder valg av virkemidler.

Birgit Broch-Utne, førsteamanuensis, holdt foredrag over temaet «Kvinner og fred på Forum og framover». Hun la vekt på oppfølging av strategi-dokumentet, bl.a. § 287 (vold mot kvinner), § 288 (nasjonale tiltak mot mishandling i hjemmet), § 255 (kvinneperspektiv på fredsundervis-

ning), § 265-66 (om nedrustning og kvinner).

Hun fortalte om freds-teltet på FORUM som et sted der det var tid og rom for tilnærming mellom ulike posisjoner, og dialog. Kjennetegn ved kvinners fredsarbeid:

- ikke-vold (marsjer, fredsugler osv.)
- utgangspunkt i andres behov, særlig barn
- prøver å ta kontakt med folk i motsatt leir, «fienden».

«Girlcotting» som nytt ord for alternativ strategi til «boycotting» ble introdusert. Dvs. positive aksjoner for å kjøpe varer fra «bra» regimer.

Rolf Hultin, direktør i DUH, fortalte om NORÅDs arbeid med Handlingsplan for kvinnerettet bistand. Utviklingshjelpen har vist seg å sementere kjønnsrollene, og det ønsket man å endre på, bl.a. på grunn av press fra nasjonale kvinneorganisasjoner i Europa. Handlingsplanen, som er helt ny, bygger bl.a. på:

- helhetlig tilnærming; altså ikke egne kvinneprosjekter
- planlegging ut fra lokale behov, sammen med kvinnegrupper
- langtidsplanlegging: grunnleggende endringer tar minst 10–20 år
- øremerkede midler til spesielle saker

- som kan gi spesiell effekt. Kortidsprosjekter kan være nyttige pga. den demonstrasjonseffekten de gir
- kvinner må inn i planlegging og gjennomføring — i NORAD, i representasjonene ute, og i mottakerlandene.

Konferansen bød på lysbildekåserier fra Nairobi, og journalist *Reidun Roald* viste bilder og fortalte fra en reise blant kvinner i Latin-Amerika. Det var ellers lagt stor vekt på kulturelle innslag — ikke minst inspirert av den fine atmosfæren i fredsteltet i Nairobi. Dokketeateret Lundeloftet framførte en selvlaget forestilling over et kenyansk folkeeventyr, «Kerenyagas folk»; barn fra Lillehammer leste dikt; det var mye allsang osv. Stemningen på konferansen syntes å bekrefte viktigheten av myke rammer og pusterom!

*Beatrice Halsaa
Førsteamanuensis
Oppland distriktshøgskole*

Kvinner og omsorg

Høringsmøte

Den 20. november i fjor arrangerte Likestillingsrådet et høringsmøte om kvinner og omsorg.

Det var særlig arbeids- og ansvarsfordelingen mellom den offentlige og den private, uformelle omsorgen som ble diskutert.

Uløste konflikter i omsorgsarbeidet blir stadig mer presserende. Det er politikerne som har ansvaret for å løse disse. Selv om utbyggingen av den offentlige omsorgstjenesten har økt de seinere år, har den ikke holdt tritt med det økende omsorgsbehovet.

Vi bringer her noen momenter som viser

hvordan situasjonen er innenfor omsorg:

- Den uformelle omsorgen viser at omlag 29 000 nordmenn gir heltids omsorgsarbeid, og at det totalt blir utført over 100 000 årsverk uformell omsorg.
- Omsorgsutøverne: de pårørende er oftest kvinner. Kvinner utfører 2/3 av alle årsverk som går med til uformell omsorg, og de utgjør det store flertall av dem som driver arbeidet på heltid.
- Det blir stadig flere eldre, og derved øker antallet personer som trenger hjelp pga. sykdom eller høy alder. Stadig flere bor alene, ikke minst gjelder det personer over 75 år.
- Grunnlaget for uformell omsorg vil etter hvert bli svekket. Fordi stadig flere bor alene, folk velger å få færre barn, færre inngår ekteskap og skilsmissene øker.

Likestillingsrådet vil utgi en rapport fra høringsmøtet. Denne kan fås ved henvendelse til

Likestillingsrådet
Postboks 8004 Dep.
0030 Oslo 1
Tlf. (02) 11 78 39

Handlingsplan for likestilling

Møte med organisasjonene

Tirsdag 14. januar presenterte Forbruker- og administrasjonsminister Astrid Gjertsen den nye «Handlingsplan for likestilling 1986–1990». Kvinneorganisasjonene, innbefattet Kvinneforskningssekretariatet, fikk der anledning til å komme med synspunkter og spørsmål til planen.*

For Kvinneforskningssekretariatets vedkommende var det selvfølgelig avsnittet om forskning og høyere utdanning som var

av særlig interesse (se nedenfor). Ut fra det som blir lovet synes det som om vi har gode grunner til å være fornøyd.

<i>Tiltak</i>	<i>Avsatte midler pr. år</i>	<i>Ansvarlig for gjennomføring</i>
Informasjonstiltak	500 000	Kultur- og vitenskapsdepartementet
Økonomisk støtte til kvinneforskningssekretariatet under NAVF	1 000 000	Kultur- og vitenskapsdepartementet
Publisering av likestillingsforskning — publiseringsfondet	100 000	Kultur- og vitenskapsdepartementet
Likestillingsforskning. Vil bl.a. bli brukt til utarbeidelse av eget forskningsprogram for kvinne- og likestillingsforskning i samarbeid med berørte departementer og forskningsråd	1 750 000	Forbruker- og administrasjonsdepartementet
Forskerveilederstilling/sekretær til program om likestillingsforskning	200 000	Kultur- og vitenskapsdepartementet
Vurdering av virkemidler, f.eks. utdanningsstipend, for å øke kvinners kompetanse innen teknisk virksomhet	Løpende virksomhet	Industridepartementet, Kultur- og vitenskapsdepartementet
Ulike former for fortrinnsordninger vil bli vurdert i sammenheng med andre informasjons-tiltak. Prioritering av fagfelt og mål for kjønns sammensetningen vil inngå i dette.	Løpende virksomhet	Kultur- og vitenskapsdepartementet

Spennende blir det å se hva som kommer ut av de to siste punktene. Ansvar for gjennomføringen av tiltakene ligger hos Kultur- og vitenskapsdepartementet og Industridepartementet — departementer som tradisjonelt har beskjeftiget seg svært lite med likestillingsproblematikk.

En god del kritiske bemerkninger kom fram under møtet. Bl.a. syntes Kvinnesaksforeningen at planen generelt var lite oppløftende, og trakk spesielt fram at vi fortsatt venter på lengre svangerskapspermisjon og reformer med hensyn til menns permisjonsrettigheter i forbindelse med fødsel. I dag kan de ta 10 dagers ubetalt permisjon — (i Sverige er permisjonen be-

talt) — hvilket fører til at nesten ingen benytter seg av denne muligheten. (I 1984 var det 26 000 kvinner og 112 menn som tok svangerskapspermisjon!)

Interessant var det å høre på representanten Ellen Møller fra KIM (Kvinner i mannsyrker), som kunne fortelle at de drukner i henvendelser fra skoler som vil ha dem som forelesere. De opplevde en enorm interesse fra unge jenter som ville velge noe annet enn sykepleien og læreryrket. Det evige problem «mangelen på daghjemsplasser» ble også berørt. Ellen Møller ba om endrede åpningstider. Det er f.eks. umulig for et par som begge jobber i håndverk og industri på heltid, å ha barn i

* Vi skal ikke her gi noen detaljer fra planen, men ber den som er interessert i flere opplysninger om å henvende seg til FAD, Likestillingsrådet, Postboks 8004, Dep., 0030 Oslo 1, for frieksemplarer.

barnehage. Med 40 timers arbeidsuke og arbeidstid fra kl. 7.00 om morgenen, skjønner vi så absolutt problemene.

Handlingsplanen legger stor vekt på tiltak som kan endre det kjønnsdelte arbeidsmarkedet. Det ble reist en del kritikk mot denne vektleggingen. Arbeidet med å bedre kvinners lønns- og arbeidsvilkår i de tradisjonelle kvinneyrkene må ikke glemmes. Politisk støtte er i høyeste grad nødvendig. Ett av Gjertsens sterkeste argumenter for at vi skal få flere kvinner i mannsyrker, er at dette er et viktig redskap i arbeidet med å opprettholde bosettingsmønsteret her i landet.

Representantene for Senterkvinnene og Norges Bondekvinnelag var opptatt av å forbedre bondekvinnenes inntekter og dermed deres muligheter for å tjene opp pensjonspoeng. I dag er det satt et tak på kr 30.000,- for denne gruppens inntekter hvis de driver et bruk sammen med ektefellen. Regjeringen må fjerne dette taket og kvinnene må behandles på lik linje med mennene. Dette er også en måte å ta vare på de kvinnene som allerede finnes i distriktene.

I diskusjonen om «barnehagespørsmålet» kom Gjertsen inn på menns ansvar. «Når skal menn begynne å streve for å få sine barn inn i barnehager? De må begynne å stå på barrikadene for dette, ikke overlate alt til kvinnene.»

Utover diskusjonen om Handlingsplanen inneholdt programmet tre andre hovedtemaer. Disse var innslag om «mannsrollen», om det kjønnsdelte arbeidsmarked og om Elektrisk Bureau's likestillingsprogram. I denne sammenheng har vi valgt å referere fra innslaget om mannsrollen.

I begynnelsen av 80-årene kom det en svensk rapport som tok opp menns holdning til likestilling. 5000 deltok i undersøkelsen, i aldersgruppen 21–60 år. Rapporten viste at nesten alle i prinsippet var

for likestilling, men det var så vanskelig for akkurat dem. De syntes også at det var helt i orden at kvinnene tok mesteparten av oppgavene hjemme. Denne rapporten var utgangspunktet for at likestillingsminister Anita Gradin i 1983 tok initiativet til å få nedsatt en arbeidsgruppe (7 menn og 5 kvinner) som fikk i oppdrag å se nærmere på mannsrollen, og å legge fram forslag til tiltak som kan påskynde utviklingen mot likestillingen mellom kvinner og menn.

Før arbeidet startet fikk gruppemedlemmene som oppgave å skrive om hvordan han/hun som person oppfattet dagens mannsrolle og å komme med forslag til hva de ville forandre. I 1985 leverte gruppen en hel rekke forslag i form av et idéprogram kalt «Mannen i förändring». Vi gjengir her noen av forslagene:

- Gi foreldre som deler på svangerskapspermisjon bedre økonomiske betingelser (fødselspenger).
- Innrette helsestasjoner for mødre og barn også mot faren.
- Gi besteforeldre rett til permisjon for å ta seg av barnebarn.
- Tilpasse arbeidslivet slik at kvinner og menn kan leve i likestilte relasjoner.
- Avskaffe enkjønnete arbeidsplasser.
- Utnytte vernepliktstiden til utdanning og diskusjon om mannsrollen.
- Skjerpe lovgivningen vedrørende pornografi.
- Passe på at det blir flere menn i førskolen og i skolen.
- Satse på studier og forskning om mannsrollen.

Når det gjaldt det siste punktet om forskning, pekte de ut fire områder som særskilt viktige:

- Menns sosiale relasjoner.
- Menns livskriser.
- Menns språk.
- Forskjeller mellom menn bl.a. på bakgrunn av klassetilhørighet.

Arbeidsgruppen pekte også på strategiske tidspunkt eller situasjoner der kjønnsroller grunnlegges eller befester seg. Dette er situasjoner der mulighetene til å nå menn er

særskilt gode:

- Når mannen blir far
- Når mannen blir bestefar
- Når mannen velger utdanning og yrke
- I militærtjenesten
- I krise

Gruppen har utgitt en rekke publikasjoner og har laget to filmer. Den har også arran-

gert flere seminarer. Et sammendrag av selve rapporten «Mannen i förändring» finnes. Flere opplysninger kan fås ved henvendelse til sekretæren for gruppen, Kristina Lejdstrom, tlf. 095-46-8-76 31 297.

Aina Schjøtz

Tverrfaglig vitenskaps-teoretisk seminar

for forskere og
hovedfagsstudenter
Tema: *Kvinnelighet*

Sted: Ullevålsveien 105.
Tid: 12.15–14.00.

Torsdag 13. mars:
Førsteamanuensis Hanne Haavind,
Psykologisk institutt: *Hvorledes
konseptualiseres kvinnelighet?*

Torsdag 20. mars:
Førstelektor Karin Widerberg, Institutt for
rettssosiologi: *Kvinnelighetsbegrepet i den*

*offentlige likestillings- og lønnsarbeids-
politikk.*

Torsdag 3. april:
Magister Matthias Kaiser, Institutt for
filosofi: *Vitenskap og kvinnelighet.*

Torsdag 10. april:
Førsteamanuensis Berit Ås, Psykologisk
institutt, *leter etter kvinnekulturens
verdisystem ut fra kvinnekulturbegrepet fra
1975.*

Onsdag 16. april:
(Tid: 11.15–13.00)
Universitetslektor Hildur Ve, Sosiologisk
institutt, Univ. i Bergen: *Sosiologiske
synspunkter på kvinnelighet. Forholdet*

mellom ansvarsrasjonalitet og protest.

Torsdag 24. april:

Forsker NAVF, Irene Iversen: *Finnes det en kvinnelig estetikk?*

Tirsdag 29. april:

Førsteamanuensis Birgit Brock-Utne, Pedagogisk forskningsinstitutt: *Oppdrar vi piker til fred og gutter til krig?*

Åpent hus fra kl. 11.15.

Arrangør: Styringsgruppen for Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo.

Kontaktpersoner:

Elisabeth Gulbrandsen, tlf. privat 68 37 62, mandag og onsdag 17–22: 68 62 47
Harriet Holter, tlf. jobb 45 52 36, privat 69 04 93

Senter for humanistisk kvinneforskning i Bergen

Forskerforum

Vårsemesteret 1986

Mandager kl. 17.15–19.00 i seminarrom 217, HF-bygget.

- 27.1 Mentalitetshistorie og kvinnehistorie v/ Ida Blom
- 3.2 Årsaksforklaringer til hekseforfølgningene — kva kan mentalitetshistorikarane bidra med? v/ Eli Reksten
- 17.2 Kulturanalyse og mentalitetshistorie i feministisk perspektiv v/ seniorstipendiat Bente Rosenbeck. Center for kvindeforskning og -undervisning, Københavns universitet
- 18.2 Bente Rosenbeck forts., for tid og sted: se oppslag
- 3.3 Bruk av kvantitative data i mentalitetshistorie v/stipendiat Eli Fure. Historisk inst., Universitetet i Oslo
- 4.3 Eli Fure forts., for tid og sted: se oppslag
- 10.3 Spebarmdøden i Etne prestegjeld 1700–1900 v/ Ståle Dyrvik

- 17.3 Kvinners livsløp i Bergen 1875–1920. Presentasjon av eget prosjekt v/ Elisabet Haavet
- 7.4 Omsorg og omsorgsfilosofi v/ Kari Martinsen og Kari Wærness
- 21.4 Kvinne og arbeid — kjønnsarbeidsdeling v/
- 23.4 stipendiat Gro Hagemann. Historisk institutt, Universitetet i Oslo og forsker Ulla Wikander. Ekonomisk-Historiska Institutionen, Uppsala Universitet. For tid og sted: se oppslag.

Fransk feministisk teori: Irigaray og Kristeva

Vårsemesteret 1986

Tirsdager kl. 9.15–11.00

Grupperom P, Sydneshaugen skole

- 21.1 Innledning v/ Toril Moi. Derrida og fransk feministisk teori v/ Sven Storelv
- 28.1 Julia Kristeva: Etikk og lingvistikk. Systemet og det talende subjekt.
- 4.2 Jacques Derrida: en artikkel.
- 18.2 Irigaray og Freud v/ Toril Moi
- 25.2 Kristeva: Revolusjon i det poetiske språket
- 4.3 Irigaray og Platon v/ V. Soleim
- 11.3 Kristeva: Om kinesiske kvinner. Kvinners tid
- 18.3 Irigaray og tysk filosofi (Hegel og/eller Kant) v/ Sidsel Aamodt
- 1.4 Kristeva: Marginalitet, dissidens, politikk.
- 8.4 Irigaray og Descartes v/Vigdis Soleim
- 15.4 Irigaray: mystisisme, kvinnelighet, språk. v/ Toril Moi
- 29.4 Avslutning, Oppsummering.

Grunnbok for Irigaray-seminaret: Luce Irigaray, *Speculum of the Other Woman*, Cornell University Press, 1985.

Kristevas tekster vil bli fotokopiert i engelsk oversettelse. Men en bok må kjøpes: Julia Kristeva: *Revolution in poetic language*, Columbia University Press, 1984.

En tekst av Derrida vil bli fotokopiert enten i engelsk eller dansk oversettelse.

Kvinneuniversitetets kursplan våren 1986

Kursplanen inneholder i alt 11 tilbud, men endel av disse er uaktuelle når dette nummeret av Nytt om kvinneforskning kommer ut. Noe er det fortsatt mulighet til å få med seg:

Kvinneliv

Foredragsholdere: Kvinneforskere og forfattere.

Sted: Kvinneuniversitetet på Løten.

Foredragene starter kl. 19.00.

Pris: Hele foredragsrekken kr 210,—. Enkeltforedrag kr 30,—.

9. jan.

Gutter og jenter i klasserommet v/ amanuensis Harriet Bjerrum Nilsen.

23. jan.

Kvinner i fredsarbeid v/ førsteamanuensis Birgit Broch-Utne.

6. febr.

«Du kan da ikke bare gå» — om vold i ekteskapet, v/ forfatter Margaret Johansen.

20. febr.

Kvinner i politikken v/ førsteamanuensis Berit Ås.

6. mars

Den første kvinnelige doktorand. Uektefødte barns rettigheter på Island, v/ konsulent Lise Løken.

20. mars

Hans tid — Hennes tid — Arbeidstid og fritid, v/ forsker Annemor Kalleberg.

3. april

Er jussen vår? Kan den bli vår? v/ førsteamanuensis Karin Wiederberg.

24. april

Demonutdrivelse v/ forsker Eva Lundgren.

Myte og virkelighet

Foredragsholdere: Kvinneforskere og forfattere.

Sted: Kvinnehuset, Oslo.

Foredragene starter kl. 19.00.

Pris: Hele foredragsrekken kr 210,—. Enkeltforedrag kr 30,—.

13. jan.

Kulturelle hindringer for likestillingsarbeidet. Kjønnforskjeller i utdanning, v/ førsteamanuensis Berit Ås.

27. jan.

Kan utopier være nyttige? Det andre landet, v/ førsteamanuensis Gudrun Ekblad.

10. febr.

Den 3-dobbelte undertrykkelse. Hvorfor bruker menn alkohol og kvinner piller? v/ forsker Vigdis Christie.

24. febr.

Etablererskolen for kvinner v/ sekretariatsleder Anne Margrete Sandvig.

10. mars

Forberedelse til pensjonsalderen — hva slags liv? v/ studiesekretær Elisabeth Hansen.

24. mars

Hans tid — hennes tid. Arbeidstid og fritid, v/ forsker Gunvor Strømsheim.

7. april

Er jussen vår? Kan den bli vår? v/ førsteamanuensis Karin Wiederberg.

28. april

På solsiden? Kvinner og høyere utdanning, v/ konsulent Maj Birgitt Rørslett.

Tverrlitterært kvinneforum

Sted: Kvinneuniversitetet, Løten.

Tidspunkt: Lørdag 19. april kl. 14.30-18.00.

«Mini-Munch-museet» — arrangement på Løten.

Tverrlitterært Kvinneforum, som er forum for skapende og formidlende kvinnelige litteraturmedarbeidere, vil presentere seg selv og kvinnelige forfattere. Forfatterne leser egne tekster.

Ansvarlig leder: Turid Nystøl Rian.

Kvinner og kreativitet

Sted: Kvinneuniversitetet, Løten.

Tidspunkt: fredag 4. april kl. 19.00-søndag 6. april kl. 14.00.

Kvinner og kreativitet handler om å frigjøre skapende kraft. Deltakerne kommer sammen for å arbeide med ord, bilder og bevegelse. Vi tar for oss kvinners angst for det «offentlige rom», samt hvordan kvinner sammen er skapende.

Maks. 20 deltakere.

Kurspris: kr 270,- + internat kr 570,-.

Hva er faglig kvinnepolitikk?

Sted: Kvinneuniversitetet Løten.

Tidspunkt: Fra fredag 25. april kl. 19.00 til søndag 27. april (lunsj).

Kurset skal gi innsikt i:

- Den faglige kvinnepolitikken historie
- LO's oppbygging og arbeidsmåte
- De mest sentrale kvinnekrav og deres historie innen fagbevegelsen
- Praktisk faglig kvinnepolitikk

Litteratur:

Faglig kvinnepolitikk — hvor går LO?

PAX Leksikon: Oslo faglige kvinnebevegelse

Kvinnepolitisk forslag til LO-kongressen 1981 (to

hefter)

«Var det ikke det dere alle mente?» — art. i boka

«Mannfolk»

LO's handlingsprogram, vedtekter m.v.

Kursleder: Grethe Rønneberg.

Kurspris kr 570,-.

Kurs for kommunale likestillingsutvalg

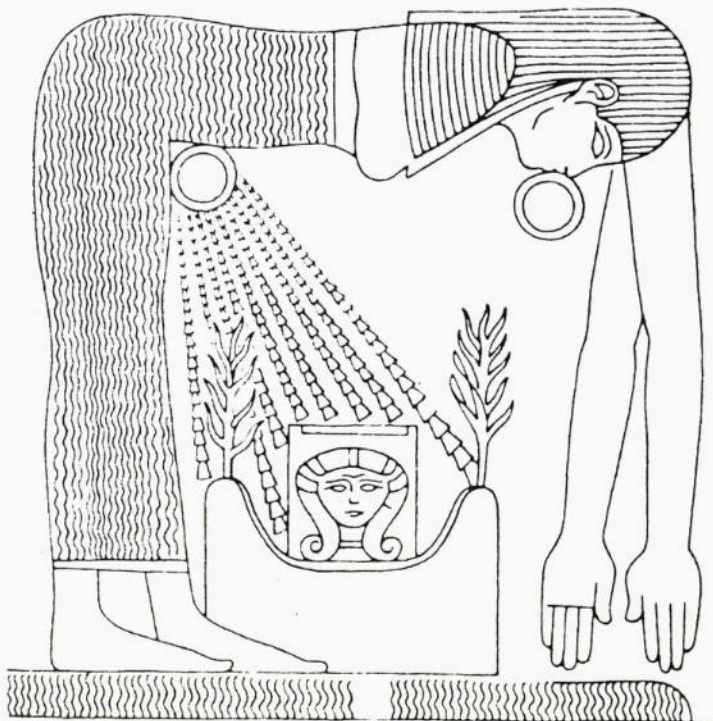
2-3 dagers kurs for kommunale likestillingsutvalg blir avholdt på Kvinneuniversitetet på Løten til våren.

Dato kunngjøres senere.

Påmelding til de enkelte arrangementer gjøres senest 14 dager før kursstart.

Noen av kursene/seminarene har et begrenset deltakerantall, og vi ber derfor deltakerne være tidlig ute med påmeldingen.

Dette gjelder ikke foredragsseriene.

Påmelding skjer til

Kvinneuniversitetet
«Rosenlund»
2340 Løten
Tlf. (065) 91 995

Onsdag kl. 10–16 kan påmelding skje til:
Elisabeth Hansen
Waldemar Thranesgt. 64 c
0173 Oslo 1
Tlf. (02) 38 52 87

Kursplan for våren og en egen plan for
sommeren 1986 kan bestilles samme sted.

Kvinner og elektroniske massemedier

Internasjonal konferanse

Sted: Københavns Universitet Amager.
Tid: 7.–11. april 1986.

Konferansens hovedtema er kvinnes situasjon i forhold til utviklingen i de elektroniske massemedier, nasjonalt og internasjonalt, og den kvinnespesifikke medie-forsknings forhold til denne. Konferansen henvender seg til nordiske massekommunikasjonsforskere, kvinneforskere, lærere og studenter, journalister, mediearbeidere og forøvrig alle interesserte. Det blir of-fentlige forelesninger om formiddagen, og om ettermiddagen paneldiskusjoner og evt. gruppediskusjoner, samt forevisninger av programmer i tilknytning til formiddagens forelesninger.

Påmeldingsfristen gikk ut 1. februar, men vi oppgir likevel navn og adresse på

kontaktpersonen:
Vibeke Pedersen
Center for massekommunikation
Københavns Universitet Amager
Njalsgade 80 A
DK-2300 København S.

32 International Institute on the Prevention and Treatment of Alcoholism

avholdes 1.–6. juni 1986 i Budapest, Ungarn.

Arrangør: The International Council on Alcohol and Addictions, Lausanne, Switzerland og The Hungarian State Committee Against Alcoholism, Budapest.

Tema på plenums-sesjonene er:

- alcohol problems among youth
- economy, productivity and alcohol
- treatment; voluntary or compulsory
- alcohol problems in the employment setting
- the role of the mass media in the prevention of alcoholism.

En spesiell fagsesjon er viet «Focus on Women».

Fristen for evt. presentasjon av paper var 15.02. Påmeldingsskjema/program kan fås ved henvendelse til Kvinneforskningssekretariatet, eller interesserte kan også kontakte: ICAA Secretariat, Case Postale 140, 1001 Lausanne, Switzerland, Tel. (021) 20 98 65/66.

New Roles for Men and Women in the Family and in Work

The International Round Table for the Advancement of Counselling organize in

collaboration with the University of Lund, under the auspices of The National Swedish Board of University and Colleges, Department of Employment, National Swedish Labour Market Board, the XII Round Table for the Advancement of Counselling on

*New Roles for Men and Women
in the Family and in Work*

to be held June 22–26 1986 at the University of Lund, Sweden.

The division of life roles according to sex is one area where new roles are emerging. Although there are variations in different societies, the traditional roles, where men are seen as breadwinners and women as housekeepers, are no longer generally accepted.

In many countries, women work in increasing numbers outside the home and take active part in public life. This new situation has a profound impact on family life, as well as on working life and on the relationships of men and women.

Simultaneously, major changes are taking place in the labour market. Some of the older occupations change in character or disappear, whilst new occupations emerge. The world economy links countries more closely with the result that an economic crisis in one nation can have repercussions felt by all. In this situation, are we faced with a threat to our society, or confronted with a challenge bearing the promise of a better life?

All these prospective changes have a considerable influence upon the life of men and women. What are these new roles and how are they reflected in family life? What are the implications for counselling? Do we need a new approach, taking into consideration the total life situation of the individual, instead of concentrating on one or two periods of transition, such as education

or occupational counselling?

Despite the research being carried out in recent years, there is a great need for more accurate knowledge about how the male and female roles are changing and adapting to the circumstances, climate and traditions in different societies, how attitudes to work are altering, and how this influences boys and girls, men and women into the process of making choices and taking decisions at different stages of life.

It is the aim of the XIIth International Counselling Conference to bring together researchers, planners, administrators and practitioners to share experience and knowledge and thus raise our level of understanding of these fundamental attitudes in men and women and how this awareness could enlighten and influence counselling thought and practice.

Working Groups

The Working Groups will be organized around the following themes and sub-themes:

1. Life without work
 - a) Counselling and Guidance of the unemployed
 - b) Transition from work to retirement
 - c) Counselling the elderly
2. Sex Roles
 - a) Their influence on education
 - b) Their influence on family life
 - c) Their influence on working life.

The conference language will be English.

Registration fees:

Before May 1, 1986: Members £ 80. Non-members: £ 90. Students: £ 25.

After May 1, 1986: Members £ 90. Non-members: £ 100. Students: £ 30.

Delegates who are not already members of IRTAC may join IRTAC for £ 40. This

fee includes two years' membership of IRTAC and qualifies applicants for registration at the lower rate of £ 80. It also entitles them to one year's subscription to the International Journal for the Advancement of Counselling (1987) in which the most important papers will be published.

The registration fees are not inclusive of coffee and tea.

Applications

Applications for registration should be received *not later than May 1986* and should be sent to:

Dr. Derek Hope
IRTAC 1986 Conference Registration
Brunel University
Uxbridge, UB8 3PH
U.K.
Tel.: 0895-37 188.

Påmeldingsskjema og fullstendig program fås fra samme sted.

Women Challenge Technology

*European Conference on Women, Natural Sciences & Technology
November 15th - 19th
Elsinore, Denmark 1986*

The purpose of the conference is

- to develop strategies for the active engagement of more women as producers of technology, strategies towards girls in schools, high schools, universities and technical educations as well as towards women in traditionally male-dominated sectors of the labour market,

- to involve the qualifications and values of women in the science and technology educations, as well as in the research and development within these areas,
- to give women, especially women from the working class, influence and voice in an area which is of growing importance in the development of society.

Program

The conference will be organized around the following four plenary sessions:

1. New trends in science and technology, based on humanistic and female values.
2. Strategies of change in educational systems to further girls' and women's participation in science and technology.
3. Women's demands to the labour market — the labour market's demand to women.
4. Visions of a society in which science and technology include women's values and needs.

To cover each plenary session a guest speaker will be invited. Interdisciplinary discussion groups will be formed with point of departure in the plenary themes and in view of papers. Disciplinary group discussions and workshops will also be organized.

Conference participation

At the conference there will be room for approximately 125 persons, and in order to participate the preliminary application form *must* be returned and a paper must be submitted.

Authors contributing papers should submit title and abstract in English or French to the program committee before March 1st, 1986. Abstracts should not exceed 300 words.

Accept of papers will be based on received abstracts and authors will be notified before April 15th, 1986.

Papers are to be submitted in English to the program committee before July 1st, 1986, and should not exceed 10 pages.

Conference contributions will be forwarded to the participants before October 15th, 1986.

Practical information

The conference language will be English, with a possibility of simultaneous translation to French and Russian, if needed. A child care facility will be arranged for, if needed. The approximate fee of the conference is 3.000,- Dkr. of which 2.500 Dkr. is for board and lodging and 500,- Dkr. is registration fee.

All correspondence to the national organizing committee and to the European program committee should be addressed to:

*Mona Dahms,
Institute of Electronic Systems
University of Aalborg
Badehusvej 23
DK-9000 Aalborg, Denmark.*

Preliminary application form

Name

Profession

Address

.....

.....

Country

Place of work

.....

Title of Paper

.....

.....

Do you speak ☐ English ☐ French ☐ Russian

Do you understand
☐ English ☐ French ☐ Russian

Do you need child care ☐ Yes, no. of children: ☐
☐ No Age of children:—

*This preliminary application form must be returned
in order to participate before March 1st, 1986.*

Damefotball — idrettshistorie og viktig skanse i likestillingskampen

Per Pettersen, lektor med idrett, engelsk og psykologi som fag, og med en 5-års periode som trener for damelandslaget i fotball bak seg, har skrevet en artikkel i boka *Fotball — mer enn et spill* (Egil Olsen, Red., Cappelen 1985) om damefotballens historie og vilkår i dag. Det er faktisk hele 90 år siden det første kvinnelige fotballag ble stiftet.

«I 1895 kom The British Ladies Football Club inn på banen, 'bare' 40 år etter stiftelsen av den eldste engelske fotballklubben, Sheffield. Og selv om dette slo en kile i mannsdominansen innen denne idretten, førte det ikke til noen snarlig oppsving for damefotballen. Hånflir, fleip og latter oppmuntret ikke til mange spark på ballen, og støvlene ble lagt på hylla,» skriver Per Pettersen. Han har i artikkelen hentet fram flere historiske glimt, bl.a. siterer han fra *Idrætsboken*, et norsk idrettsleksikon fra 1922–23:

«I de senere aar har ogsaa kvindene blit flittige deltagere i vor sport, og utviklingen i vore dager fører derhen at kvindene mer og mer utøver idrætter som før ansaaes for at være egnet kun for det maskuline kjønn. Denne kvindelige idræts retning er efter mit skjønn absolut feilagtig og bør vel heller ikke tages saa helt alvorlig, men kun ansees som et led i kampen for kvindens likestilling med manden, hvilket dog paa idrættens omraade naturnødvendig maa føre til et totalt nederlag. De forsøk som er gjort i de store utlande ved at inkorporere kvindene i idrætsfolkenes rækker (hermed menes idrætter som fri idrætt, fotball, brytning og boksning o.s.v.) vil vel heller ikke bli av nogen varig beskaaffenhed. Kvindenes idræt maa ikke være basert paa at efterligne den ideale mandstype, men paa at utvikle den ideale kvindelige type.

Svømningen er de slanke musklers og de skjønne formers idræt. Derfor bør ogsaa denne bli kvindenes hovedidræt. Skjønnhet og sundhet hører sammen, og de forsøk som kjendte videnskapsmænd har drevet paa dette omraade har vist at netop svømning — og jeg føler mig fristet til at si: kun svømning — bør være kvindenes idræt.»

Altså har kvinner spilt fotball ganske lenge, og i dag har damefotballen et medlemstall som bringer den opp på en sjetteplass blant Norges Idrettsforbunds 45 særforbund. I Sverige er det flere kvinner som spiller fotball enn menn som spiller ishockey, og i Italia spilles profesjonell damefotball. De norske fotballjentene spiller i toppen internasjonalt, hvilket gutta ikke gjør. Er almenheten klar over dette? Per Pettersen tror ikke at så mange nordmenn og kvinner er det og han mener at årsaken ligger i den tradisjonelle usynliggjøringen av kvinnen, og da særlig i massemedienes underprioritering av kvinneidrett. «Såvel overfladisk lesning som seriøse innholdsanalyser peker mot et svært skjevt media-bilde,» skriver han, og refererer til at det i fjernsynet ikke ble vist ett bilde fra damelandskampen Norge–Sverige på Åråsen 5. september 1984, til tross for at Sverige på det tidspunkt var regjerende verdensmestre og til tross for at det norske damelandslaget greide uavgjort 2–2 i denne kampen. «Til

overmål ble det samme kveld sendt bilder og kommentarer fra samtlige kamper i herrecupens kvartfinaler», skriver Per Pettersen. Han som var så fristet til å si at «kun svømning bør være kvindenes idrett», var nok medlem av «den gigantiske gutteklubben som hersket i samfunn og idrett,» som Per Pettersen uttrykker det. Og selv om gutteklubben i dag ikke er fullt så gigantisk, kan det synes som om hersketeknikkene fortsatt praktiseres i form av usynliggjøring og bagatellisering — og latterliggjøring. Man kan undre seg over hvor mange skritt som er tatt siden følgende replikk ble avsagt i Norsk Fotballforbund: «Når det gjelder damene, så tar vi det skritt for skritt.» (!!?)

Kvinneperspektivet i idrettsforskningen

NAVFs styre går inn for å støtte norsk idrettsforskning ved at et Senter for idrettsforskning blir tilknyttet Norges Idrettshøgskole. Styret har avgitt en innstilling hvor det legges vekt på to hovedområder innen forskningen:

- Idrett og helse
- Idrettens sosiale dimensjoner.

NAVFs likestillingsutvalg diskuterte innstillingen på møte 21.11.85, og hadde innhentet to konsulentuttalelser, fra professor Liv Storstein og førsteamanuensis Gerd von der Lippe. Likestillingsutvalget sluttet seg til innholdet i disse to uttalelser, som vi sakser fra.

Det pekes i innstillingen på viktigheten av at idrettsforskningen klarlegger idrettens samfunnsmessige betydning, ikke bare for barn og ungdom, men også for andre grupper som eldre og funksjonshemmede. I sin uttalelse peker Liv Storstein på viktigheten av å ha også et kvinneperspektiv på idrettsforskningen. Som et eksempel for

å belyse nødvendigheten av systematisk å se på de to kjønn separat, tar hun utgangspunkt i egne forskningserfaringer og i en gjennomgang av den internasjonale litteratur når det gjelder temaet sports-kardiologi. Liv Storstein peker også på viktigheten av å rekruttere kvinner til idrettsforskning. Hun sier det er et generelt problem for alle fagområder at kvinner er i tildels betydelig mindretall når det gjelder forskerstillinger, og understreker at en innen idrettsforskningen fra starten av må legge opp til en bred rekruttering av kvinner.

Gerd von der Lippe gjør den samme understrekning idet hun anser at usynliggjøringen av kvinneperspektivet i planleggingsfasen kan føre til at en sentral dimensjon ved idrettsforskningen blir skadelidende. Områder der kvinneperspektivet kan sies å være med i idrettsforskningen i Norge er som følger:

- Glimt fra kvinneidrettens historie
- Idrett og media
- Kvinner og lederskap i organisert idrett
- Frafallsproblemer i kvinneidretten
- Menstruasjonsforhold og toppidrett.

Denne forskningen er imidlertid bare i sin begynnelse, i tillegg til at teori og teoretiske modeller foreløpig er fraværende. Det er følgelig behov for en betraktelig sterkere satsing spesielt innen grunnforskningen her, mener Gerd von der Lippe.

Gerd von der Lippe kommer med konkrete forslag til tiltak for å synliggjøre kvinneperspektivet i idrettsforskningen, bl.a. gjennom øremerkede midler:

Amanuensisstipend

I en overgangsperiode på rundt 10 år bør det sikres slike stipend til kvinnelige forskere som har prosjekter der kvinneperspektivet er sentralt. Disse bør normalt være på ett år, men bør kunne utvides til to år, dersom kvaliteten og behovet tilsier dette. Utlysningen av ett eller to slike stipend bør kunne skje allerede innen utgangen av våren 1986. Også innen

kvinneidrettsforskningen bør NAVF satse på å utvikle miljøer som allerede arbeider med prosjekter der kvinneperspektivet er et vesentlig element. På denne måten kan forskningskvaliteten i miljøet høynes og studenter kan skoles ved eventuelt å bli knyttet til aktuelle prosjekter. I fasen fram til 1986 synes NAVFs utvalg for idrettsforskning å ha prioritert utdanningsstipend. Det synes derfor nå å være naturlig å prioritere det vitenskapelige personellet ved de idrettsforskningsmiljøene vi har i dag.

Støtte til interessante delprosjekter

Dette kan gjelde både for vitenskapelig personell og eventuelt hovedfags- eller magistergradsstudenter som er under kyndig veiledning. Her kan den økonomiske støtten variere alt etter forskningens kvalitet og fase i forskningsprosessen. Denne støtten bør starte opp i løpet av 1986 eller 1987.

Priskonkurranse

NAVF's utvalg for idrettsforskning utlyste en pris-konkurranse på kr 20 000,— i 1983 for bl.a. å høye kvaliteten på rapporteringssiden. En liknende pris-konkurranse på forskningssjekter der kvinneperspektivet er sentralt, bør kunne realiseres forholdsvis raskt.

Reisestipend

Mulige reisestipend til forskningsmiljøer, der kvinneperspektivet er et vesentlig element, bør drøftes. Ulike fagområder har sin styrke i ulike land. Sosiologi, pedagogikk og psykologi synes å ha kommet et stykke på vei i USA, mens idrettshistorie står sterkest i Vest-Tyskland. Idrettsfysiologi med et kvinneperspektiv har bl.a. sin talskvinne i Danmark osv.

Kvinnelige medlemmer i styret for Senter for idrettsforskning

I punkt 4.2 i notatet av 25.09.85 antyder NAVF at styret bør ha 5–7 medlemmer. Med utgangspunkt i dette antallet bør 2 av disse være kvinner. En forutsetning bør imidlertid være at begge har drevet med forskning der kvinneperspektiv er et viktig element. Det er ønskelig at en av disse har drevet med idrettsforskning, mens den andre kan ha røtter i et annet fagområde.

Kvinnelige ansatte knyttet til Senter for idrettsforskning

NAVF bør drøfte muligheten av å sikre kvinnelige ansatte ved dette senteret. Kjønnskvotering kan være et av flere virkemidler i denne sammenheng.

Kvinneperspektivet i idrettsforskningen synes nødvendig for å få mer kunnskap om det økende antall jenter og kvinner som engasjerer seg i fysisk aktivitet. I denne viktige planleggingsfasen for idrettsforskningens framtid bør dette perspektivet synliggjøres og støttes gjennom øremerkede midler. Forskningsmiljøer der kvinneperspektivet er med, bør her prioriteres. Skal dette perspektivet sikres i framtidens idrettsforskning, bør kvinner inn i administrative og styrende organer for Senteret for idrettsforskning og komme med der beslutninger tas.

Nye regler for rekrutteringsstillinger

Kultur- og vitenskapsdepartementet arbeider med nye regler for tilsetting i stipendiat- og vit.ass.stillinger. Reglene skal gjelde for alle universiteter og høyskoler og er planlagt iverksatt f.o.m. høstsemesteret 1986.

Stikkordmessig vil reglene bety strammere tidsrammer, og forskjellene m.h.t. innholdet i vit.ass. og stipendiatstilling skjeperes.

De nye reglene gjelder ikke NAVF-tilsatte, men kan likevel kunne få reelle konsekvenser for disse. Spørsmålet har dessuten generell interesse for rekrutteringsvolumet til norsk forskning. Vi gjengir den delen av dir. Anders Omholts uttalelse som går spesielt på kvinners situasjon:

«Når det gjelder tidsrammer, vil NAVF generelt understreke betydningen av at det legges inn en tilstrekkelig grad av fleksibilitet i systemet. NAVFs erfaring med en fast stillingsramme på 3 år er at denne i enkelte tilfeller kan være for stram. Vi antar imidlertid at siste avsnitt i reglenes pkt. 1 gir tilstrekkelig rom for å ta hensyn til dette.

Vi er klar over at reglene gir kvinner de samme rettigheter som ved normale tilsetninger i staten. Etter vår oppfatning er dette ikke tilstrekkelig for rekrutteringsstillinger. Folk i rekrutteringsstillinger yter svært ofte en innsats som ligger betydelig over det som normal arbeidstid foreskriver. For kvinner med

omsorgsansvar vil dette oftest ikke være mulig. Videre, og viktigst, er at det må brukes klare virkemidler for å øke rekrutteringen av kvinner til norsk forskning. Dette er viktig både ut fra et likestillingsaspekt og for å utnytte den intelligensressurs som ligger i denne kvinnelige delen av befolkningen. Etter vår vurdering vil en positiv forskjellsbehandling til fordel for kvinner når det gjelder stipendtiden, ha små eller ingen negative konsekvenser. Vi viser her til NAVFs egne regler om tidsrammer for ansettelse i utdanningsstillinger i NAVF og til et brev fra NAVFs sekretariat for kvinneforskning av 04.12.85. »

I brevet fra Sekretariatet sto bl.a.:

«Retningslinjene legger opp til en meget effektiv og planmessig forskerutdanning som skal gjennomføres på 3 årsverk, i samsvar med planene for de nye doktorgradene.

For en del fag og en del personer vil dette være utmerket — dersom forskerutdanningen i praksis holder hva den lover på papiret, dersom det blir stilt tilstrekkelige ressurser til rådighet for universitetene og dersom den enkelte har optimale arbeidsforhold. Om en av disse forutsetningene svikter, vil opplegget føre til at den som har påbegynt forskerutdanningen, ikke får fullført sin avhandling og ikke får kvalifisert seg til fast stilling i løpet av de tre årsverk som står til rådighet.

Kvinner vil i enda sterkere grad enn menn være utsatt for faktorer som kan gjøre det vanskelig å gjennomføre et stramt opplegg. Selv om fødsler og omsorgsansvar kan kompenseres i form av permisjoner og tilsvarende forlengelse, er den daglige omsorg fremdeles mer tyngende for kvinner enn for menn, i tillegg til at kvinner har mindre selvtilitt og større vanskeligheter med å planlegge sitt livsløp over en lengre periode. Den vekselvirkning mellom forskning og annen virksomhet — lønnet eller ulønnet — som vi mener er en berikelse for alle fag hvor materialet består av mennesker, menneskelige relasjoner eller menneskelig innsats, vil det ikke være plass til et så stramt opplegg som dette. »

« . . . når kvalifikasjonene minst er likeverdige »

I en utlysningstekst i Norsk Lysningsblad, 26.11.85, finner vi følgende:

« Universitetet i Trondheim
Den allmennvitenskapelige høgskolen

TRE AMANUENSISSTILLINGER I EDB

Ved Universitetet i Trondheim, Den allmennvitenskapelige høgskolen (AVH) er det ledig tre faste amanuensisstillinger i datafag. Stillingene vil bli knyttet til det datafaglige miljø som er under oppbygging ved høgskolen.

For å øke antall kvinner i vitenskapelige stillinger, oppfordres spesielt kvinner til å søke, men det presiseres at tilsetningsreglene bare gir adgang til å foretrekke kvinner fremfor menn når kvalifikasjonene minst er likeverdige.

Overraskende? Ikke det?

Kvinnebokhandel i Stockholm

Høsten 1985 åpnet «Kvinnobokhandeln». De vil tilby kvinnelitteratur som ellers er vanskelig å få tak i, både av nye og eldre utgivelser.

En titt i katalogen viser at lageret har overvekt av skjønnlitteratur, men allerede høsten 1985 hadde de inne f.eks. Evelyn Fox Kellers bok *Reflections on Gender and Science* (anmeldt i nr. 5/85 av *Nytt om kvinneforskning*), en bok som foreløpig ikke har vært lagerført hos norske bokhandlere. Så hvis en ønsker enkelte utenlandske bøker raskt, kan det lønne seg både

pris- og tidsmessig å følge med i «Kvinnobokhandels» utvalg. De importerer selvfølgelig også spesielle bøker på bestilling.

Katalog kan fås tilsendt ved å sette inn 10 norske kroner på postgirokonto 491 9458-2, og så på en eller annen måte gi beskjed om at en ønsker katalogen. For å holde kundene løpende orientert om innkomne bøker vil bokhandelen gi ut en nyhetsliste 5 ganger pr. år, som en kan abonnere på for 25 kroner.

Kvinnobokhandelen
Wollmar Yxkullsgatan 33
116 50 Stockholm
Tel. 095-46-8-84 50 07
Postgiro 491-9458-2

Kvinneforskningsprosjekter i England

Fra det engelske likestillingsrådets forskningsavdeling har vi mottatt korte oversikter over en del prosjekter som ganske sikkert er av interesse også for norske forskere (se nedenfor).

Oversiktene inneholder en beskrivelse av målsetting, metode og resultater for undersøkelsene, og om hvor du kan henvende deg for å få rapporter fra prosjektene. Rapportene er stort sett gratis eller svært billige.

Det engelske likestillingsrådet har også laget en liste over bøker, rapporter og tidsskriftartikler som er publisert i rådets regi. Vi har dessuten mottatt korte oversikter over prosjekter som er i gang, eller nylig avsluttet.

Adressen er:

Equal Opportunities Commission
Research Unit
Overseas House, Quay Street,
Manchester M3 3HN, England
(tlf. 061-833 9244)

Sentrale forskningsprosjekter (interesserte kan få kopi av oversiktene ved henvendelse til Kvinneforskningssekretariatet):

- Women and Public Appointments. Report of an investigation into Appointments to Public Bodies.
- Promotion and the Woman Probation Officer.
- Day Release for Girls: An Investigation into why so few Girls receive Time off Work for Part-time Study.
- Stereotypes & Selection: Gender and Family in the Recruitment Process.
- The Role of Acas Conciliation in Equal Pay and Sex Discrimination Cases.
- The new Homeworkers: New Technology and the Changing Location of

- White Collar Work.
- Study of Pension Age Preferences.
- Women in top Jobs — The BBC.
- Women in the North Sea Oil Industry.

Likestillingsrådet — kvinneforskning

Likestillingsrådet har nå fremmet sine synspunkter overfor forskningsrådene og Kultur- og vitenskapsdepartementet om kvinneforskningens plass i det norske forskningssystemet. Dette skjedde med utgangspunkt i St.meld. nr. 60 (1984-85) *Om forskningen i Norge* og Innst.S. nr. 316 (1984-85), som ble behandlet i Stortinget 19. juni i fjor.

Likestillingsrådet gir generelt tilslutning til forslagene i innstillingen fra Kirke- og undervisningskomiteen, som viser politisk vilje til å satse på kvinneforskning. Enkelte områder framheves som spesielt viktige ut fra hensynet til likestilling:

- økt andel kvinner innen forskning
- god representasjon av kvinner i forskningsrådene og i styringsgrupper for forskningsprogrammene
- integrering av kvinneperspektivet i all forskning.

Økt andel kvinnelige forskere

Likestillingsrådets forslag til tiltak:

- omgjøring av faste mellomstillinger til professorater der den kvinnelige innehaveren innehar toppstillingskompetanse
- betydelig økning av stipendier øremerket forskerutdanning, for å øke kvinners reelle muligheter til å gjennomføre en strukturert forskerutdanning
- oppretting av nye stillinger for å øke kvinneandelen blant forskere på alle plan.

Økt kvinnerepresentasjon i råd/styringsgrupper

Med bakgrunn i at departementenes forskningsmidler skal kanaliseres gjennom forskningsrådene, foreslar Likestillingsrådet at

- kvinner må være godt representert i rådene og sekretariatene, samt i styringsgrupper for forskningsprogrammene.

Integrering av kvinneperspektiver

- Likestillingsrådet henstiller til forskningsstedene, forskningsrådene og departementene om å sikre representasjon av kvinner i de forskjellige styringsorganer. Dette fordi kvinneperspektivet skal få innpass i all forskning.
- Videre framheves det at det må være balanse mellom anvendt forskning og grunnforskning i kvinneforskningen. Dette kan oppnås bl.a. ved økning av antallet stipend til strukturert forskerutdanning ved universitetene.

Med bakgrunn i denne henvendelsen har Norges fiskeriforskningsråd og Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning, NAVF, kommet med uttalelser:

Norges fiskeriforskningsråd

uttaler at kvinneandelen i fiskeriforskningen står tilbake i forhold til det ønskelige, men at en sporer en viss framgang. Fiskerinæringa er svært mannsdominert — noe som gjenspeiles i oppnevning til råd og utvalg. I NFFR's sekretariat er det sterk overvekt av kvinner — også blant fagsekretærene. NFFR har siden 1975 prioritert integrering av kvinneperspektivet i de forskningsprosjektene de støtter. Ellers peker de på at det må skapes gode og utfordrende arbeidsplasser for kvinner for at fiskerinæringen fortsatt skal kunne drives som distriktsnæring.

RSF, NAVF

skriver at de gjennom årene har arbeidet systematisk både for å bygge opp samfunnsvitenskapelig kvinneforskningskompetanse og å øke rekruttering av kvinner til samfunnsvitenskapelig forskning. Dette arbeidet ønsker de fortsatt å gi høy prioritet. Særlig viktig er det å vedlikeholde og videreutvikle den kompetanse som er bygget opp. Et hovedproblem her er at det er så få kvinner som kommer inn i faste stillinger ved institusjonene. Denne problemstillingen skal drøftes nærmere i RSF.

Rekrutteringen til Stortinget og Regjeringen 1945–1985

Fra Bedriftsøkonomisk Institutt foreligger et særtrykk av Kjell Elliassens utredning om rekrutteringen til Storting og Regjering i perioden 1945–1985. Spørsmålet om hvem som styrer i et samfunn innebærer at en ser på hvordan eliten er sammensatt når det gjelder kjønn, alder, yrke, utdanning etc. Når det gjelder kjønnsfordelingen, kommer det til syne en systematisk underrepresentasjon av kvinner i den politiske elite — i alle land. I kapitlet «Stortinget og regjeringens demografiske og yrkesmessige sammensetning» viser Elliassen imidlertid at det har foregått en ikke ubetydelig endring fra 1945 og fram til den siste perioden (1973–85). Andelen kvinner på Stortinget har økt fra 6 prosent i 40–50-årene til 10 prosent i perioden 1961–1973, og 23 prosent i den siste perioden i undersøkelsen (1973–1985). Tilsvarende har også andelen kvinner blant regjeringsmedlemmene økt fra 6 til 22 prosent. En tabell viser

også at det er betydelige forskjeller mellom partiene i andelen kvinner. Totalt for hele perioden er det de sosialistiske partiene som har rekruttert det høyeste antall kvinner til Stortinget. Forskjellene var imidlertid større tidligere enn i den siste perioden (1973–85). Av de borgerlige partiene har Høyre den langt høyeste andelen. For statsrådenes vedkommende er det de borgerlige partiene som har flest kvinner. Dette gjelder også i perioden 1973–85, selv om differansen der er mindre.

Endringene i sammensetningen av Storting og regjering tenderer til å være forsinket i forhold til de samfunnsmessige endringer de henger sammen med. Det er heller ikke sikkert at de samfunnsmessige endringer på noe tidspunkt slår fullt ut igjennom i rekrutteringen til de politiske eliteposisjoner. Arbeiderne har aldri utgjort mer enn en minoritet i Storting og regjering, til tross for at de har utgjort en betydelig andel av befolkningen. Kvinnes andel av parlamentsplassene og statsrådstaburettene utgjør fremdeles, trekvart århundre etter at de fleste land innførte alminnelig stemmerett for kvinner, langt fra deres andel av befolkningen.

Kjell Elliassen:

Rekrutteringen til Stortinget og regjeringen 1945–1985

Særtrykk 85/6

Bedriftsøkonomisk Institutt

«Studentenes lyckliga da'r»

«Det är inte många av de unga studenterna, som talar om studiernas *glädje*,» oppsummerer Barbro Westman Tullus i *Student i dag — i går och i morgon*. Forsknings- og

utviklingsenheten i Universitets- og Høgskoleämbetet (UHÄ) i Sverige driver utstrakte studier av forholdene i universitets- og høgskolesektoren. For å få et mer utradisjonelt inntak til studentlivet gav de en erfaren journalist 1 måned for å lage en reportasje. Hun intervjuet forskjellige grupper nåværende studenter, noen tidligere studenter, elever i videregående skole, en studieveileder og en studie- og yrkesveileder i gymnaset.

Rapporten er blitt en nyttig og nødvendig supplement til de forskningsrapportene som finnes. Noe av bakgrunnen for oppdraget var antakelsen av at ansatte i universitets- og høgskolesektoren, planleggere og de som tar beslutninger, har et bilde av studentenes forhold som er ganske foreldet.

Det som kommer fram i intervjuene er kanskje ikke så overraskende, men det er opplysende lesning. Tullus hevder at mange virker *for* opptatt av studiene, de tar seg *for* lite tid til å skaffe seg annen type livserfaring. Dette er folk som seinere vil sitte i sentrale posisjoner, i f.eks. samsfunnsplanlegging. Hva for slags kompetanse utgjør en teoretisk utdanning uten at den relateres til videre erfaringer?

Rapporten kan bestilles fra

UHÄ – FoU
Boks 45501
104 30 Stockholm
Tlf. 095-46-8-24 85 60

Barbro Westman Tullus:
*Student i dag — i går och i morgon —
et reportage*

Center for kvindeforskning og -undervisning København

Center for kvindeforskning og -undervisning ved Universitetet i København flyttet i slutten av januar inn i nye lokaler. Senteret har hittil vært tilknyttet Engelsk Institut, men etter 27. januar Romansk Institut. Postadressen vil imidlertid være den samme: Njalsgade 84, DK-2300 København S. Som omtalt i forrige nummer av *Nytt om kvinneforskning*, foreligger det en brosjyre fra Center for kvindeforskning og -undervisning, og vi vil kort nevne de kursene og seminarer som vil bli avviklet våren 1986:

- Psykoanalytisk kvindepsykologi. Lærer: Margrethe Andreasen
- Kvinder i 50'erne. Lærer: Tine Andersen
- Køn og videnskab. Teorier om kvindens krop og «natur». Lærer: Lene Koch.
- Patriarkatets udtryksformer i det danske samfund. Lærer: Nanna Damsholt.
- Nathalie Sarraute. Lærer: Hilde Olrik.
- Kulturhistoriens bedre halvdel. Kvinders kulturhistoriske vilkår i 1800-tallets danske landbosamfund. Lærer: Birgitte Rørbye.
- Kvinden som uhyre — i det 20. århundre. Lærere: Dorrit Einersen og Ingborg Nixon.
- Den kvindelige subjektivitets dannelse. Lærer: Hanne Møller.
- Kvinde og natur: undertrykkelse eller frigørelse. Lærer: Fran Hopenwasser.
- Seminarække om kvinder, kreativitet og æstetik. Lærer: Tania Ørum.

De fleste av kursene er en fortsettelse av høstsemesterets forelesninger, mens 3 av tilbudene er nye.

Informasjonsbrosjyre fås ved henvendelse til:

Center for kvindeforskning og
-undervisning,
Njalsgade 84,
DK-2300 København S.

Bruk Kvinneuniversitetet — støtt Kvinne- universitetet!

Det er anledning for organisasjoner og bedrifter til å leie Kvinneuniversitetets «Rosenlund» til egne arrangementer. Rosenlund ligger nær Løten. Det er gode togforbindelser til Løten, og med bil er det ca. 1 1/2 time fra Oslo.

Rosenlund har gode oppholds- og grupperom. Det er samarbeid om overnatting på pensjonat like ved. Stedet passer for grupper på ca. 20 personer. Døgnpris: kr 285,-.

For å hjelpe Kvinneuniversitetet økonomisk kan en tegne støttemedlemskap.

Dette koster kr 100 pr. år og varer i en 3-års periode.

Det er også mulig å gi et *rentefritt lån*. Beløpet avgjøres av hver person. Kvinneuniversitetet får rentene og sikkerhet i banken.

*Kvinneuniversitetet «Rosenlund»
2340 Løten
Tlf. 065/ 91 995*

*Kvinneuniversitetets støttering
Vækerøvn. 135 b
0383 Oslo 3
Postgiro 2 15 34 43*

*Postgiro lån og gaver:
4 00 07 82*

Nytt fra Likestillingsutvalgene

Nytt om kvinneforskning vil forsøke seg med en spesiell spalte med nytt fra Likestillingsutvalgene ved distriktshøgskolene og universitetene. Foreløpig blir innholdet basert på saksing fra referater fra møtene, men vi håper at utvalgene etter hvert vil sende oss mer fylldige presentasjoner av saker som er viktige å få formidlet til andre.

Oppland Distriktshøgskole

Særavtale om kjønnskvoltering ved tilsetninger ved Regionale Høgskoler: Det ble inngått avtale mellom organisasjonene og Kultur- og vitenskapsdepartementet 8. januar 1985, men denne har vært lite kjent til nå. Verdt å merke seg:

- Ved kunngjøring av ledige stillinger skal det gjøres oppmerksom på gjeldende kvoteringsregel.
- Det regionale høgskolestyret disponerer en del midler som kan disponeres til opplæringsvirksomhet, og kan dessuten lage et koordinert opplegg for flere høg-

skoler.

(Fra referat fra møte 20.11.85.)

Telemark Distriktshøgskole

Likestillingsseminar ved Telemark DH 12. mars: Forskningsstipendiat Anka Ryall vil holde foredrag om kvinnelige oppdagelsesreisende og reiseskildringer skrevet av kvinner i Victoriatidens England.

Et panel bestående av kvinnelige studenter fra forskjellige fagområder vil diskutere hvordan det er å være kvinne ved TDH.

både m.h.t. likestillingsperspektiv i lærebøker og undervisning, og det studentpolitiske liv ved skolen.

Handlingsplan for likestilling ved universiteter og høyskoler: Det ble fremsatt forslag om et semesteremne i kvinnestudier ved skolen. Det skal eventuelt ta utgangspunkt i de nåværende tilbudene. Det vil også bli tatt initiativ for å få i gang igjen et kvinne-fagforum.

(Fra referat fra møte 17.01.86.)

Universitetet i Oslo

«Universitetets personale i 1986»: Like-

stillingsutvalget har foreslått overfor Informasjonsavdelingen at det tas med opplysninger om kvinneandel i denne oversikten.

Forslag til likestillingsavtale: Denne saken ser ut til å ha hatt en sentral plass i diskusjonene i høst. Diskusjonene har gått både på utkast til avtale generelt og likestillingsutvalgets framtidige sammensetning spesielt. Uttalelse skal nå være avgitt.

Ny leder for Likestillingsutvalget: Berit Hovig ble enstemmig valgt som leder f.o.m. 1986. Berit Hovig er medisiner og førsteamanuensis ved Bakteriologisk institutt ved Rikshospitalet.

(Fra referater fra møter 30.10 og 13.11.85.)

Stipend

Nordisk samarbeidsnemnd for humanistisk forskning — støtte til publisering

NOS-H disponerer midler for publisering av arbeider som er fremkommet av nordiske forskningsprosjekt som tidligere er støttet av nemnden.

NOS-H tar stilling til søknader om publiseringstøtte 2 ganger pr. år.

Søknadsfristene for 1986 er *senest 17. februar eller senest 2. juni*.

Ytterligere opplysninger, samt søknadsskjema, kan fås fra Karin Westerlund, NOS-H, adr. Finlands Akademi, Banmästargatan 12, 00520 Helsingfors, Finland. Tlf. 095-35-8-090-141611.

Forskerstipend i Storbritannia — ORS

Opplysninger om Overseas Research Students (ORS) Awards for 1986 finnes utlagt i Studieadministrasjonene ved universitetene.

Omkring 800 slike stipend blir utdelt i 1986, til ikke-britiske, videregående studerende ved akademiske institusjoner i Storbritannia. Stipendene gjelder for studier i det akademiske år 1986–87. Disse stipend skal brukes til delvis dekning av studieavgifter i nevnte periode. Det eneste kriterium for tildelingene er særlig gode kvalifikasjoner og tilfredsstillende forskningspotensiale. Det tas ikke hensyn til

andre faktorer, så som egne midler, nasjonalitet, studieområde og studiested. Første søknadsfrist er 1. mai 1986, den neste 2. juni 1986. Søknader innkommet etter 2. juni 1986 vil ikke bli tatt i betraktning.

Det er anledning til å søke om ORS Awards selv om man ikke er uteksaminert på den tid søknaden sendes inn. Uteksaminering, med tildeling av en første akademisk grad, må imidlertid finne sted senest 30. september 1986, om tildeling av stipend skal kunne bli aktuell.

Tysk-norsk stipendprogram i historie (Ruhrgas-stipend)

Programmet administreres av Rådet for humanistisk forskning, RHF. Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft har opprettet tre tysk-norsk stipendprogram i historie for perioden 1986–1990. Stipendprogrammet er åpent for søknader innenfor historieforskning i vid forstand.

Fortrinn vil bli gitt til søknader som gjelder det 19. og 20. århundrets historie, men eldre epoker er ikke ekskludert. Det er mulig å søke *studentstipend*, *forskerutdanningsstipend* av forskjellig varighet, *stipend for personer i fast vitenskapelig stilling*, og midler til *gjesteforelesere* og *seminarer*.

Søknadsfristen for 1986 gikk ut 1. mars, men fristen for 1987 vil antakeligvis være i høstsemesteret.

Nærmere informasjon om programmet fås ved henvendelse til RHF, NAVF, Munthesgt. 29, 0260 Oslo 2, tlf. (02) 55 58 00.

NAVF-stipend

Vi vil igjen minne om følgende stipend fra NAVF med spesielle søknadsfrister i vårsemesteret:

Dr.stipend — naturvitenskap

RNF tildeler dr.stipend til gjennomføring av dr.scient./dr.ing. studier ved våre universiteter og høyskoler, og til tilsvarende dr.grads-ordning ved en utenlandsk institusjon. Minst 30% av stipendmånedene er reservert for kvinner. Stipendets størrelse tilsvarende statens ltr. 18–20. Ved tildeling av stipend legges det særlig vekt på søkerens kvalifikasjoner, men også på fagområder RNF har prioritert.

Søknadsfrister er 15. april og 15. oktober 1986. Søkere bes benytte NAVFs vanlige søknadsskjema.

Studentstipend for kvinner i matematikk og fysikk

RNF har i 1986 satt av midler til åtte studentstipend til kvinnelige hovedfagsstudenter i matematikk og fysikk. Studentene skal ha en veileder som har godkjent hovedfagsopplegget. Det forutsettes at studentenes kvalifikasjoner er gode. Stipend gis for et år. Stipendets størrelse er i samsvar med normalstøtten fra Statens lånekasse for utdanning. Pr. desember 1985 kr 3.900,- pr. mnd. i 12 måneder, tillegg for barn kr 700 pr. barn

Søknadsfrist 15. april og 15. oktober. Søkere bes benytte NAVFs vanlige søknadsskjema.

Rådet for medisinsk forskning, RMFs studentstipend

Kan søkes av studenter i medisin, odontologi og veterinærmedisin som ønsker å avbryte studiet for å arbeide med bestemte forskningsprosjekter. Studenten må være sikret arbeidsplass og erfaren forskerveiledning, og dette må han/hun dokumentere

i søknaden.

Rådet har også gått inn for fortrinnsrett for kvinner ved tildeling av studentstipend. Studentstipendiater med barn får et omsorgstillegg pr. måned tilsvarende satsene for å ha barn i Studentsamskipnadens barnehager.

Søknadsfrist er *1. mai* for høsten og *1. november* for året som følger. Vi viser til egen kunngjøring som fås i RMFs sekretariat.

Vi minner om at søknadsfristen for de fleste formene for *støtte fra NAVF er 15. mai* — for prosjekter som skal påbegynnes i det følgende kalenderår. Ny utgave av «Hva kan du søke NAVF om?» m/ søknadsskjema vil foreligge i midten av mars og fås ved henvendelse til NAVF, tlf. (02) 55 58 00.

Ut fra ønsket om *flere kvinner i faste vitenskapelige stillinger* prioriteres kvinner ved enkelte tilbud. Et eksempel på dette finnes under «Prosjektstøtte» — Rådet for naturvitenskapelig forskning:

Teknisk og administrativ assistanse

Rådet kan på prosjekter tilsette personale i disse gruppene. Rådet bruker i hovedsak de stillingskategorier som er ved universitet og høyskole. En søknad må inneholde en beskrivelse av arbeidsområde/oppgaver. Rådet bestemmer ut fra dette hvilken stillingstype som kan tilbys.

For å øke andelen kvinner i faste vitenskapelige stillinger, kan rådet prioritere driftsmidler og teknisk assistanse til kvinnelige rekrutter, for å lette arbeidssituasjonen deres.

Rådet ønsker at en i søknaden setter opp et driftsbudsjett som blir fordelt på hovedpostene: Timelønn, prosjektreiser, feltarbeid og annen drift (se veiledning til søknadsskjema 4f).

Til prosjekt med vitenskapelig assistanse bevilgning, post.dr.stipend, forsker NAVF stipend og seniorforskerstipend, gir rådet en generell driftsbevilgning som i hovedsak skal gå til assistenter og de oppgaver han/hun har på prosjektet. Driftsmidlene er p.t. kr 13.000 pr. år.

Nye kvinnelige stipendiater, forskere og prosjektledere i NAVF fra 1986

Rådet for humanistisk forskning (RHF)

Ikke-europeiske studier

Cand.mag. Berit Hagen Agøy
Historisk institutt, Universitetet i Oslo

Norsk misjon i Sør-Afrika 1948–ca. 1975:
forholdet til apartheidpolitikken (studentstipend)

Cand.mag. Vania Sandaker
Romansk institutt, Universitetet i Trondheim

Jacques Roumain og «Gouverneurs de la Rosee» –
en sosiolitterær undersøkelse (studentstipend)

Historie og filosofi for kvinner

Cand.mag. Hilde Henriksen Waage
Institutt for fredsforskning

Hva nå med jødene? Norges forhold til
Palestinaspørsmålet 1945–49 (studentstipend)

Cand.mag. Ingunn Elstad
Filosofiseksjonen, Institutt for samfunns-
vitenskap, Universitetet i Tromsø

Om grunnlaget for omsorgsansvaret i pleie av
sjuke (studentstipend)

Studentstipend ved det norske institutt i Roma

Cand.mag. Lotte Sandberg
Kunsthistorisk institutt, Universitetet i Bergen

Den italienske transavantgarden
(studentstipend)

Samisk og kvensk språk, historie og kultur

Stud.mag.art. Kjersti Schanche
Institutt for samfunnsvitenskap,
Universitetet i Tromsø

Bosetningshistorie, Mortensnes, Nesseby
kommune (studentstipend)

Inger Louise Forselv
Klassisk institutt, Univ. i Oslo

Dechiffreering og tolkning av papyri fra Egypt
i romersk og tidlig bysantisk tid (utdanningsstipend)

Inger Bjørnhaug
Oppland DH

1/3 Mesna Kartongfabrikk 1945–82: Endringer i
arbeidernes holdning (utdanningsstipend)

Birgit Hertzberg Johnsen
Inst. for folkeminnevitenskap, Univ. i Oslo

Konfirmasjon i Norge 1890–1930
(utdanningsstipend)

Kari Fjørtoft
Inst. for språk og litteratur, Univ. i Tromsø

Hulda Garborgs liv og forfatterskap
(utdanningsstipend)

Kjersti Fløttum
Romansk inst., Univ. i Trondheim

Temastrukturer i fransk
(dr.art. stipend)

Aud Sigrid Bø Grønstøl
Nordisk inst., Univ. i Bergen

Moderskap, erotikk og kunst
(dr.art. stipend)

Ellen Schjølberg
Botanisk inst., Univ. i Bergen

Skjoldhamndrakten
(forsker NAVF)

Anne Stalsberg
UNIT museet

Russisk-skandinaviske forbindelser i vikingtiden
(forsker NAVF)

Sissel Lie
Romansk inst., Univ. i Trondheim

Identitet, rolle og kjærlighet i 16- og 1700-tallets
franske kjærlighetsroman (vikarstipend)

Rådet for medisinsk forskning (RMF)

Tone Tønjum Kapt. W. Wilhelmsen og frues bakteriologiske institutt, Rikshospitalet	Nukleinsyrehomologi i mikrobiologisk identifikasjon: Genetisk transformasjon og hybridisering (Utdanningsstipend)
Gudrun Petursdottir Fysiologisk institutt, Univ. i Oslo	Utvikling av motornerver i CNS (Utdanningsstipend)
Anne Grete Platou Semb Inst. for medisinsk biologi, Univ. i Tromsø	Frie radikaler og myokardskade (Utdanningsstipend)
Berit Schei Kvinneklippen Regionsykehuset i Trondheim	Den mishandlede kvinne som gynekologisk pasient (Utdanningsstipend)
Liv Skartveit Inst. for odontologisk forskning Universitetet i Bergen	The caries-inhibiting potential of TiF (Utdanningsstipend)
Eva Skovlund Inst. for informatikk, Univ. i Oslo	Sekvensielle forsøksplaner i kontrollerte kliniske forsøk (Utdanningsstipend)
Sylvi Aanderud Medisinsk avd. B. Haukeland sykehus Universitetet i Bergen	Medikamenter og thyreoidea hormoner (Klinisk stipend)
Ida Hydle Gerjatrisk avdeling, Ullevål sykehus	Eldre, ernæring og helse (Klinisk stipend)
Dominique Caugant Metodologisk avdeling, Statens institutt for folkehelse	Enzyme polymorphism and genetic structure in populations of <i>neisseria meningitidis</i> (Forskerlønn)
Brit Haver Psykiatrisk institutt, Sandviken sykehus, Univ. i Bergen	Outcome of short term dynamic psychotherapy (Forskningsopphold)
Tove-Lill Rasmussen Inst. for medisinsk biologi, Univ. i Tromsø	Glukan stimulering av makrofager (Forskningsstipend)
Karin Carlson Institutt for medisinsk biologi, Univ. i Tromsø	Host-parasite interactions in bacteriophage development (Prosjektstøtte)

Rådet for naturvitenskapelig forskning (RNF)

Matematikk/informatikk

Eva Hadler Vikhovde Inst. for informatikk, Oslo	Hovedfag i informatikk (Studentstipend)
Edel Reiso Matematisk institutt, Bergen	Matematisk modell for en line-in-cone transduser (Studentstipend)
Lise Jacobsen Inst. for matematikk og statistikk, AVH, Trondheim	Analytisk teori for kjedebrok (forsker NAVF)

Eva Seim
 Institutt for informatikk og statistikk.
 AVH. Trondheim

Astrofysikk/meteorologi/oseanografi
 Vigdis Tveberg
 Havforskningsinstituttet i Bergen

Fysikk
 Kjersti Gjønnnes
 Fysisk institutt, Oslo

Kjemi
 Signe Kjelstrup Ratkje
 Kjemiavdelingen, NTH, Trondheim

Liv Fiksdal
 Kjemiavdelingen, NTH, Trondheim

Anne Skancke.
 Inst. for matematiske realfag, Tromsø

Anne Lyche
 Avd. for limnologi, Biologisk institutt, Oslo

Hanna Mustaparta
 Zoologisk institutt, AVH, Trondheim

Helene Marie Lampe
 Zoologisk institutt, AVH, Trondheim

Randi Eidsmo Reinertsen
 Zoologisk institutt, AVH, Trondheim

Medisinsk statistikk, sekvensielle metoder
 (Forskningstermin) ved Statistisk Forskningsenhet,
 København

Bølger i en kyststrøm
 (Studentstipend)

Strukturkarakterisering av sulfider og selenider i
 transmisjonselektronmikroskop (Stipend)

Termodynamikk for kobling av ladningstransport og
 kjemisk reaksjon (Prosjektleder)

Biofilmkorrosjon på metaller
 (Prosjektleder)

Kvantefysiske beregninger av organiske fluor-
 forbindelser (Forskningstermin fra 1.8.86)

Rotatoriers rolle i pelagiske næringssett
 (Dr. stipend)

Prosesser i luktehjernen hos insekter
 (Prosjektleder)

Funksjon av ulike sangstrukturer i forbindelse
 med territorieforsvar og partnervalg hos enkelte
 fugleslag (Dr. stipend)

Energistrategier ved kuldetilpasning
 (forsker NAVF)

Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF)

Rettsvitenskap

Lucy Smith
 Inst. for privatrett, Univ. i Oslo

Rettsregulering av aksjeomsetning
 (vikarutg. 1 sem.)

Geografi

Nina Gunnerud Berg
 Geografisk inst., Univ. i Trondheim

Senterstruktur og servicelokalisering.
 Krefter bak utviklingen (Utdanningsstipend)

Sosiologi

Lise Kjølørød
 Inst. for sosiologi, Univ. i Oslo

Velferdsstatens tilbud for gravide og nyfødte i
 Norge og Sverige (Utdanningsstipend)

Tove Thagaard
 Inst. for sosiologi, Univ. i Oslo

Forskningsvilkår og forskningsaktivitet
 (Vikarutg.)

Hildur Ve
 Sosiologisk inst., Univ. i Bergen

Veksten i det privatfinansierte utdanningstilbudet
 i Bergen/Hordaland (lønn til vit. ass.)

Arnlaug Leira
Inst. for samfunnsforskning

Liv Mjelde
Statens yrkesped. høyskole

Statsvitenskap

Linda Saugholt Hjortland
Inst. for off. adm., Univ. i Bergen

Wieslawa Suraszka
Univ. i Oxford

Betzy Ellingsen Tunold
Fr. Nansen-Stiftelsen

Sosialantropologi

Inger-Lise Lien
Etnografisk museum, Univ. i Oslo

Beate Fossbakk
ISV, Univ. i Tromsø

Psykologi

Anne-Lise Løvli Schibbye
Psykologisk inst., Univ. i Oslo

Kirsten Engberg Stabell
Yrkeshygienisk institutt

Inger-Lise Kvifte Andresen
Senter for klinisk psyk. forskning,
Univ. i Oslo

Tora Taxerås
Inst. for klinisk nevropsykologi

Mary Ellen Nivison
Inst. for fysiologisk psykologi,
Univ. i Bergen

Pedagogikk

Vibeke Grøver Aukrust
Ped. forskningsinst., Univ. i Oslo

Britt Ulstrup Engelsen
Ped. forskningsinst., Univ. i Oslo

Therese Johanna Sand
Ped. forskningsinst., Univ. i Oslo

Birgit Broch-Utne
Ped. forskningsinst., Univ. i Oslo

Omsorgsarbeid i velferdsstaten; organisering og
fordeling (Forsker NAVF)

Lærlingordningen i kvinneperspektiv
(Utdanningsstipend)

Institusjonell tilpasning. En sammenlignende studie
av oppbyggingen av offentlig statistikk om
oljevirksomheten. (Utdanningsstipend)

Towards an Explanation of "Solidarity", the
Polish Revolution 1980-81 (Utdanningsstipend)

Globale forhandlinger om omfordeling av makt og
goder (Utdanningsstipend)

Migranternes forpliktelser i tid og rom
(Utdanningsstipend)

Profesjonskunst og folkekunst. Etnisitet og
regionalisme i bildende kunst i Nord-Norge
(Utdanningsstipend)

Anerkjennelse og forandring i psykoterapi
(Vikarutg.)

Psykologiske følger tilstander etter operasjon for
aneurysmebrist på hjernens arteriekrans
(Circulus Willisii) (Dr. gradsstip.)

Utenlandske adoptivbarn i Norge. Tilpasning
i 12-års alderen
(Dr. gradsstip.)

Medikamentopptak og psykofysiologiske mål på
sentralnervøs aktivisering hos hyperaktive
(Dr. gradsstip.)

Psykologiske faktorerens betydning for psyko-
fysiologiske reaksjoner og subjektiv opplevelse
av støy. (Utdanningsstipend)

Perspektivfellesskap og rolletenkning i barnehagen
(Utdanningsstipend)

Mål og forutsetninger for litteraturundervisning
på grunnskolens ungdomstrinn (Vikarutg.)

Å leve som vietnameser i Norge
(Utdanningsstipend)

Sosialisering av gutter med særlig vekt på forholdet
mellom mor og sønn og far og sønn
(Lønn til vit. ass.)

Nina Winger
Ped. inst., Univ. i Trondheim

Ragnhild Andresen
ISV, Univ. i Tromsø

Bodil Stokke Olaussen
Arbeidssted ikke oppgitt

Monica Dalen/Barbro Sætersdal
SSLH

Tverrfaglige søknader
Nora Ahlberg
Psykologisk inst., Univ. i Oslo

Selvbeskyttelse ved negative skoleerfaringer
(Utdanningsstipend)

Barneheten som arena for forskning om
kjønnsidentitet (Utdanningsstipend)

Lingvistisk bevissthet som forutsetning for den
første lese/skriveinnlæringen (Utdanningsstipend)

Utenlandsadopterte barn. Oppvekstvilkår,
identitetsutvikling og tilpasning i det norske
samfunnet. (Vikarutgifter)

Muslimere i Norge. Den pakistanske
minoritetsgruppen (Utdanningsstipend)

Rådet for forskning for samfunnsplanlegging (RFSP)

Program for regional utvikling

Siri Gerrard
Finnmark Distriktshøgskole

Turid Aarseth
Møreforskning

Program for forvaltningsforskning

Linda Saugholt Hjortland
Universitetet i Bergen

Else Kielland
FORUT, Tromsø

Program for ernæringsforskning

Kjerstin Trygg
Avd. for kostholdsforskning,
Universitetet i Oslo

Fri prosjektstøtte: Styring av samfunnsutviklingen

Anne Sæterdal
NIBR

«Sosialpolitisk forskning» — nye prosjektledere

Gerd Inger Ringdal
SESAM, Univ. i Trondheim

Siri Næss
INAS

Kari Moxnes
SESAM, Univ. i Trondheim

Monica Dalen/Barbro Sætersdal
Statens spesiallærerhøgskole

Formidlingsprogrammet

Karin Bérard-Andersen
TØI, Oslo

Likestilling for regional utvikling

Regionale virkninger av sysselsettings-
tiltakene

Institusjonell tilpasning

Avtaleverket i praksis

Kostendring blant menn og kvinner med og uten
høyrisiko for hjerte-karsykdommer

Statlige forsøksordninger som redskap for
innovasjon og læring

Karriere og arbeidsorganisering — en evaluering av
arbeidsmulighetene for psykisk utviklingshemmede

Unge voksne funksjonshemmedes bo- og
arbeidsforhold, sosial isolasjon

Familieproblemer og behandling

Utenlandsadopterte barn

Evaluering av opplysnings- og studiemateriell i en
kampanje for sikrere trafikkmiljø

Birgit Jevnaker
IØI, Bergen

Tone Skinningsrud
Univ. i Tromsø

Fri prosjektstøtte
Kristin Dale
IØI, Bergen

Natalia Rogoff Ramsøy
INAS

Kommunaløkonomi
Inger Østensjø
Kommunedata Midt-Norge, NIBR

Anne Marie Støkken.
Nordlandsforskning

Kvinnerns arbeidstilknytning og yrkesmønster

«Cinema direct» workshop

Prosjektleder: Utprøving av arbeidsmarkedsmodell
vha. data vedrørende Kårstøutbyggingen

Prosjektleder: Velferdsstatens yrker.
Et forprosjekt.

Prosjektleder: Resultatorientert planlegging og
budsjettering — utvikling og tilpasning til
EDB-basert økonomistyringssystem

Nytt inntektssystem i kommunene: virkninger for
kommunal service og sysselsetting

Artikler i tidligere utkomne numre av *Nytt om kvinneforskning*

3-4/82

Tre nye år Av *Aina Schiøtz*

Kvinner i forskning Av *Åse Hiorth Lervik*

Myten om den onde stemor Av *Birgit Herzberg
Johnsen*

Kvinnoforskning och kvinnliga forskare i USA Av
Mona Eliassen

Et hundre års jubileum — bidrag fra Universitetene i
Tromsø, Trondheim, Oslo og Bergen

og *Kari Storhaug*

Fulbrightstipendiat i USA Av *Björg Åse Sørensen*
Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning
i Lund Av *Lena Trojer*

Nytt om kvinnor i forskning från Finland Av *Liisa
Husu*

2/83

Aasta Hansteen — myte og mangfold Av *Bente
Nilsen Lein*

Kvinnedokumentasjon Av *Inger Johnsen*

På Roma-tur. Italiensk feminisme Av *Marit
Halvorsen*

Kvinner i ledelse Av *Bente Heuch*

Teknologiens betydning for kvinnerns arbeidsliv Av
*Anne Jorun Berg, Hjørdis Kaul, Elin Kvande,
Merete Lie, Bente Rasmussen og Knut H. Sørensen*

1/83 — Tema: Medisin

Er all forskning av og om kvinner innen medisin
medisinsk kvinneforskning? Av *Grete Botten*

Kvinne og lege — en spørreunde om kvinnelige
legers situasjon Av *Marianne Killi og Anne Karin
Lindahl*

Kvinner og odontologi Av *Anne Johanne Sjøgaard*

3/83 — Tema: Samfunnsplanlegging

Kvinneperspektiver i forskning for samfunnsplanlegging. Hva gjør RFSP? Av *Gerd-Liv Valla*
 Kvinneforskning for samfunnsplanlegging Av *Maren Brit Baadshaug*
 Utvalg i motbør Av *Beatrice Halsaa*
 Kan ikke jenter regne? Av *Kari Garmannslund*
 Anna Davin — en engelsk kvinnehistoriker Av *Sidsel Vogt*

4/83 — Tema: Humanistisk
kvinneforskning

Kvinner i antikken — ny innsikt Av *Synnøve des Bouvrie*
 Kvinner i nordisk middelalder Av *Randi Andersen*
 og *Ingvild Øye*
 Sosialisering til husmor Av *Kari Melby*

5/83 — Tema: Kvinner og naturvitenskap

Jentene trenger faget, faget trenger jentene Av *Eva Bryhni*
 Jenter og valgfag Av *Berit Skog*
 Deviants or conformists? Av *Elin Kvande*

1/84 — Tema: Kvinnerett

Kvinnerett — en rettsvitenskapelig fornyelse? Av *Tove Stang Dahl*
 Pengeforvaltning av privat omsorgsarbeid Av *Marianne Fastvold* og *Anne Hellum*
 Skattelegging av privat omsorgsarbeid Av *Tone Sverdrup*
 Privat omsorgsarbeid i rettslig perspektiv Av *Tone Sverdrup*
 Kvinner i lønnsarbeid — stillingsvern Av *Merete Schiefloe Aune* og *Karen Sophie Steen*
 Kvinners rettslige stilling — med henblikk på å bedre denne Av *Tove Stang Dahl*
 Arbeidsløshetsstrygd i kvinne- og familie-spørsmål Av *Tove Stang Dahl*
 Reformlagstiftning rörande förvärsarbete — vård av barn Av *Karin Widerberg*
 Juridisk rådgivning for kvinner Av *Britt Amble*
 Kvinner kumuleres, menn velges Av *Frøydís Guldahl*
 En fullstendig oversikt over kvinnerettslige studier

2/84 — Tema: Organisering
og finansiering

Kvinneforskning: Fag, perspektiv eller etter-

tanke? Av *Helga Maria Hernes*
 Vitenskapsteori og forskningsorganisasjon Av *Janneke van der Ros Schive*
 Kvinneforskningens organisering — erfaringer fra Sverige Av *Helena Streiffert*
 «Vi må ind at stå i universitetets hjerte?» Av *Birte Siim*
 Avdeling for kvinnerett Av *Merete Schiefloe Aune*
 Amanuensis i kvinneforskning Av *Brita M. Gulli*
 Tverrfaglig semesteremne i kjønnsrollestudier Av *Brit Berggren*

3/84 — Tema: Kvinner og helse

Kvinner og helse Av *Kirsti Mahterud*
 Kvinner og psykiske problemer Av *Trine Anstorp*
 Psykiske reaksjoner hos kvinner og menn i forbindelse med fødsel Av *Lisbeth Brudal*
 Amming og medikamenter Av *Ingrid Matheson*
 Forskningsprogram i kvinnepsykologi Av *Hanne Haavind*

4/84 — Tema: Kvinner i forskning og akademiske yrker

Rekruttering til forskning Av *Jana Weidemann*
 Kvinnelige akademikere Av *Jana Weidemann*
 Mot en kjønnsbestemt arbeidsdeling blant sivilingeniører Av *Elin Kvande*
 Lege-kvinne, forskning og mannsdominans Av *Anne Karin Lindahl*
 Kvinne og tannlege Av *Bente Træen*
 Kvinneforskning i landbruket Av *Inger Lunde Dahlen*
 Rekruttering og organisering. Diskusjon — eksempler — politikk Av *Aina Schiøtz* og *Jana Weidemann*
 Ny teknologi og kvinners lønnsarbeid Av *Tamar Bermann*

5/84 — Tema: Kvinner i u-land

Kvinnestudier, fagutvikling, fagkomplementaritet Av *Ragnhild Lund*
 En u-landskvinneforskners bekjennelser Av *Else Skjønberg*
 «Det daglige brød». En landsbystudie fra Sør-Sri Lanka Av *Margareta Wandel* og *Gerd Holmboe Ottesen*
 Kvinner, kapitalisme og hverdagsliv Av *Kristi Anne Stølen*
 Harem sett fra Europa Av *Saphinaz-Amal Naguib*
 NORADs handlingsplan for kvinnerettet bistand Av *Else Skjønberg*

1/85 — Tema: Kvinner og økonomi

Næringspolitikk og inntektsfordeling Av *Victor Norman*

Næringsøkonomiske virkemidler — virker de for kvinner? Av *Birgit Helene Jevnaker*

Hva trenger distriktene mest — kvinner eller arbeid for kvinner? Av *Halldis Valestrand*

Dagpenger under arbeidsløshet Av *Hege Torp*

Kvinner og folketrygdens pensjoner Av *Charlotte Koren*

Pasientrolle og kjønn Av *Ellen M. Thorbjørnsrud*

2/85 — Tema: Kvinneperspektivet i humaniora

Odyssevs i skjørt Av *Anka Ryall*

Kvinnerns biologi i jernalderen og middelalderen Av *Berit Jansen Sellevold*

Forhistoriske kvinner fram fra skjulestedet Av *Grete Lillehammer*

Åndshistorie fra en ny synsvinkel Av *Else Viestad*

Kvinneforskning innfor kunsthistorie Av *Jorunn Veiteberg*

Forskning på kvinner eller kjønnsrelasjoner? Av *Karin Ask*, *Tone Bleie* og *Vigdis Broch-Utne*

Forskningens framtid — om St.meld. nr. 60 og 90

Om forskningen i Norge og Tiltak og virkemidler i likestillingspolitikken

3/85 — Tema: Hverdagslivets estetikk

I en verden av ting Av *Siri Nørve*

Ny planlegging for nytt hverdagsliv Av *Sigrun Kaul*

Dagliglivets estetikk Av *Kirsten Danielsen*

Moter — identitet eller maske? Av *Lise Stahl*

Kvinnene i norsk motstandsbevegelse 1940–45 Av *Terje Halvorsen*

Kvinner, naturvitenskap og teknologi Av *Gunn Imsen* og *Berit Skog*

Kvotering ved ansettelser i staten — omstridt, men lite brukt Av *Hege Skjeie*

4/85 — Tema: Kvinneres utviklingsmuligheter

Ufrivillig barnløshet — en usynlig psykososial krise Av *Halldis Leira*

Behandling av kvinnelige stoffmisbrukere — kjønnsnøytral behandlingssideologi rammer kvinnene Av *Mona Duckert*

Kjærlighetsforhold mellom kvinner Av *Anbjørg Ohnstad*

Endringer i reproduksjonsbevisstheten Av *Kitty Strand*

Tankeretninger i dansk kvinnepsykologi Av *Tone Ødegård*

5/85 — Tema: Naturvitenskap i kvinneperspektiv

Kan vi tala om ett kvinneperspektiv på naturvitenskapen? Av *Sylvia Benckert*

Kvinneperspektiv på informatikk — teori vs. praksis? Av *Tone Bratteteig* og *Guri Verne*

Forskjellige perspektiver på datasystemer Av *Kari Thoresen*

«Harde» kvinner i «myke» realfag? Av *Fride Eeg-Henriksen*

FORUM NAIROBI 1985:

Dawn i Nairobi Av *Tone Bleie*

Omskjæring Av *Rannveig Dahle*

Hva skjer i internasjonal prostitusjonskamp og prostitusjonsforskning? Av *Liv Finstad* og *Cecilie Høigård*

Forskning om kvinner og kjønnsrelasjoner Av *Kristi Anne Stølen*

Norsk kvinnerett bistand etter Nairobi-konferansen Av *Aud Kolberg*

Nyttige adresser og kontakter

PUBLIKASJONER

Bøker

Dahl, Tove Stang (red.):
Kvinnerett I. I serien «Kvinnens levkår og livsløp».
Universitetsforlaget 1985

Dahl, Tove Stang (red.):
Kvinnerett II. I serien «Kvinnens levkår og livsløp».
Universitetsforlaget 1985.

Dahlerup, Drude:
Blomster & spark. Samtaler med kvindelige
politikere i Norden. Nordisk Ministerråd 1985

Humphreys, Sheila M. (ed.):
Women and Minorities in Science.
Strategies for Increasing Participation.
AAAS Selected Symposium 66, Westview Press
1982.

Rothschild, Joan:
Machina Ex Dea. Feminist Perspectives on
Technology. The Athene Series. Pergamon Press
1983.

Tidsskrifter

Ammenyt, nr. 4/85

Arbeid og læring, nr. 4/85

Barn, nytt fra forskning om barn i Norge, nr. 4/85

Boletim, no. 6/85

Center for kvindeforskning, nyhedsbrev nr. 5/85

Crew Reports, Vol. V, No. 11/85

Crew Reports, Vol. V, No. 12/85

Crew Reports, Vol. VI, No. 1/86

Feminist Review, No. 21/85

Forskningspolitikk nr. 4/85

Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i
Lund, nr. 5/85

Fysioterapeuten, nr. 11/85

Fysioterapeuten, nr. 12/85

Fysioterapeuten, nr. 1/86

Grapevine, Newsletter of the lesbian mothers'
defence fund, Toronto, Canada, Fall 1985

Hertha, nr. 6/85

Humanistiske data, nr. 3/85

KjerringRåd, nr. 4/85

Kvinnejournalen, nr. 5-6/85

Kvinnobulletinen, nr. 6/85

Kvinnor och forskning, nr. 7/85

Lige nu, nr. 16/85

Likestilling, nr. 3-4/85

Materialisten, nr. 4/85

Miljømagasinet, nr. 4/85

Naistutkimustiedote, nr. 4/85-1/86

Norsk statsvitenskapelig tidsskrift, nr. 1/85

NYCK, nr. 38/85

NYCK, nr. 39/85

Nytt Norsk Tidsskrift, nr. 4/85

Plan & Arbeid, nr. 5-6/85

Quehaceres, No. 11/85

Quehaceres, No. 12/85

Signs, Vol. 11, No. 1/85

Sofia, Centrum för kvinnliga forskare och
kvinnoforskning, Uppsala, nr. 1/86

The Women's Review of Books, No. 2/85

The Women's Review of Books, No. 3/85

The Women's Review of Books, No. 4/86

The Women's Review of Books, No. 5/86

Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 6/85
 Xantippe, nr. 2/85 — Temanr. om Nairobi
 Win News, No. 4/85
 Women's Studies International Forum, No. 5/85

Artikler, hovedoppgaver, oversikter, prosjektnotater og rapporter

Bisaria, Dr. Sarojini:
 Identification and elimination of sex stereotypes in and from education programmes and school textbooks. Some Suggestions for Action in Asia and the Pacific. Women Education Unit. National Council of Educational Research and Training (INDIA). October 1985

Bjørnstad, Jan Henrik og Olaf Tvede:
 Mellom næringsliv og grunnforskning. En analyse av forskningsenhetene i instituttsektoren. NAVFs utredningsinstitutt, 1985: 5.

Brekke, Live:
 Women and Development. Norsk utenrikspolitisk institutt, nr. 91, 1985.

Børresen, Kari Elisabeth:
 Interaksjon mellom skriftgrunnlag og senantik opplogi: Kirkefedrenes tolkning av 1. Mos. 1,27 og 1. Kor. 11,7. Idékonfrontasjon under senantiken. Mötet mellan kristendomen och antikens idétradition. Symposium i Göteborg, juni 1983. København universitet, 1985.

Council of Europe:
 Equality Between Women and Men. Historical development and descriptive analysis of national machinery set up in member states of the Council of Europe to promote the equality between women and men. Comparative study. Strasbourg 1982.

Council of Europe:
 Equality between Women and Men. National institutional and non-institutional machinery established in the Council of Europe member states to promote equality between women and men. Comparative study. Strasbourg 1985.

Edouard, Lindsay og Cecile Li Hoi Foo-Gregory:
 Traditional Birth Practices: An Annotated Bibliography. Prepared for the Maternal and Child

Health Unit, Division of Family Health. World Health Organization, Geneva, 1985.

Forskningsrådenes statistikkutvalg;
 FOU-statistikk 1983. Forsknings- og utviklingsarbeid. Utgifter og personale. Nov. 1985.

Hjellum, Torstein:
 Hvordan har arbeiderpartipolitikere tenkt om årsakene til underutvikling i den tredje verden? Kommentarer. Forum for utviklingsstudier, nr. 9-10/85. Norsk utenrikspolitisk institutt.

Haagensen, Eva:
 Unge innvandrere i Norge. En kartlegging av den offentlige innsats og forslag til tiltak. Kommunal- og arbeidsdepartementet. Skriftserie om innvandrerforskning, nr. 8/85.

Jentegruppa informatikk/fysikk, Universitetet i Oslo:
 Rapport om Bergensprosjektet. Nov. 1985.

Køltzow, Karin Bérard-Andersen:
 Mødre vil ha mer trafikkssikkerhet! Prosjektrapport. Transportøkonomisk institutt, november 1985.

Miscellanea Di Studi Agostiniani. In onore di P. Agostino Trapé, OSA. *Augustinianum*, Augustus 1985.

Ny litteratur om kvinner, en bibliografi.
 Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborg universitetsbibliotek. 1985/86: 2.

Prostitusjonsprosjektet, Trondheim kommune:
 Prostitusjon som samfunnsproblem. Konferanserapport. Trondheim 10. og 11. april 1985.

Statsrådets møte med organisasjonene 14. januar 1986 — Rapport. Familie- og likestillingsavdelingen. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

Tjønneland, Elling Njål:
 Sør-Afrika i opprør: Apartheid, militarisering og reformpolitikk. Forum for utviklingsstudier, nr. 7-8/85. Norsk utenrikspolitisk institutt.

Traditional Birth Attendants: A Resource for the Health of Women. International Federation of Gynaecology & Obstetrics. Published in Ireland 1985.

Traustadottir, Stefania:
 Om kvinner og arbeid. Litteraturoversikt over nyere

forskning om kvinner. Norsk voksenpedagogisk institutt. Arbeidsnotat 1985.

Tullus, Barbro Westman:

Student i dag — i går och i morgon. Ett reportage. Universitets- och högskoleämbetet, Forskning och utveckling för högskolan. Arbetsrapport 1981: 1.

Unge innvandrere i Norge.

Norges offentlige utredninger, NOU 1985: 29.

Valestrand, Halldis:

Likestillings-, distrikts- og næringspolitikk — inkommensurable størrelser? Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø, Arbeidsrapport nr. 4/84.

Valestrand, Halldis:

«Industrikvinner — kvinneindustrier — distriktsindustri — kvinne-distrikter?» Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.

Arbeidsrapport nr. 3/83.

Valestrand, Halldis:

«Hilda hjemmehjelp» eller «Eva entreprenør»? Om gamle og nye alternativer for distriktskvinner på det lønnete arbeidsmarkedet. Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø, Arbeidsrapport nr. 10/85.

Valestrand, Halldis:

Fordelingspolitikk i et regionalt perspektiv: Barrierer og muligheter for kvinner. Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø, Arbeidsrapport nr. 7/84.

Valestrand, Halldis:

Dobbeltkobling eller frikobling? Noen innledende betraktninger om tilnæringsmåter til studier av kvinner og regional utvikling. Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø, Arbeidsrapport nr. 2/85.

Publikasjoner fra NAVFs sekretariat for kvinneforskning

Arbeidsnotater

Arbeidsnotat nr. 7/78:
Kvinnerens plass i levekårsundersøkelsen.
Av Ingeborg Astrid Kleppe.

Arbeidsnotat 1/79:
Kvinnerens levekår – en seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 4/79:
Kvinnefelleskap og kvinneinteresser.
Ved Siri Gerrard, Aud Grandaunet, Marit Hoel og Merete Lie. Arbeidsnotat nr. 2/79 fra veiledningsprosjekt.

Arbeidsnotat nr. 5/79:
Lønnet og ulønnet omsorg. En seminar-rapport.

Arbeidsnotat nr. 2/80:
Teori og metode i kvinneforskningen.
Rapport fra en konferanse.

Arbeidsnotat nr. 1/81:
Forholdet mellom kvinneforskningen og kvinnebevegelsen. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 2/81:
Kvinner, overgang og aldring. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 2/82:
Oversikt over samfunnsvitenskapelig forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter. Ved Marianne Noodt.

Arbeidsnotat nr. 1/83:
Humanistisk konferanse om kvinneforskning. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/83:
Kvinneforskning for samfunnsplanlegging. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 3/83:
Kvinner og arbeid 1750–1914 i England og Frankrike. En oversikt over kvinnehistorisk forskning.

Arbeidsnotat nr. 1/84:
Nordisk Kvinnehistoriemøte, Oslo 20.–23. februar 1983. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/84:
Velferdsstaten, likestilling og fordelingsmekanismer. Arbeidskonferanse i samfunnsvitenskapelig kvinneforskning. Delrapport nr. 1.

Arbeidsnotat nr. 3/84:
Kvinner, nærings- og distriktpolitikk, teknologi og foretaksstrategier. Arbeidskonferanse i samfunnsvitenskapelig kvinneforskning. Delrapport nr. 2.

Arbeidsnotat nr. 4/84:
Oversikt over humanistisk forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 5/84:

Kvinner og helse. Bibliografisk oversikt.
Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 1/85:

Kvinner og arbeid. Rapport fra en
tverrfaglig konferanse 18.–20. november
1984.

Arbeidsnotat 2/85:

Kvinner i medisinsk forskning. Rapport fra
en konferanse 5.–6. november 1984.

Arbeidsnotat nr. 3/85:

Oversikt over samfunnsvitenskapelig
forskning om kvinner. Litteratur og
prosjekter. *Revidert utgave.*

Arbeidsnotat nr. 4/85:

Kvinner i velferdsstaten.

Arbeidsnotat nr. 5/85:

NAVFs støtte til kvinnelige forskere og
kvinneforskningen. Oppgaver og
organisering etter 1986.

Arbeidsnotat nr. 6/85:

Kvinner i naturvitenskapelig
forskning. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 1/86:

Kvinnen i historien, litteraturen og kunsten
— virkelighet og myte. Mønstring av
humanistisk kvinneforskning og
kvinnelitteratur.

Øvrige numre er utgått!

Annet

Litteratur og arkiver i kvinneforskning. Av
Mie Berg. *Gratis.*

*Om forskningsformidling gjennom
massemedier.* Av Mie Berg. 58 s, kr 25,—.

Informasjonshefter

Generell del

Medisinske fag

Realfag

Humanistiske fag

Samfunnsfag

(Oppgi fagområde ved bestilling.)

NB!

*Brosjyre om Sekretariatet for kvinne-
forskning på engelsk.*

Brosjyren sier litt om kvinneforskning i
Norge, om Sekretariatet for kvinne-
forskning og om NAVFs arbeid for like-
stilling.

Interesserte som skal på forskningsreise
i utlandet, må gjerne ta brosjyren med.

Samtlige publikasjoner kan fås ved
henvendelse til Sekretariatet for
kvinneforskning.

Ny brosjyre

fra Sekretariatet for kvinneforskning, utarbeidet i samarbeid med Rådet for medisinsk forskning (RMF), NAVF.

Inneholder:

- oversikt over RMF's stipend-ordninger
- publikasjoner fra Kvinne-forskningssekretariatet
- litt om nettverk av kvinner i medisinsk forskning.

Vi bringer her noen nyttige kontakter i nettverket:

Nettverkskontakt Bergen:

Professor Karen B. Helle, Fysiologisk institutt, Årstadvn. 19, 5000 BERGEN.
Tlf. (05) 29 17 00.

Nettverkskontakter Oslo:

Ass. overlege Rannveig Nordhagen, Statens institutt for folkehelse, Geitmyrsveien 75, 0462 OSLO 4.
Tlf. (02) 35 60 20.

Professor Liv Storstein, Klinisk Farm. seksjon, Ullevål sykehus, Kirkevn. 166, 0450 OSLO 4.
Tlf. (02) 46 18 70

Nettverkskontakt Tromsø:

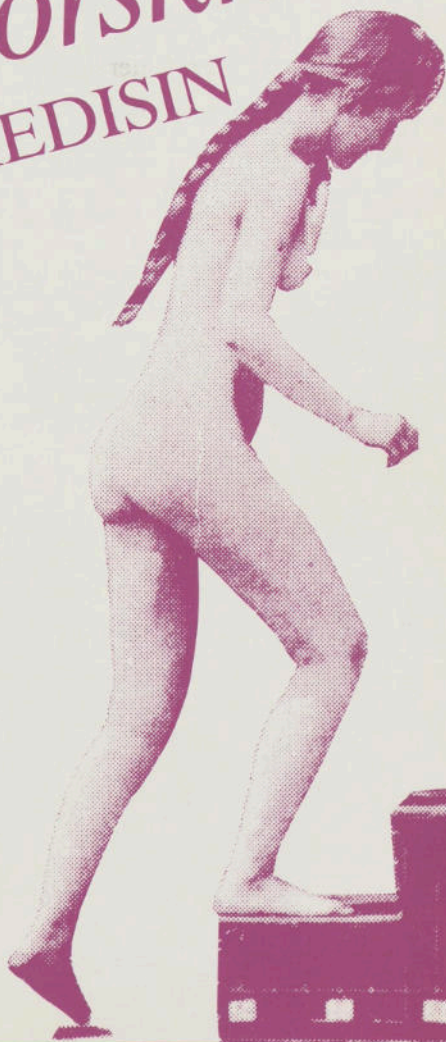
Stipendiat Anne Husebekk, Inst. for klinisk medisin, Universitetet i Tromsø. Boks 977, 9001 TROMSØ. Tlf. (083) 86 560.

Nettverkskontakt Trondheim:

Stipendiat Berit Schei, Kvinneklubben, Regionssykehuset, 7000 TRONDHEIM.
Tlf. (07) 59 80 00.

Brosjyra kan fås ved henvendelse til Sekretariatet.

Kvinner & forskning MEDISIN

Kvinnen

I HISTORIEN,
LITTERATUREN
OG KUNSTEN

VIRKELIGHET OG MYTE

Mønstring av humanistisk kvinneforskning
og kvinnelitteratur

Arbeidsnotat 1/86

*Fås ved henvendelse
til Sekretariatet
for kvinneforskning.*

NAVF's sekretariat for
kvinneforskning

